

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut

Heli-Triin Räis

NAISJURISTIDE PROFESSIONALISEERUMISE ALGUS EESTIS

Magistritöö

Juhendaja
PhD Merike Ristikivi

Tartu
2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS _____	4
1. 19. sajandi lõpu - 20. sajandi alguse ajalooline taust ja põhiprotsessid	
Euroopas ja Eestis _____	7
1.1. Ühiskondlik-poliitilis-majanduslik olukord Euroopas _____	7
1.2. Naiste õigused ja naisjuristide karjääri areng Euroopas _____	9
1.3. Ühiskondlik-poliitilis-majanduslik olukord Eestis _____	13
2. Naiste õiguslaste õpingute ja tööhõive probleemid Eestis 20. sajandi algul ____	18
2.1. Eesti ühiskonna suhtumine naiste kooliharidusse ja naistesse üldiselt .	18
2.2. Naiste juriidilise kõrghariduse omandamisega seotud probleemid ____	21
2.3. Naisjuristide tööhõive probleemid _____	24
3. Naisjuristid Eestis 20. sajandi esimese poolel _____	27
3.1. Naised advokatuuris _____	27
3.1.1. Ülevaade advokatuuri korraldusest 20. sajandi algul ____	27
3.1.2. Vannutatud advokaadi abidele kehtestatud kohtusused ____	29
3.1.3. Esimesed naised advokatuuris aastatel 1923–1926 _____	31
3.1.4. Naised advokatuuris aastatel 1927–1940 _____	37
3.1.5. Naisadvokaatide sotsiaalne taust, haridus ja teenistuskäik _____	42
3.2. Notariaat ja esimesed naisnotarid _____	47
3.2.1. Notariaadi algusaastad _____	47
3.2.2. Notarite ametisse määramisega seotud probleemid _____	49
3.2.3. Notariaat 1930.–1940. aastatel _____	52
3.2.4. Esimesed naisnotarid _____	54
3.3. Naised kohtutes _____	60
3.3.1. Ülevaade Eesti Vabariigi algusaastate kohtukorraldusest ____	60
3.3.2. Nõuded kohtunikuks saamisel ja kohtuameti kandidaadi instituut _____	64
3.3.3. Vaeslastekohtud _____	66
3.3.4. Naisjuristide esimesed katsed kohtunikuametisse pürgimisel _____	69
3.3.5. Esimesed naiskohtunikud _____	74
KOKKUVÕTE _____	80
RESÜMEE _____	85

KASUTATUD KIRJANDUS _____	92
LISA 1. Foto Auguste Susi-Tannebaum _____	101
LISA 2. Foto Fanny Benita Evelina Lippand _____	102
LISA 3. Foto Ilma Sarepera _____	103
LISA 4. Foto Ljubov Hütsi _____	104
LISA 5. Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923. aasta teade Auguste Susi-Tannebaumi vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta _____	105
LISA 6. Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923. aasta teade Fanny Benita Evelina Lippandi vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta _____	106
LISA 7. Fanny Benita Evelina Lippandi tunnistus vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta _____	107

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö käsitleb naisjuristide professionaliseerumise algust Eestis. Uurimuse teema on valitud kahel põhjusel. Esmalt töö koostaja isiklikust huvist ajaloo vastu, sealhulgas õigusajaloo vastu. Teiseks põhjuseks on soov uurida naisjuristide karjääri algust võttes samaaegselt uurimise alla esimesed Eesti naisadvokaadid, naisnotarid ja naiskohtunikud ning võrrelda nimetatud ametites 20. sajandi algul toimunud professionaliseerumise protsesse omavahel.

Varasemates Eesti uurimustes on uuritud advokatuuri ajalugu ja antud ülevaade aastatel 1919–2005 Eesti Advokatuuri liikmeteks olnud isikutest.¹ Samuti on tehtud uurimusi esimestest naisadvokaatidest ja naisadvokaadiabidest, kes alustasid oma karjääri 20. sajandi algul.² Veel on käsitletud esimeste naisüliõpilaste teemat Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aastatel 1918–1940.³ Toomas Anepaio on koostanud põhjaliku uurimuse kollegiaalkohtute liikmete, st riigikohtunike, apellatsioonikohtunike ja ringkonnakohtunike kohta aastatel 1918–1940.⁴ Eesti notariaadi arengulugu on uurinud ja käsitletud ning aastatel 1918–2003 tegutsenud notaritest ülevaate andnud Lauri Vahtre.⁵ Siiani puudub selline uurimus, milles oleks võetud vaatluse alla naisjuristide karjääri alustamise tingimused ja faktorid tervikuna ning samaaegselt uuritud professionaliseerumise protsesse nii advokaadi, notari kui kohtuniku ametis.

Magistritöö eesmärgiks on uurida naisadvokaate, naisnotareid ja naiskohtunikke Eestis 20. sajandi esimesel poolel ning neis ametites olnud naisjuristide karjääri algust ja selle kulgu, vaadelda ühiskondlik-poliitilisi tegureid, mis mõjutasid naisjuristide karjääri alustamist ja edasist kulgemist ning võrrelda töös käsitletavate ametite professionaliseerumisprotsesse omavahel.

¹ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu 1919–1994. Tallinn: Ilo, 2005.

² T. Tammkõrv. Eesti naisadvokaadid esimese iseseisvusperioodi ajal. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013; J. Mänd. Vera Poska-Grünthal – Eesti esimesi naisjuriste. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013; L. Sandel. Naisvandeadvokaadid – Helene Johanson-Tikko, Margot Viirman-Kanemägi, Hilda Maikalu, Anna Semper, Salme Valentin. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2014; H.-L. Raudsepp. Naisvandeadvokaadid – Nora Horn, Marie Neumann, Rahil Gordin, Sinaida Krutikova, Marianna Matson. Tartu: Tartu Ülikool 2014; J. Mänd. Naisadvokaadid Helene Poska-Niinemann, Olga Desideria Olesk, Hildegard Vilma Therese Anderson, Josephine Helene Einer, Juta Rentik ja Salme Piiraja. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2014; L. Kägo. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1924–1928. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2015; L. Kägo. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1929–1933. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2015.

³ K. Reidla. Naisüliõpilased Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1918–1940. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.

⁴ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus (1918-1940). Väitekiri õigusteaduse magistri teaduskraadi taotlemiseks. Tartu: Tartu Ülikool 1993.

⁵ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu 1918–2003. Tallinn: Juura 2008.

Magistritöö uurimisperiod hõlmab 20. sajandi esimest poolt, st umbes 50 aastat, mille jooksul toimus Eestis mitu murrangulist poliitilist pööret. Töös vaadeldavasse uurimisperioodi jääb Eesti ajaloos mitu erinevat ajajärku, millest igaüks tõi endaga kaasa ühiskondlikke ja olulisi seadusandlikke muudatusi – Vene tsaaririigi aja lõpp, terve Eesti Vabariigi iseseisvusperiood ning teise maailmasõjaaegsed okupatsioonid ja nõukogude aja algus. Seega toimusid Eestis tollel lühikesel ajaperioodil väga suured muudatused ühiskondlik-poliitilisel tasandil, mis omakorda tõid kaasa ka ühiskonna üldise suhtumise muutuse naise rolli.

Võttes arvesse uurimisperioodil toimunud murrangulisi pöörded, on magistritöös püstitatud üks hüpotees ning kaks uurimisküsimust. Hüpotees on püstitatud järgmiselt: Eesti ühiskondlik-poliitilised olud ja muudatused seadusandluses 20. sajandi esimesel poolel avaldasid mõju naisjuristide professionaliseerumisele Eestis.

Magistritöös otsitakse vastust kahele uurimisküsimusele:

- millised tegurid mõjutasid naisjuristide karjääri alustamist Eestis 20. sajandi esimesel poolel ning millised olid juristikarjääri alustamisega seotud probleemid;
- kes olid need konkreetset esimesed naisjuristid, kes asusid vaadeldaval ajajärgul Eestis ametisse advokaadi, notari või kohtunikuna, sh millal ja kuidas nad ametisse astusid ning kuidas kulges nende edasine juristikarjäär.

Uurimisküsimustele vastuste leidmisel on magistritöös kasutatud ajaloolist meetodit, mille raames on uuritud ja analüüsitud naisjuristide ametisse asumist kajastavaid arhiivimaterjale. Naisadvokaatide arvulise rohkuse tõttu (võrreldes notarite ja kohtunike arvuga) on uuritud nende päritolu, vanust, karjääri ja edasist saatust ning nende pinnalt üldistusi tehtud kasutades prosopograafilist meetodit. Käesolevas magistritöös käsitletud ametite professionaliseerumisprotsesside omavahelisel võrdlemisel on kasutatud võrdlevat meetodit.

Magistritöös on ajalooliste põhiprotsesside käsitlemisel põhiliselt kasutatud Eesti ja Euroopa ajalugu kajastavat eesti- ja võrkeelset sekundaarkirjandust. Naiste juristikarjääri mõjutanud tegurite uurimus põhineb peamiselt Eesti haritlaskonna kujunemise, naiste ülikooliõpingute algusprotsessi ja tööhõive probleeme kajastaval Eesti sekundaarkirjandusel ning vaadeldaval ajajärgul Eestis ilmunud perioodikaväljaannetes, sh nii õigusvaldkonnas ajakirjades kui üleeestilise levikuga ajalehtedes, avaldatud artiklidel. Uurimus konkreetsetest naisjuristidest, nende karjääri algusest ja kulgemisest on kirjutatud tuginedes suure osas Eesti Riigiarhiivi ja Ajalooarhiivi materjalidele.

Käesolev magistritöö jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene peatükk on jaotatud kolme alapeatükki, milles antakse ülevaade 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses toimunud ajaloolistest põhiprotsessidest ja naiste õiguslase hariduse algusest Euroopas ning samal ajajärgul asetleidnud ajaloolistest põhiprotsessidest Eestis. Töö teises peatükis uuritakse naiste juristikarjääri mõjutavaid tegureid. Jagunedes kolmeks alapeatükiks hõlmab neist esimene uurimust Eesti ühiskonna suhtumisest naiste kooliharidusse ja naistesse üldiselt, teises alapeatükis käsitletakse naiste õiguslaste õpingutega seotud küsimusi ning kolmandas alapeatükis on uuritud juriidilise hariduse saanud naisjuristide tööhõiveprobleeme. Magistritöö kolmandas peatükis uuritakse naisjuriste, kes asusid 20. sajandi algul esimestena ametisse advokaadi, notari või kohtunikuna. Viimatimainitud järjestuses on ka kõnealune peatükk jaotatud kolmeks alapeatükiks uurides esimeses naisadvokaate, teises -notareid ja kolmandas -kohtunikke. Sellisel järjestamisel on lähtutud ajalisest kronoloogiast vastavalt sellele, millal asus esimene naine vastavasse ametisse. Tulenevalt sellest, et naised asusid vaadeldavatest ametitest esimestena tegutsema just advokaatidena, siis annabki esimene alapeatükk ülevaate advokatuuri toleagegsest korraldusest ning uurimuse esimestest naisadvokaatidest Eestis. Teine alapeatükk käsitleb notariaadikorraldust ning sisaldab uurimust esimestest naisnotaritest Eestis. Kõnealuse peatüki kolmandas alapeatükis käsitletakse Eesti Vabariigi algusaastate kohtukorraldust, ühtlasi kirjeldatakse naisjuristide esimesi katseid kohtunikuks pürgimisel ning uuritakse esimesi naiskohtunikke Eestis.

Tööle on lisatud seitse lisa, mis kajastavad käesoleva magistritöö teemat illustreerivat pildimaterjali. Lisa 1 ja 2 on fotod kahest esimesest vannutatud advokaadi abiks vastuvõetud naisest. Lisa 3 on foto esimesest naisnotarist ning lisa 4 on foto naisest, keda vaadeldaval ajajärgul peeti Eesti ühiskonnas esimeseks naiskohtunikuks Eestis. Lisad 5, 6 ja 7 on fotod dokumentidest, mis kajastavad esimese kahe naise vannutatud advokaadi abiks vastu võtmist.

1. 19. sajandi lõpu – 20. sajandi alguse ajalooline taust ja põhiprotsessid Euroopas ja Eestis

1.1. Ühiskondlik-poliitilis-majanduslik olukord Euroopas

Käesolev töö on pühendatud 20. sajandi alguses Eestis toimunud selliste sündmuste ja tegurite uurimisele, mis mõjutasid naisjuristide professionaliseerumist Eestis, kuid töö koostaja hinnangul on asjakohane heita esmalt põgus pilk ka ajaloolisele taustolukorrale Euroopas 19. sajandil, kuna tollal Euroopas toimunud sündmused mõjutasid ka 20. sajandi alguses Eesti haridus- ja õigusmaastikul asetleidnud sündmuseid.

19. sajand ja 20. sajandi algus oli kõigi Euroopa maade jaoks sügavate sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste muutuste ajastu, mil toimus üleminek kontinentaal-Euroopas valitsenud vanalt seisuslik-absolutistlikult korralt uutele, modernsetele riiklikele ja ühiskondlikele süsteemidele, mis said iseloomulikuks 20. sajandile. Teisisõnu oli see üleminek traditsiooniliselt e seisuslikult modernsele e kõikseisuslikule kodanikuühiskonnale, eliitkultuuri domineerimiselt mitmekesisemale massikultuurile.⁶

Märksõnad, mis kõige üldisemalt iseloomustab ühiskonna arengut 19. sajandi Euroopas, on moderniseerumine. Sellesse mõistesse mahuvad industrialiseerumine, linnastumine, sekulariseerumine, bürokratiseerumine, rahvuste esilekerkimine, demograafiline plahvatus, teaduse silmapaistvad edusammud. Ükski Euroopa riik ei jäänud 19. sajandil neist nähtustest puutumata.⁷ Suurimaid muutusi ühiskondlik-poliitilises arengus tähistavad märksõnad nagu ilmalikustumine, ratsionalism, emantsipatsioon, liberalism, rahvuslus, konstitutsionalism, kodanikuõigused ja –vabadused, demokraatia, parlamentarism. Rohked järsud pöörded, mida kirjanduses üldiselt revolutsioonideks nimetatakse, on andnud alust kutsuda seda perioodi ka *revolutsioonide sajandiks*. Rahvusluse tõus ja võidukäik koos rahvusliku vabadusliikumise ja rahvusriikide sünniga on andnud põhjust kõnelda 19. aastasajast kui *rahvusluse sajandist*.⁸

Olemuslikult muutus ka ühiskonna sisemine korraldus. Varasem traditsiooniline sotsiaalne hierarhia oli rajanenud sünniõigusel ja ühiskonna sotsiaalne mobiilsus oli madal. Modernne ühiskond on kõrge sotsiaalse mobiilsusega, hierarhia hakkas ikka rohkem baseeruma saavutustel ja seisuslik ühiskond asendus klassiühiskonnaga. Kui traditsioonilise ühiskonna algrakukeseks oli väike kogukond, mille liikmed üksteist tundsid, siis moderniseerudes

⁶ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani. Eesti Ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Tartu: Ilmamaa 2010, lk 25.

⁷ Lea Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Dissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2006, lk 8.

⁸ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 25.

asendus see suurema impersonaalse ühiskonnaga, mis võttis majanduses turu ja poliitilises sfääris bürokraatia vormi. Traditsioonilises ühiskonnas püüdsid inimesed muutusi tõrjuda, moodsas aga püüavad neist kasu saada.⁹

Poliitiline kord arenes kogu 19. sajandi jooksul järkjärguliste muudatuste haaval. Etapiviisiliselt toimus valijate ringi laienemine, mis lõppes üldise valimisõiguse kehtestamisega enamasti alles 20. sajandil. Olulisemaid ühiskondlik-poliitilisi saavutusi oli kodanikuühiskonnale omase kohtukorralduse sisseviimine enamikus Euroopa riikides. Seda iseloomustas haldus- ja kohtuvõimu lahususe põhimõte, kõigi seisuste võrdsus üldkohtu ees ja kohtuprotsessi avalikkus ning poolte võistlus. Ühiskondliku elu võimsaks teguriks sai avaliku arvamuse ehk kodanikuavalikkuse kujunemine, mille tähtsateks instrumentideks olid ajakirjandus ja kodanike vabad ühendused ehk seltsid.¹⁰

Ühiskondlik-majandusliku arengu muutuste tempo olenes sellest, millal algas ja kui kiiresti toimus vastavates riikides tööstuslik pööre, mille käigus mindi käsitöölt ja manufaktuurelt tootmiselt üle vabrikutööstusele. Kuna ühiskonna arengu määravaks teguriks muutus tööstus, on uut ühiskonda hakatud nimetama industriaalühiskonnaks – tööstuse arengu mõjul kujunesid ümber ühiskonna struktuur (sotsiaalne koostis) ning inimeste eluviis ja vaimulaad (mentaliteet). Majanduslik spetsialiseerumine ja jõukuse kasv suurendas tarbimist ja eri ametitesse oli vaja järjest enam õppinud professionaale. See tõi omakorda kaasa haridussfääri enneolematu laienemise, kirjaoskuse ja haridustaseme tõusu.¹¹ Riigid sekkusid järjest rohkem kõrgharidusse kogu Euroopas ja teadusasutuste muutmine õppeasutusteks oli üldine trend. Seetõttu suurenes kõikjal plahvatuslikult kõrgharidusega inimeste hulk, sest arenev industriaalühiskond nõudis spetsialiste.¹²

Tööstuslik revolutsioon kiirendas linnastumist. 19. sajandile on tunnuslik linnade, eriti suurlinnade osatähtsuse kiire suurenemine kõigis eluvaldkondades. Seejuures said linnad, eriti pealinnad ka varasemast suuremate sotsiaalsete pingete keskusteks – pea kõik olulisemad pöördelised sündmused toimusid linnas.¹³

Tänu Euroopa kiiremale ühiskondlik-poliitilisele, teaduslik-kultuurilisele ja majanduslikule arengule, samuti eurooplaste migratsioonilisele levimisele maailmas võib 19. sajandit nimetada Euroopa sajandiks maailma ajaloos. 20. sajandi alguseks jõudis Euroopa oma poliitilise, majandusliku ja kultuurilise mõjuvõimu tippu.¹⁴

⁹ Lea Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus, lk 8.

¹⁰ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 26.

¹¹ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 26, 28.

¹² Lea Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus, lk 92.

¹³ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 28.

¹⁴ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 29.

Üheks tähtsaks pöördepunktiks Euroopa 20. sajandi ajaloos oli Esimene maailmasõda, mille tõttu varisesid kokku suured impeeriumid ja tekkisid uued rahvusriigid, sh Eesti Vabariik. Võib öelda, et 20. sajandi kaks aastakümnet, kuni Esimese maailmasõjaga kaasnenud riigiõiguslike muudatusteni, elas Euroopa vanas heas 19. sajandis.¹⁵

1.2. Naiste õigused ja naisjuristide karjääri areng Euroopas

19. sajandit võib iseloomustada ka kui teaduse ja intelligentsi sajandit ning majanduslikult edenenud riikides asutati arvukalt uusi kõrgkooli. See oli haritlaste arvu kiire suurenemise alus. Teaduse arengus seisid esikohal ülikoolid, mille hulk samuti kasvas.¹⁶

Võrreldes meestega oli aga naistel juurdepääs hariduse ja teadmiste juurde takistatum ja raskem. Euroopa ühiskonnas avaldus ikka veel keskajast pärinev seisukoht, et olulisem ja kohasem on naise juures kombekus, laste sünnitamine ja kasvatamine, kodumajapidamine. Veel 18. sajandil ja 19. sajandi algul oli peetud klassikalise gümnaasiumihariduse omandamist tütarlastele ju lausa üle jõu käivaks.¹⁷

Naisi hakati Euroopa ülikoolidesse vastu võtma alles 19. sajandi lõpupoole ning arstiteaduskond¹⁸ oli üks esimesi teaduskondi, kus naised said hakata omandama ülikooliharidust. Enamikes Euroopa maades saavutasid naised juurdepääsu meditsiinilise hariduse omandamisele kümneid varem võrreldes juriidilise hariduse omandamise õiguse saavutamise.¹⁹

Naiste juriidilise hariduse omandamisele ja juristidena praktiseerimisele oli tunda ilmselget vastuseisu. Kui meditsiini valdkonnas praktiseerimist loeti naistele loomuomasemaks, sest kõnealune valdkond oli rohkem kooskõlas naiseliku olemusega, sh naiselikule aitamise ja ravimise rollile ning naiselikule mõõdukusele ja tagasihoidlikkusele, siis naisjuristid hakkasid aga tungima sellesse valdkonda, mida peeti reserveerituks üksnes meestele.²⁰

Naisi peeti sobimatuteks advokaadi ametisse põhjendustel, et naised juhivad oma otsuste tegemisel emotsioonidest, naised saavad kohtus olla edukad vaid tänu oma välimusele ning naisadvokaatidel oleks halb mõju kohtunikele, mis ei oleks kindlasti õigluse saavutamise

¹⁵ P. Järvelaid, M. Pihlamägi. 80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi 1918–1998. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus 1999, lk 5.

¹⁶ T. Karjajärm, V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 1997, lk 15.

¹⁷ S. Tamul. Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999, lk 11.

¹⁸ Ester Barkala on leidnud, et sellel, et naised asusid kõigepealt õppima meditsiini, olid ka objektiivsed põhjused, kuna just puuduliku arstiabiga maades kasvas nõudlus naiste- ja lastehaigustealase ettevalmistusega naisarstide järele. – E. Barkala. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing 1926–1940. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001, lk 15.

¹⁹ J.C. Albisetti. Portia ante Portas, p 825.

²⁰ J.C. Albisetti. Portia ante Portas, p 826.

huvides. Veel leiti, et naisel puudub loomulik analüüsivõime ja loomulikud teadmised, mis on hädavajalikud põhjenduste leidmisel, ning neil puudub ka loogika- ja tasakaalutunnetus. Ühtlasi leiti, et naiste olemasolu advokatuuris pole vajalik, kuna see amet on juba niigi ülerahvastatud. Avaldati ka arvamust, et naiste ühinemine advokatuuriga toob kaasa ka valimisõiguse andmise naistele ning hoogustab naisliikumist üldiselt. Naiskohtunikke peeti aga liigselt mõjutatavateks, kuna ei ole garantiid, et naiskohtunikku otsust ei mõjutaks tema tunded või kaastunne süüdistatava vastu.²¹

Siinkohal tuleb aga välja tuua asjaolu, et vastuseis naisarstidele (kui professionile, ametile) oli isegi häälekam, jõulisem ja intensiivsem kui vastuseis naisjuristidele. Paljud meesarstid leidsid, et naiste loomulik instinkt hoolitseda annab neile kvalifikatsiooni olla küll ideaalsed meditsiiniõed, kuid mitte midagi enam. Õigusteaduse naistudengite ajalugu Euroopas sisaldab üsna sarnaseid märke.²²

Skandinaaviamaad Rootsi, Soome, Norra ja Taani olid ühed esimeste seas, kes andsid õiguse naistele astuda advokatuuri. Juba 1897. aastal lubati Rootsis naisi kohtutesse tegutsema. Norras saavutas esimene naine õigusteaduste kraadi 1890. aastal. Kuigi viis aastat hiljem hääletas Oslo Advokatuur naiste advokaatideks saamise õiguse poolt, siis seadusandlikult avati õigusvaldkondades praktiseerimise õigus naistele Norras alles 1904. aastal. Esimesed naiskohtunikud astusid Norras ametisse 1920. aastate keskel. Taani seadusandlus avas naistele advokatuuri ukse 1906. aastal.²³

Soomes, olles tollal veel Venemaa võimu all, lubati naistel kohtuprotsessides osaleda juba 1895. aastal, kuigi teadaolevalt 1930. aastal tegutses tollal juba iseseisvas Soomes vaid üks naisadvokaat.²⁴ Soomes kehtis 1890. aastatel huvitav olukord, mille kohaselt ei nõutud isikult, kes soovis olla kohtus esindajaks, mittemingisuguste nõuetekohaste eksamite sooritamist ega muude eelnevate toimingute tegemist. Ainukesed nõuded, mis esindajale esitati, olid järgnevad – isik pidi olema aus, ta ei tohtinud olla eeskoste all ning tal pidi olema esindamiseks konkreetset kohtuasja menetleva kohtuniku luba. Selline olukord andis võimaluse paljudel praktiseerida õigusealal, teoreetiliselt võis igäüks esineda advokaadina. Samas ei saa öelda, et naistele oli selles osas sama lihtne advokaadina esineda.²⁵

On küll teada, et vähemalt kaks naist tegutsesid 1895. aasta paiku advokaatidena olles tööl õigusbüroodes, kuid aastatel 1897–1898 lükati nende tegevus esindajatena kohtute poolt

²¹ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, 842–844.

²² J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, 825, 827.

²³ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, 837.

²⁴ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, 837.

²⁵ M. Korpiola. *Attempting to Advocate: Women Entering the Legal Profession in Finland, 1885–1915*. Sara L. Kimble, M. Rowekamp. *New Perspectives on European Women's Legal History*. School for New Learning Faculty Publications 2015, Paper 2.

tagasi. Ühel nendest keelati kohtus advokaadina esineda justnimelt seetõttu, et ta oli naisterahvas, ning seda vaatamata sellele, et ta oli juba aastaid õigusosal töötanud ja kogemusi omandanud. Oma esimese naisadvokaadi sai Soome aastal 1911.²⁶ Esimene naiskohtunik astus Soomes ametisse 1930. aastatel, mille kohta on täheldatud, et esimene naiskohtunik²⁷ oli niivõrd tähelepanuväärne, et meeskohtunikud käisid esimest naiskohtuniku tema karjääri algul tema kabinetis nõu pikapilguga vaatamas.²⁸ Samas peab Soome kohta märkima, et teiste akadeemiliste elukutsetega võrreldes, tegutses naised õigusosal Soomes enne teist maailmasõda märkimisväärselt vähe.²⁹ Soome, Norra ja Rootsi paistsid ainukestena silma sellega, et nendes riikides naistele antud valimisõigus oli tihedalt seotud ligipääsuga advokatuuri aastatel 1906 – kuni 1915.³⁰ Positiivse eeskujuna nii Eesti naistele kui meestele oligi peamiselt Soome, kus naistele anti hääleõigus juba 1906. aastal ning aasta-aastalt võttis üha rohkem naised osa Soome parlamendi tööst.³¹

Sajandivahetuse kandis saavutasid naised ligipääsu mõnede õigusvaldkondade praktiseerimisele Hollandis, Prantsusmaal ning mõningates Šveitsi kantonites. Suurbritannia Ühendkuningriigis, Belgias, Saksamaal, Itaalias, Pürenee poolsaare maades (Iberia maad) ning Vene ja Austria-Ungari impeeriumide lagunemise tagajärjel tekkinud riikides jõudsid naised advokatuuri vastuvõtmiseni alles peale I maailmasõda. Austrias ei võetud naised ülikoolidesse õigusteadust õppima kuni 1919. aastani, Ungaris ei saanud naised advokaatidena töötada kuni II maailmasõjani.³² Läti ja Leedu aladel, Poolas, Tšehhoslovakkias ja Jugoslaavias avati õigusosalised elukutsed naistele 1920. aastate lõpuks.³³ Olgu siinkohal lühidalt ära märgitud vastavad andmed ka Ameerika Ühendriikide kohta, kus naised alustasid pürgimist juriidilist haridust nõudvate ametikohtade poole juba 1860. aastate lõpus. Esimesel naisel õnnestus astuda advokatuuri 1869. aastal. Kuid esimese naise advokatuuri astumine ei tähendanud naiste võitluse lõppu, võib öelda, et tegelikkuses Ameerika naiste võitlus siis alles algas. Üheks näiteks võib tuua aasta 1869, mil ei lubatud Chicago advokatuuri vastuvõtmiseks vajaliku eksami edukalt ära teinud naist siiski Illinoisi Ülemkohtu poolt advokaadina praktiseerida, põhjusel, et tegu oli naisterahvaga. Ning näiteks

²⁶ M. Korpiola. *Attempting to Advocate*.

²⁷ Esimeseks naiskohtunikuks Soomes oli Katri Hakkila. – U. Schultz, G. Shaw. *Women in the World's Legal Professions*. Oxford-Portland, Oregon: Hart Publishing 2003, p 389.

²⁸ U. Schultz, G. Shaw. *Women in the World's Legal Professions*, p 389.

²⁹ U. Schultz, G. Shaw. *Women in the World's Legal Professions*, p 389.

³⁰ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, p 844.

³¹ Terje Hallik. *Eesti naine poliitikas enne iseseisvusaega: hääleõigus ja poliitika*. – *Eesti naise seisund sillakohtust võrdõiguslikkuse seaduseni*. Korp! Filiae Patriae artiklite kogumik. Tartu: Korporatsioon Filiae Patriae, 2001, lk 27.

³² J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, p 825.

³³ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, p 837, 838.

veel 1875. aastal ja 1881. aastal esines juhtumeid, mil naised keelduti osariikide advokatuuridesse vastu võtmast.³⁴

Naiste edasine juristikarjäär kulges enamikes Euroopa riikides oma loogilist rada pidi ning mida rohkem naised asusid notari, kohtuniku ja advokaadiametisse, seda rohkem kinnistus ka ühiskonnas arusaam, et naised on juriidilist kõrgharidust nõudvates ametites meestega võrdsed, sama osavad ning võimekad.³⁵

Esimese maailmasõja lõpuks oli paljud riigid andnud naisjuristidele laialdase õiguse erinevatel ametikohtadel tegutseda ning sellisele eeskujule järgnesid üksteise järel ka paljud teised riigid. Selleks ajaks oldi Ameerika Ühendriikide ning Euroopa nende riikide näitel, kes esimeste seas andsid naistele õiguse advokaadiametisse astuda, jõutud tõdemuseni, et samamoodi toimides ei ole põhjust karta naisadvokaatide üleküllust ning 1923. aastaks olid naised saavutanud pääsu advokatuuri peaaegu terves Euroopas.³⁶ Kahjuks ei säilitanud naisjuristid juba kättevõidetud positsiooni mitte kõikides riikides, sest vaatamata sellele, et 1922. aastast alates oli naistel õigus astuda Saksamaal advokatuuri ja hiljem asusid ametisse ka naiskohtunikud, eemaldati naisjuristid Saksamaa õigussüsteemi kõikidest ametitest 1933. aastal³⁷ ning olid sealt kadunud nn Kolmanda *Reich* i³⁸ aastatel 1933–1945.³⁹

20. sajandi vahetusel ja sellele järgnenud aastatel pöörati Euroopas suurt tähelepanu ka naiste õigustele üldises mõttes, sh valimisõigusele. Üheks põhjuseks oli naisliikumise hoogustunud areng. Ka 1920. aastate Eesti ajaleheväljaannete puhul oli iseloomulik, et Euroopa naise haridusele ja õigustele pöörati päris suurt tähelepanu ning avaldati mitmeid vastavasisulisi artikleid.

Muuhulgas märgiti ära, et kuigi Euroopa oli kiirelt arenenud ja naiste õiguste küsimus Euroopas oli toleks ajaks juba ammu lahendatud, mistõttu sai Euroopa olla muule maailmale eeskujuks, siis ikkagi leidis maid ja riike, kus naiste õigused ei olnud sugugi paranenud. Selliseks näiteks toodi Portugal, kus naisküsimumuste alal ei olnud isegi mõnda pealiskaudsedki reformi üritatud läbi viia. Avaldati arvamust, et Portugali naine oli veel 1920. aastatel täiesti keskaegse ja hommikumaa-laadsete mõtlemisviisi surve all ning see, mis kunagi oli võitjate

³⁴ D. Kelly Weisberg. Barred from the Bar: Women and Legal Education in the United States 1870-1890. *Journal of Legal Education* 28 *J. Legal Educ.* 485 (1977), p 485, 486.

³⁵ Näiteks Inglismaal oli 1938. aastal rahukohtuniku ametis juba mitusada naist. W. Poska-Grünthal. Jooni naiste tegewusest Inglismaal. – *Postimees* 13.09.1938, nr 248, lk 6.

³⁶ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, p 847.

³⁷ E. Schandevyl. *Women in Law and Lawmaking in Nineteenth and Twentieth-Century Europe*. England, Surrey: Ashgate Publishing Ltd 2014, p 8.

³⁸ Kolmas Riik ehk Kolmas *Reich* (kasutatakse ka nimekuju Natsi-Saksamaa) oli Saksamaa kujundlik nimetus aastatel 1933–1945, mil Saksamaad valitses Adolf Hitleri juhitud natsionaalsotsialistlik diktatuur.

³⁹ J.C. Albisetti. *Portia ante Portas*, p 847.

mauride ja hommikumaalt sisserännanute poolt Portugali kaasa toodud, see valitses sotsiaalsetes kihtides veel tollalgi.⁴⁰

Eesti ajakirjanduses ilmunud mitmetes artiklites⁴¹ iseloomustatigi sagedasti, kui kaugele on naiste õigused arenenud teistes maailma riikides või vastupidi – kuivõrd mahajäänud olid mõned riigid naistele antud õiguste osas võrreldes Eestiga. Ühtlasi võrreldi konkreetseid Euroopa riike omavahel naistele antud õiguste osas. Üks pikemaid ja ülevaatlikumaid artikleid ilmus 1928. aastal ajalehes „Postimees“, kus võrreldi omavahel 15 Euroopa riiki⁴² naistele antud hääleõiguse, mõnede riikide puhul ka riigi esinduskogudesse kandideerimise õiguse⁴³, mõnede puhul lihtsamale töökohale saamise võimaluse⁴⁴ ja mõnede riikide puhul naiste õiguste piiramise⁴⁵ osas.⁴⁶

See lühike ülevaade ilmunud artiklitest iseloomustab, milliseid küsimusi ja probleeme naiste õiguste osas Eestis 1920. aastatel jälgiti ning kuivõrd tundlikud siiski naistele antavate või naistelt äravõetavate õiguste osas oldi.

1.3. Ühiskondlik-poliitilis-majanduslik olukord Eestis

Eesti õigus on alates oma arengu algaegadest olnud kahe suure õiguskultuurilise piirkonna vahel: vene õiguskultuur ja saksa õiguskultuur, olles mõnigi kord sillaks ühest teise või vastupidi – eesliiniks, milleni üks või teine jõudis. Nende maade õigus on Eesti õigust mõjutanud läbi aegade kord ühes, kord teises suunas, mõnikord on nad teineteist võimendanud.⁴⁷

⁴⁰ Naised ilma õigusteta. – Postimees 06.08.1928, nr 211, lk 3.

⁴¹ Tolleaegsetes ajaleheväljaannetes ilmusid erinevate maailma riikide naiste õiguseid, haridust, kutsealadel töötamist kajastavad alljärgnevad artiklid: J. Sepp. Ameerika naised pikas võitluses hääleõiguse eest. – Postimees 07.10.1920, nr 255, lk 2; Wenemaa naised ja poliitika. – Postimees 17.04.1924, nr 106, lk 4; Naine maailmarevolutsiooni eestvõitlejana. Naise seisukorrast Wenemaal. – Päevaleht 19.07.1926, nr 192, lk 1; Aafrika naiste elust. – Postimees 07.08.1927, nr 211, lk 7; Korea naine. – Postimees 12.12.1927, nr 338, lk 4; Moodsast Türgi naisest. – Päevaleht 21.06.1926, nr 164, lk 7; Naiste elu Pühal maal. – Päevaleht 20.06.1927, nr 164, lk 5; Naisliikumine Hispaanias. – Päevaleht 24.10.1927, nr 290, lk 1; Prantsuse naine. – Postimees 25.07.1928, nr 199, lk 2; O. Ilus. Tšehhi naine. – Postimees 28.03.1939, nr 86, lk 8.

⁴² Need riigid olid Inglismaa, Island, Soome, Läti, Poola, Austria, Saksamaa, Prantsusmaa, Ungari, Albaania, Kreeka, Rumeenia, Itaalia, Hispaania ja Venemaa. – Kuidas elab Euroopa naine. Postimees 03.12.1928, nr 330, lk 2.

⁴³ Näiteks märgiti, et Inglise aadliseisuses naised olid 1926. aastal nõudnud endi ülemkotta valimist, kuid sellist taotlust ei rahuldatud. – Kuidas elab Euroopa naine. Postimees 03.12.1928.

⁴⁴ Poolas naiste õiguste osas aset leidnud muudatuste kohta märgiti, et abielus naised olid saanud õiguse astuda posti ja telegraafi teenistusse ning Austrias oli naine pärast suuri vaidlusi saanud õiguse juhtida kastiautot. – Kuidas elab Euroopa naine. Postimees 03.12.1928.

⁴⁵ Saksamaal oli aga Saksa postiminister naiste õigusi piiranud ning tema teenistuses olevatel naistel keelanud ära lühikeste kleitide kandmise. – Kuidas elab Euroopa naine. Postimees 03.12.1928.

⁴⁶ Kuidas elab Euroopa naine. – Postimees 03.12.1928.

⁴⁷ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 4.

19. sajandil kuulusid Balti kubermangud, so Eestimaa, Liivimaa ja Kuramaa kubermangud endiselt Venemaa Keisririigi koosseisu. Venemaa Keisririigi valitsejaks oli Venemaa keiser, kellele kuulus kõrgeim seadusandlik, kohtu- ja täidesaatev võim. Balti kubermangud kuulusid Vene Keisririigi koosseisu kuni Venemaa keisririigi lagunemiseni 1917. a.⁴⁸ Balti kubermangud olid küll Venemaa Keisririigi alad, kuid moodustasid ülejäänud keisririigist eraldiseisva õigusliku ruumi, st et Balti provintsid olid Venemaa teistest aladest erinevas olukorras – neis kehtis nn Balti erikord, mis andis kubermangudele suurema autonoomsuse, ühiskonna nn ülemkihiks olid baltisakslastest aadlikud ning asjaajamisekeelena oli säilinud saksa keel.⁴⁹ Enamik Vene seadusi seega Balti kubermangudele ei laienenud ja neis kehtisid edasi rootsiaegsed normid.⁵⁰

19. sajandi Eesti ühiskonda iseloomustas seisusmentaliteedi püsimine. Balti Provintsiaalõiguse II osa järgi koosnes ühiskond tollal neljast seisusest: aadel, vaimulikkond, linlased ja talupojad.⁵¹ Eestlased olidki tollal ikkagi veel talupojarahvas (nagu end ise nimetati – maarahvas) seisuslikus ühiskonnas, kus maa ja võim kuulusid põhiliselt baltisaksa mõisnikele.⁵²

Aadli, vaimulikkonna ja linlaste õigused ja kohustused olid provintsiaalõiguses juriidiliselt piiritletud, kuid kehtis eriseadusandlus talupoegadele, mis talupoegade jaoks osutas sellele, et nad ei olnud sotsiaalselt teistega samaväärsed ega täisväärtuslikud. See andis tunda kogu elus ja ka eestlaste endi mõtteviisis. Asjata ei alustanud Eesti 1890. aastate rahvuslased rahvuslikku agitatsiooni selgitamisega, et talupoeg ja eestlane ei ole sünonüümid.⁵³ Pärisorjuse kaotamisega omandas küll ka talurahvas varasemast hoopis ulatuslikuma õigus- ja teovõime, mis nüüd oli muutunud võrreldavaks aadli, linnakodanike ning vaimulike õigus- ja teovõimega. Siiski jäi ka edaspidi eesti talurahva ja baltisaksa ühiskonna vahele püsima selge piir õigussuhete, justiitsasutuste ja õigusteadlikkuse osas. See õiguskultuuriline piir hakkas küll aja jooksul järjest enam hägustuma, kuid jäi siiski püsima kuni keisririigi lõpuni.⁵⁴

Venemaal 1864. a alanud justiitsreform (mis esialgu puudutas Balti kubermange vaid osaliselt) tõi kaasa justiitsasutuste süsteemi ümberkorraldamise. Varasemat kohtukorraldust,

⁴⁸ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 35–40.

⁴⁹ A. Andresen. Balti provintside õigus ja valitsemine. Eesti Ajalugu V. Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Tartu: Ilmamaa 2010, lk 41, 45, 49.

⁵⁰ L. Vahre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 15.

⁵¹ Merike Ivask. Naine 19. sajandi teise poole arhiiviallikates. – Eesti naise seisund sillakohtust võrdõiguslikkuse seaduseni, lk 8.

⁵² V. Reiman. Eesti ajalugu. Tartu: Ilmamaa 2014, lk 155.

⁵³ Merike Ivask. Naine 19. sajandi teise poole arhiiviallikates, lk 8.

⁵⁴ A. Andresen. Balti provintside õigus ja valitsemine, lk 43.

kus eraldi seisuste jaoks olid eraldi kohtuasutused, hakkas asendama ühtne üldkohtute süsteem. Täitevvõimult võeti õigusemõistmise ülesanded ja kohtuvõim anti üle iseseisvatele justiitsorganitele. Protsessikorralduses pääsesid võidule võistlusprintsip ja tõendite vaba hindamise põhimõte (st tõendite sisuline, mitte enam formaalne hindamine). Tsiviilprotsessis vaidlesid ning tõendasid kohtu ees oma väiteid hageja ja kostja. Kriminaalprotsessis nähti ette vandekohtunike institutsioon raskemate kuritegude arutamisel ning kaitse ja süüdistuse põhimõtte rakendamine avalikus kohtumenetluses. Kohtukorralduse seadus sätestas riikliku süüdistusorgani – prokuratuuri loomise. Nagu öeldud, puudutas kõnealune justiitsreform Balti kubermange esialgu vähe – koheselt kehtestati Eesti kubermangus vaid Vana Nuhtlusseadustiku uus redaktsioon ja Rahukohtu Nuhtlusseadustik.⁵⁵

Talurahva vabastamisega mõisniku võimu alt hakkas kasvama linnarahvastik ja hoogustus linnastumine. Hakkas tekkima vaba tööjõud, arenema tööstus, tekkisid esimesed tööstusettevõtted, arenesid erinevad tööstusharud nii Tallinnas kui ka väljaspool Tallinna. Tekkisid uued asulad, hakati aktiivselt rajama raudteid, arenema hakkas väliskaubandus.

19. sajandi teisel poolel algas Prantsuse revolutsiooni järelmõjul Eesti rahvuslik ärkamine ja eneste eestlastena teadvustamine.⁵⁶ Tärkav rahvustunne väljendus agaras tegutsemises rahva harimisel, eestikeelse trükisõna edasiviimisel ning selles, et enam ei eitatud oma eesti päritolu.⁵⁷ Moderniseerumise ja rahvusliku ärkamisega sai tõe ajalooline protsess: haridust saanud eestlaste kihi suurenemine ja selle järkjärguline kujunemine eesti rahvuslikuks intelligentsiks.⁵⁸ Seoses asjaoluga, et naised tollal Eestis ülikooli vastu ei võetud, moodustasid tolaegse Eesti kõrgharitlaskonna meesterahvad.⁵⁹ Eesti Rahva majanduslik, kultuuriline ja sotsiaalne areng koos rahvusliku ärkamisega murdis Eestis sügavalt juurdunud arusaama, et kõrgharidusega inimene on sakslane, harva ka saksastunud, oma päritolu salgav põlisrahva esindaja.⁶¹

⁵⁵ T. Karjahärm, T. Rosenberg. Euroopa ja Venemaa Viini kongressist I maailmasõjani, lk 44.

⁵⁶ Rahvusliku ärkamise ja eestlasena teadvustamise üle-eestilise sündmuse näide – Eesti esimese üldlaulupeo toimumine Tartus 18.–20. juunil 1869. a.

⁵⁷ V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine 19. sajandi teisel poolel. – T. Karjahärm, V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine, lk 17.

⁵⁸ T. Karjahärm, V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine, lk 10.

⁵⁹ Kellest silmapaistvamad ja tuntumad olid Friedrich Reinhold Kreutzwald, Friedrich Nikolai Russow, Jakob Hurt. – V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine 19. sajandi teisel poolel. – T. Karjahärm, V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine, lk 19, 20, 22.

⁶⁰ 1879. a. elanud 75 eesti kõrgharitlaste nimekirjas ei esine veel mitte ühtegi naisterahva nime, arvesse tuleb siinkohal võtta ka asjaolu, et nimekirja kantud haritlased olid oma hariduse omandanud nii Tartu Ülikoolis kui ka teiste Euroopa linnade kõrgkoolides. Kõnealune nimekiri on ära toodud T. Karjahärm, V. Sirk teoses Eesti Haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917, lk 55, 56.

⁶¹ V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine 19. sajandi teisel poolel. – T. Karjahärm, V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine, lk 38.

1880. aastatel jõudis Eestisse karmikäeline ja kavakindel venestamine ja venestuspoliitika, mis tõi kaasa suuri muudatusi kultuuri- ja hariduselus, olustikus ja ka intelligentsi koosseisus.⁶² Ametikeeleks muudeti Eestis saksa keele asemele vene keel, koolides (sh Tartu Ülikoolis) hakkas õpe toimuma vene keeles, oluliselt kärbiti baltisaksa eriõigusi, mis andis võimaluse ka eestlastel kõrgematele ametikohtadele saada. Tulihingeline rahvuslane ja viljakas publitsist Villem Reiman on venestamise kohta öelnud: „Kõik, mis meie rahva elus edenemas oli, kisti tagurpidi. Kõik, mis vabalt liikuda tahtis, pandi kammitsasse. Kõik, mis venestamise sihtidele ei lähendanud, hävitati ära.“. Veel on Villem Reiman öelnud, et seaduse asemele astusid ametnike käsud ja tujud, rahva kõlblus langes, rahva haridus libises alla, õigus kadus ja ülekohus hooples.⁶³

Venestuspoliitika raames laiendati 1889. a Balti kubermangudele Vene sisekubermangudes 1864. a kehtima hakanud kohtuasutuste seadus. Viidi läbi põhjalik kohtureform⁶⁴ ja pandi Eestimaa kubermangus kehtima Venemaal tollal kohut ja kohtumõistmist reguleerinud seadused. Reformi käigus reorganiseeriti kogu justiitsüsteem – lisaks kohtusüsteemile ka advokatuur, notariaat⁶⁵, prokuratuur ja kinnistussüsteem ning muutus ka materiaalõigus.⁶⁶

Sajandivahetusel tõmmati eesti rahvas üha tugevamalt kaasa moderniseerumisprotsessi. Ajajärgu tunnusjooneks oli eestlaste osatähtsuse järjekindel kasv kiiresti uuenevas majandus- ja kultuurielus.⁶⁷ Üldiste haridusolude paranemisega tõusis nii eesti meeste kui naiste haridustase 20. sajandi esimestel kümnenditel plahvatuslikult. Üldine majanduslik tõus 19. sajandi teisest poolest alates tõhustas eestlaste hariduspüüdlusi ja eneseväärikuse tõusu. Tugevnes eesti rahva tahe ennast teostada ja osaleda oma saatuse kujundamisel.⁶⁸

20. sajandi algul oli Eesti üsnagi omapärases õiguskultuurilises olukorras: kohapeal oli valitsevaks Skandinaavia sugemetega saksa provintsslik õiguskultuur, millele keskvalitsuse abiga surus järjest tugevamini peale vene õiguskultuur, eriti õiguslikud asutused ja õiguslik käitumine.⁶⁹ Samal ajal eksisteeris edasi maarahva traditsiooniline külaühiskond oma väärtushinnangute, tavade ja kommetega. See oli ühiskond, kus vahest kõige ehedamal kujul

⁶² V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine 19. sajandi teisel poolel. – T. Karjajärm, V. Sirk. Eesti Haritlaskonna kujunemine, lk 58.

⁶³ V. Reiman. Eesti ajalugu, lk 150, 151.

⁶⁴ Või nagu Lauri Vahtre märgib – „justiits-“ või „õigusreform“. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 16.

⁶⁵ Ülevaade sellest, milliseid muutusi tõi eelmainitud reform kaasa advokatuuri-, notariaadi- ja kohtukorraldusele, on ära toodud käesoleva töö iga vastavat valdkonda kajastavas peatükis.

⁶⁶ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 16.

⁶⁷ T. Karjajärm. Eesti vaimne eliit 20. sajandi algul. – T. Karjajärm, V. Sirk Eesti Haritlaskonna kujunemine, lk 149.

⁶⁸ E. Barkala. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing, lk 13.

⁶⁹ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 5.

oli säilinud eesti rahva (maarahva) õigusteadvus ja eneseteadvusvõime, mis leidsid uue ja küllaltki avara eneseteostusvõimaluse arenevas kohalikus omavalitsuses ja talurahvakohtutes. Võib eeldada, et selline paralleelsete õigussüsteemide eksisteerimine ühel maal ühe õiguskultuuri raames avaldas oma mõju ka elanike, sh ametnike õigusteadvusele, kuna ei saanud olla kindel, et täites üht seadust, ei rikuta samal ajal teises õigussüsteemis kehtivat normi. Sellisena võiks lühidalt iseloomustada õiguse ja seadusandluse olukorda Eestis enne I maailmasõda. See oli baas, mille Eesti riik sai päranduseks, millelt ta arenema hakkas.⁷⁰

20. sajandi esimesel poolel sai Eesti koos teiste Balti mere äärsete maadega tunda erinevaid poliitilisi ja majanduslikke süsteeme, elades läbi kaks suurt murranguperioodi 1920. ja 1940. aastatel, mis muutsid nende maade poliitilist ning majandus- ja õigussüsteemi. Neid arenguid mõjutasid eelkõige institutsioonid – valitsused, seadusandlik keskkond, organisatsioonid, aga ka ühiskonna tavad ja traditsioonid ning mentaliteet. Teisalt põhjustasid institutsionaalseid muutusi ühiskonna poliitiline, sotsiaalne ja majanduslik areng.⁷¹

⁷⁰ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 5, 6.

⁷¹ P. Järvelaid, M. Pihlamägi. 80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi, lk 5, 6.

2. Naiste õiguslaste õpingute ja tööhõive probleemid Eestis 20. sajandi algul

2.1. Eesti ühiskonna suhtumine naiste kooliharidusse ja naistesse üldiselt

Saksa ühiskonda matkida püüdev Eesti ühiskond oli 19. sajandi teisel poolel naiste ambitsioonide suhtes veelgi tagurlikum kui muu Euroopa, kohati ultrakonservatiivne mõttelaad määras naised lapse rolli. Ent sajandivahetus tõi siingi muutusi. Ärksama meelega naiste hulgas hakati väärtustama haridust kui eneseteostuse ning elukvaliteedi muutmise võimalust.⁷² Hariduse väärtustamisega ühiskonnas avanesid ka naistel võimalused saada kooliharidust.

Tsaari-Venemaal oli riiklik hariduspoliitika olnud seisulik ja naisi tõrjuv.⁷³ Sajandite kestel kujundatud mentaliteedimüürist ja traditsioonidest õnnestus läbi murda vähestel. Naiste eneseteostuse võrdsete võimaluste üheks eelduseks olid 19. sajandi 60.-70. aastate liberaalsed haridusreformid, mis pöörasid senisest enam tähelepanu tütarlaste gümnaasiumiharidusele ja edasisele eriharidusele. Sünniseisuse ja ametiseisuse kõrvale toodi mõiste haridusseisus, mille eelduseks oli eelkõige kõrgem (akadeemiline) haridus. Haridusseisuse saavutamine naiste hulgas kujunes sajandivahetuseks omaette eesmärgiks.⁷⁴

20. sajandi algul oli Eesti ühiskonnas juurdunud mõtteviis, mida sageli avaldati ka tollastes ajaleheväljaannetes, et naised peavad pühendama end perekonnale, olema koduperenaised ning nende looduse poolt antud ülesandeks on sünnitada ja kasvatada lapsi, ning hoolitseda mehe ja pere eest⁷⁵. Valitses seisukoht, et naistele tuleb anda sellist haridust, mis kasvatab neid headeks abikaasadeks, emadeks ja koduperenaisteks, seega vajavad nad õpetust religioonist, moraalist ja käsitööst, st sellest, mis kujundaks nende iseloomu ja südameharidust.⁷⁶ Üldiselt leiti, et naised peavad mehi aitama, mitte üritama ise midagi saavutada ega meeste kõrvale, või veel hullem, ette trügida. Naisi peeti õrnadeks ja nõrkadeks.

Naiste hoogustunud haridusepüüe ja avardunud võimalused naistel haridust saada tõid endaga kaasa selle, et aina rohkem võrreldi naist mehega. Tolleaegsetes ajakirjandusväljaannetes ilmusid mitmed arvamuskirjed, milles väljendati üsnagi halvustavat suhtumist naistesse, kes üritasid haridust saada ja ametisse astuda ka nõ maskuliinsemates valdkondades, kuhu kuulus

⁷² S. Tamul. Vita academica, vita feminea, lk 13.

⁷³ V. Sirk. Haritlaskond osutus visaks vastaseks. Tuna 2004/1, lk 52.

⁷⁴ S. Tamul. Vita academica, vita feminea, lk 13.

⁷⁵ Naise ülesanded meie ajal. – Uus Eesti 27.02.1936, nr 56, lk 8.

⁷⁶ E. Barkala. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing, lk 12.

ka ainult meeste pärusmaaks arvatud juristiamet. Artiklites kasutati selliste naiste kohta lausa halvustavaid väljendeid, võrreldi mehe ja naise mõistuse, võimete ja intellektuaalsuse erinevusi. Kaheldi üleüldse naisterahva mõistuses, mis polevatki võimeline kõrgelennuliseks vaimseks tegevuseks, sh õpinguteks, ning leidus arvamusi, mille kohaselt peeti naisi vaid perekonna töölisteks.⁷⁷

Avaldati seisukohta, et naised oma hääle jõu ja ulatuse, aga ka mõtete väljendamise poolest jäävad avaliku kõnelejatena meestele alla. Ilma ühelegi konkreetsele uuringule viitamata avaldati, et keeleuurijate uuringute põhjal ei ole naised rikkaliku keelevaraga, nad ei suuda tarvitada keelepeensusi ega keelt rikastada. Ühtlasi leiti, et oma avalike esinemiste ja julgete väljaütlemistega püüavad naised läheneda mehe eeskujule, kuid mida rohkem ta seda teevad, seda kaugemale nihkuvad naised oma vanalt ideaalilt – naiselikkust iludusest, õrnusest ja meeldivusest.⁷⁸ Esitades argumente naiste koolihariduse omandamise vastu toodi üheks põhjenduseks naise nõrgema tervise leides, et naiste tervis nõrgeneb ülikoolis eksamite hooaja lõpul silmnähtavalt.⁷⁹

Suhtumist naise vähestesse võimetesse kirjeldab ilmekalt arsti Rudolf Tamme artiklis⁸⁰ toodud seisukoht, et kutselises tegevuses saab naine olla vaid mehe abiline ning selleks vajalikud oskusi ei ole vaja omandada koolis, vaid abistamiseks vajalikud oskused ja vilumuse omandab naine mehe kõrval viibides, mehe tööd vaadates ja seletusi kuulates.⁸¹ Veel leidis Rudolf Tamm, et naine suudab mehe sõbra, abilise, ergutaja ja vaimustajana palju rohkem korda saata kui iseseisvalt tegutsedes.⁸²

Naised pidi end ikka ja jälle ühiskonna silmis tõestama ja tegema ponnistusi, et kummutada ühiskonnas juurdunud iganenud seisukohti, mistõttu avaldasid nad ka ajaleheväljaannetes negatiivse alatooniga artiklitele vastuarvamusi. Nii ilmus ka pikk ja küllaltki kurjustav vastuartikkel R. Tamme eespool mainitud artiklile, milles esitati R. Tamme seisukohtadele arvukaid vastuargumente.⁸³ Selleks, et aidata kaasa ühiskonnas juurdunud seisukohtade muutumisele avaldati mitmeid artikleid, kus kiideti naise omadusi, mõistust, energilisust, oskusi, andeid ja jõudu⁸⁴, selgitati naiste kutsehariduse⁸⁵ ja ülikoolihariduse vajadust⁸⁶ ning

⁷⁷ S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 121.

⁷⁸ Kuidas naised kõnelevad. – *Postimehe Nädalaleht* 04.04.1923, nr 13, lk 3.

⁷⁹ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. On sellest head või halba loota?. III osa. – *Postimees* 01.03.1925, nr 59, lk 3.

⁸⁰ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. On sellest head või halba loota?. Artikkel koosnes neljast osast ning avaldati ajalehe *Postimees* neljas numbris 27.02.1925, nr 57, lk 3 (I osa); 28.02.1925, nr 58, lk 3 (II osa); 01.03.1925, nr 59, lk 3 (III osa) ning 03.03.1925, nr 61, lk 3 (IV osa).

⁸¹ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. III osa. – *Postimees* 01.03.1925.

⁸² R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. IV osa. – *Postimees* 03.03.1925.

⁸³ Aaslawa. Kuiwõrd on naised siiski õigustatud tungima „meest kutsetesse“. – *Postimees* 07.03.1925, nr 65, lk 3.

⁸⁴ Wahwad naised ja – *Päevaleht* 06.05.1925, nr 120, lk 5.

juhiti tähelepanu sellele, et naised suudavad täita ka palju vastutusrikkamaid ülesandeid, sh täita kohustusi erinevates ametites ja rääkida kaasa poliitikas⁸⁷.

Ühiskonna suhtumist naistesse mõjutas kindlasti ka Eestis kehtinud Balti eraseaduse kolmanda peatüki „Õigustest abielurahva varanduse asjus“ sätted, mille kohaselt kuulus abielunaine mehe eestkoste alla ning mis asetas abielunaise keskaja olukorda ja mehest alamale astmele.⁸⁸ Eesti tollane põhiseadus kehtestas küll põhimõtte, et naine on mehega võrdne⁸⁹, kuid samal ajal kehtis ka Balti eraseadus, mille ka 3. peatüki punkt 11 sätestas ometi: „*Abielu läbi saab mees oma naise eestkostjaks, nõunikuks ja abiliseks*“ ning punkt 12: „*Abielu eeskostmise võimul on mees nii hästi enese kui ka naise poolt kaasa toodud ühendatud varanduse omanik ja valitseja, nõndasama ka selle varanduse üle, mis nemad seltsis ehk üksikult abielu aegas korjanud, ehk kuidagi muidu nende omaks saanud (a), nii kaugelt, kui seadusega ehk lepinguga kokku käib (b)*“.⁹⁰

Naise õiguslikku seisundit iseloomustas ka 20. sajandi esimestel kümnenditel hääleõiguse puudumine. Traditsioonilises mõttes, nagu eeskätt Ameerikas ja Inglismaal, ei ole Eestis naiste hääleõiguse eest võideldud. Peamine põhjus oli asjaolu, et Eesti kuulus Vene Tsaaririigi koosseisu, kus ka meestel peaaegu puudusid poliitilised õigused⁹¹. See ei tähenda, et Eesti avalikkus poleks naiste õiguste ja hääleõiguse temaatikaga tegelenud. Näiteks tõstatati 1905. a hilissügisel toimunud protestikoosolekul üles küsimus, miks tõrgutakse naistele andmast samu õigusi mehega ning märgiti: „*Eesti naine on vanast hallist ajast koos mehega kõik koormad kandnud, ühes töötanud, rõõmu ja kurbust jaganud, mistõttu tema õiguste kitsendamine on jäme alandamispiüie naise suhtes. Millega põhjendavad mõned Tartu eesti advokaadid, tohtrid, kohtunikud ja ajalehe toimetajad naise hääleõiguse saamisele vastuolekut? Keegi pole toonud mingit mõjuvat põhjendust.*“⁹².

Tegelikult ei olnud naise hääleõiguse vastastel mingeid erilisi argumente välja tuua, ning need, mis toodigi, lükati Eesti edumeelsetes ajakirjandusväljaannetes ümber. Meeste kõige

⁸⁵ U. Kostel. Kutsehariduse walikust. – Postimees 16.06.1936, nr 160, lk 6.

⁸⁶ P. K. Miks läheb naine ülikooli. – Üliõpilasleht 12.04.1927, nr 5, lk 101.

⁸⁷ M. Reisik. Naiste ligem ülesanne. – Postimees 15.03.1919, nr 51, lk 1.

⁸⁸ E. Aron. Naise õiguslikust olukorrast ja väljavaateist selle parandamiseks. – Üliõpilasleht 12.04.1927, nr 5, lk 88.

⁸⁹ Eesti Vabariigi Põhiseadus 1920. a II peatükk § 6 sõnastus: *Kõik Eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised. Ei või olla avalikõiguslikke eesõigusi ja paheõigusi, mis olenevad sündimisest, usust, soost, seisusest või rahvusest*“.

⁹⁰ Balti eraseadus ptk 3 – <http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=14500>.

⁹¹ Siinkohal võib tuua näitena ka käesolevas töös tagapool lühidalt käsitletud teemat, et baltisakslaste ülemvõim hoidis eesti päritoluga mehi kuni 19. sajandi lõpukümnenditeni advokatuurist eemal. – vt ka käesoleva töö alapunkt 3.1.1.

⁹² Terje Hallik. Eesti naine poliitikas enne iseseisvusaega, lk 21, 22.

tõsisem mure oli kartus, et kui naised tegelevad poliitikaga, siis see kisub neid igapäevatööst ja –ülesannetest kõrvale.⁹³

Naise õigusliku seisundi parandamisele aitasid kaasa Eesti iseseisvumisega naistele antud hääleõigus ning hoogustunud naisliikumine. Niipea kui hääleõigus oli kätte võidetud, kutsuti naisi aktiivselt neile antud õigust kasutama ja valimistel osalema.⁹⁴ Naisliikumise, naiste hääleõiguse ning naiste ja meeste võrdõiguslikkuse teemad olid omavahel tihedalt seotud, ning nendest teemadest räägiti ja kirjutati enamasti koos.⁹⁵

2.2. Naiste juriidilise kõrghariduse omandamisega seotud probleemid

Naised veel 20. sajandi alguses Eestis kõrgharidust omandada ei saanud, mistõttu omandasid naised madalamatasemelist haridust tütarlastekoolides, milliseid hakati Eestis rajama 1850.–1860. aastail, ning eragümnaasiumides.⁹⁶

20. sajandi alguseks oli Euroopas ja Venemaal võimaldatud naistele pääs kõrghariduse juurde. Ent naiste akadeemiline tee oli paljuski veel kaetud umbusu, ebamääraste seaduste ja korralduste ning tahteavalduste rägastikuga. Mitte üksnes tütarlaste hariduse tase ja suhtumine, vaid ka ülikooli vastuvõtmisel olid nõuded naistele võrreldes meestega erinevad.⁹⁷ Võib öelda, et eesti naiste kõrgharidustaotlused lahenesidki sedamööda, kuidas Euroopas ja Venemaal olid avanenud naistele kõrgkoolide uksed.⁹⁸

Eestis olid 20. sajandi esikümnendiks mitmed eestlannad õppinud Berni, Zürichi, Pariisi, Londoni ja Helsingi ülikoolides, samuti Soome rakenduslikes kõrgkoolides. Kuid enamik tollal veel raskena ja kättesaamatuna tundunud haridusteed alustanud ja lõpetanud naistest oli õppinud Moskva ja Peterburi kõrgematel naiskursustel, instituutides, aga õpiti ka Tartus Rostovtsevi eraülikoolis, Tartu kõrgematel naiskursustel ning vabakuulajana Tartu Ülikoolis.⁹⁹

Eelnimetatud riikides õppisid eesti naised peaaesjalikult meditsiini, filosoofiat, keeli, muusikat ja ajalugu, lisaks omandati õpetajakutset.¹⁰⁰ Põhjamaadest omandas Eesti naiste

⁹³ Terje Hallik. Eesti naine poliitikas enne iseseisvusaega, lk 22.

⁹⁴ M. Reisik. Maa naised! – Postimees 01.04.1919, nr 65, lk 2; M. Reisik. Naised, Walima! – Postimees 05.04.1919, nr 69, lk 1.

⁹⁵ Naisliikumisest. – Päevaleht 16.06.1923, nr 155, lk 5; Meie naisliikumine õigele alusele. – Päevaleht 28.10.1925, nr 292, lk 2.

⁹⁶ E. Barkala. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing, lk 12, 13.

⁹⁷ S. Tamul. Vita academica, vita feminea, lk 45.

⁹⁸ S. Tamul. Vita academica, vita feminea, lk 14.

⁹⁹ E. Barkala. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing, lk 19.

¹⁰⁰ S. Tamul. Vita academica, vita feminea, lk 46-63.

õppimispaigana suure tähtsuse Soome. Soome kuulus küll Vene tsaaririigi koosseisu, kuid säilitas eriõiguste piiramisest hoolimata ikkagi ulatusliku autonoomia.¹⁰¹

Veel 1905. a sügisel puudus Vene impeeriumis (sh Eesti kubermangus) naistel seadusandlikul alusel võimalus riiklikes ülikoolides õppida. Kuid naiste vabakuulajatena ülikooli vastuvõtu osas võib Tartu Ülikooli pidada üheks (kui mitte kõige) esimeseks keisririigis – juba 1905. aasta septembris võeti esimesed naised ülikooli vabakuulajateks. Tartu Ülikool jätkas naiste vabakuulajaks vastuvõtmist ka järgnevatel aastatel, kuigi 1906. aasta augustist väljendati taas eitavast seisukohta naiste ülikoolidesse vastuvõtu suhtes.¹⁰²

Otsesõnu naisvabakuulajate vastuvõttu aga ära ei keelatud, nad võisid loengutel käia ja osaleda ülikooli tavalises õppetöös, kuid neil ei lubatud sooritada eksameid ning neid ei lubatud ametlikele lõpueksamitele. 1908. aasta mais keelas haridusminister kindlalt siiski naiste vastuvõtu ülikoolidesse, kuid juba õppivatel naistudengitel lubati õpinguid jätkata. Haldusministri mainitud keelule oli lisatud, et Tartu professorid võivad naisüliõpilastega tegeleda vabal ajal ja eraldi meesüliõpilastest. See tegi õppetöö korraldamise ülikoolis väga keeruliseks ja õppejõududele langes topeltkoormus.¹⁰³ Tartu Ülikool küll jätkas naisüliõpilaste vastuvõttu, kuid samal ajal hoogustus ka naiste astumine teistesse õppeasutustesse Eestis.¹⁰⁴

Seoses haridusministri korraldusega mitte lubada naisvabakuulajaid ülikooli lõpueksamitele ega anda neile diplomeid, püüdsid Tartu Ülikooli edumeelsed professorid ja nooremad õppejõud leida võimalusi naiste kõrghariduse laiendamiseks Tartus. Kirurgiaprofessor Mihhail Rostovtsev esitas koos mitmete eradotsentidega nn eraülikooli, st naistele ülikooli erakursuste asutamise idee. Ettevalmistamistöõde käigus otsustati avada siiski segakursused – ühised nii naistele kui meestele ning 1908. aastal avatigi Tartu loodus- ja meditsiiniteaduste eraülikooli kursused.¹⁰⁵ Traditsioonilise nimena jäi käibele nimetusega Rostovtsevi eraülikool Tartus.¹⁰⁶ Püüdes avardada muuhulgas ka naiste juriidilise kõrghariduse omandamise võimalusi avati samal 1908. aastal ajaloo-professori Anton Jassinski initsiatiivil teine ülikooli tüüpi õppeasutus – Tartu (Jurjevi) kõrgemad naiskursused¹⁰⁷ ajaloo-keelee ja õigusteaduse

¹⁰¹ Peamiselt õpiti humanitaaraladel (folkloristikat, ajalugu, filosoofiat, keeli ja kirjandust), aga ka arhitektuuri. – S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 63-66.

¹⁰² S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 99-101.

¹⁰³ S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 103.

¹⁰⁴ V. Ernits. Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üldise nimekirja arvulised kokkuvõtted. – *Üliõpilaste Leht* detsember 1915, nr 7, lk 176.

¹⁰⁵ K. Siilivask. *Tartu Ülikooli ajalugu II 1798-1918*. Tallinn: Kirjastus Eesti Raamat 1982, lk 288.

¹⁰⁶ Eraülikool seostus eelkõige ülikooli programmi alusel tegutseva meditsiinilise õppeasutusega, kuid koolil oli ka teine, üsna vähese kuulajaskonnaga füüsika-matemaatikateaduskond. Eraülikool tegutses aastani 1920. – S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 129.

¹⁰⁷ Tartu kõrgemate naiskursuste lõpetanutel olid samad õigused, millised olid Peterburi kõrgemate naiskursuste lõpetanutel, st nad said ainult tunnistuse, olgugi et omandatud oli praktiliselt täielik kõrgharidus.

osakondadega.¹⁰⁸ Kui ajaloo-keeleteaduskonnas algas õppetöö juba 1908. aastal, siis õigusteaduskonna avamine lükkus edasi 1912. aastani, mil planeeriti avada ka õigusteaduskond¹⁰⁹, kuid paraku jäi naiskursuste õigusteaduskond avamata.¹¹⁰ Seega naiste juriidilise kõrghariduse avardamise plaan ei õnnestunud.

Tartu kõrgemad naiskursused tegutsesid kuni 1915. aastani, mil taas avardusid naiste õigused astuda Tartu Ülikooli.¹¹¹ Naisi hakati täieõiguslike üliõpilastena Tartu Ülikooli vastu võtma 1917. aasta sügissemestril.¹¹²

1919. aastal kehtestati Tartu Ülikooli sisseastujale järgmised nõuded: vähemalt 17 aastat vana, lõpetanud õigustega keskkooli (gümnaasiumi, reaalkooli, reaalgümnaasiumi, kommertsikooli), õpetajate instituudi või vaimuliku seminari. Tsaariaegse tütarlaste gümnaasiumi 7. klassi ja pedagoogilise 8. klassi lõpetanud õpilasi võeti vastu täienduseksamitega matemaatikas ja füüsikas. Esimestel aastatel oli ülikooli astujate koosseis eelhariduselt üsna kirju.¹¹³

Esimeste naisüliõpilaste suhtes avaldasid suurem osa meesüliõpilasi üpriski suurt vaenulikkust. Eelarvamused olid siiski tollal niivõrd suured ning oli halvustavat ja ignoreerivat suhtumist nii seltskonnas kui ka meesüliõpilaste poolt. Sel põhjusel tundsid tollaegsed naistudengid endid pioneeridena, ning neil jätkus julgust ja idealismi, et sellises olukorras õppida. Siinjuures peab silmas pidama, et samal ajal olid tulevikuväljavaated naisele omal erialal tööd saada tumedad.¹¹⁴

1920. aastate esimesel poolel ei nähtud naisüliõpilastes enam mingit kurioosumit, järk-järgult hakati neisse suhtuma kui võrdväärsetesse nii õpinguis kui ka üliõpilaselus. Kui aga 1920. aastate lõpu poole teadvustati, et üliõpilaste ja noorte haritlaste arv on riigi majanduslike võimaluste kohta liiga suur, hakati taas taunima naiste ülikooli astumist. Naiste osakaal üliõpilaskonnas siiski nimetamisväärselt ei kahanenud ning hakkas kümnendi lõpul koguni veidi kasvama. Kui 1930. aastatel ilmnis Euroopas, eeskätt diktatuurimaades, tendents naiste

Ministeeriumi loal oli neil nagu ka Rostovtsevi eraülikooli kursuste läbinutel võimalik sooritada riigieksamid ülikoolide juures. – S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 138.

¹⁰⁸ K. Siilivask. Tartu Ülikooli ajalugu, lk 288.

¹⁰⁹ Õppejõudude isikuline koosseis oli juba nimeliselt kindlaks määratud. – S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 137, 138.

¹¹⁰ S. Tamul. *Vita academica, vita feminea*, lk 138.

¹¹¹ K. Siilivask. Tartu Ülikooli ajalugu, lk 288.

¹¹² V. Sirk. Haritlaskonna kujunemine ja koosseis. – T. Karjahärm, V. Sirk. *Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940*. Tallinn: Argo, lk 42.

¹¹³ V. Sirk. Haritlaskonna kujunemine ja koosseis. – T. Karjahärm, V. Sirk. *Vaim ja võim*, lk 45.

¹¹⁴ H. Mäelo. *Eesti naine läbi aegade*. Tallinn: Varrak 1999, lk 94.

akadeemilist haridust piirata¹¹⁵, siis Tartu Ülikoolis oli naiste osakaal ka 1930. aastatel üsna ühtlane.¹¹⁶

2.3. Naisjuristide tööhõive probleemid

Pärast seda, kui üha rohkem naisi lõpetas ülikoolides õigusteaduskonna ja soovisid oma erialal tööd saada, ei olnud neil kõigis õigusvaldkondades kerge saada vastavat ametikohta. Kuna naisi peeti siiski nõrgaks ja mõjutatavaks, siis eelistati ametisse võtta mehi. Naised pidid võitlema omandatud erialal ametisse saamise ning samal ajal pidid nad vastu seisma iganenud eelarvamustele naiste võimete ja oskuste osas. Veel 1936. aastal kõneles tollal juba vannutatud advokaadiks saanuna Olinde Ilus, et naistel oli tulnud küllalt pidada võitlust, et saavutada esiteks õigus kõrgema hariduse omandamiseks, ning teiseks, kui see õigus oli saavutatud, siis tuli hakata otsima ja looma praktilisi võimalusi selle kasutamiseks ja rakendamiseks praktilisse ellu. Naised lõpetasid küll ülikooli ja said vastava diplomi, kuid kehtivad seadused ja traditsioonid ei võimaldanud naisel mitmetel kutsealadel tegutseda ning Olinde Ilus märkis, et osaliselt kestis selline olukord ka 1936. aastal, tuues välja, et Eestis puudusid ikka veel naiskohtunikud ja naisnotarid.¹¹⁷

Eesti iseseisvuse algul, riigi ülesehitamise ajajärgul oli haritlastest esialgu suur puudus. Suurest kohtunike puudusest ja lõpetamata kohtuasjade suurest hulgast kirjutas 1921. aastal ka tolleaegne Riigikohtu abiprokurör Richard Rägo¹¹⁸ oma artiklis „Missugusel määral kohtunikkude arvu suurendada?“¹¹⁹, milles ta esitas küsimuse: „Kust võtta neid mehi?“ ning märkinud ära, et Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas õppis tollal 475, jõuab artikli autor seisukohale, et „kahe-kolme aasta pärast on meil juriidilise haridusega mehi küllalt“.¹²⁰ Nagu näha, ei leia Richard Rägo, et kohtunikuks võiksid saada ka naised, jättes sealjuures tähelepanuta asjaolu, et tollal õppisid Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas ka naised. Ning siinkohal tulebki märkida, et tõepoolest ei võimaldatudki 1920. ja 1930. aastatel naistel kohtunikuks saada.¹²¹

¹¹⁵ Saksamaal langes näiteks mainitud ajaperioodil naisüliõpilaste arv kiiresti. – V. Sirk. Haritlaskonna kujunemine ja koosseis. T. Karjahärm, V. Sirk. Vaim ja võim, lk 45.

¹¹⁶ V. Sirk. Haritlaskonna kujunemine ja koosseis. – T. Karjahärm, V. Sirk. Vaim ja võim, lk 45, 47.

¹¹⁷ Naised olgu walwel oma õiguste eest. – Postimees 02.11.1936, nr 296, lk 4.

¹¹⁸ Richard Räägo (kuni 1935. a Rägo) tegutses aastatel 1915–1919 advokaadina Tallinnas, aastatel 1920–1922 oli Riigikohtu abiprokurör, 1922. aastast riigiprokurör Tartus, 1935. aastast riigiprokurör Tallinnas, aastatel 1939–1940 riigikohtunik. Samuti kuulus juriidilise kuukirja Õigus toimetusse.

¹¹⁹ R. Rägo. Missugusel määral kohtunikkude arvu suurendada? – Õigus 1921, nr 9/10, lk 169–172.

¹²⁰ R. Rägo. Missugusel määral kohtunikkude arvu suurendada, lk 171, 172.

¹²¹ Vt ka käesoleva töö alapunkt 3.3.4, 3.3.5.

Seega ei olnud kõrghariduse omandanud naisel lihtne siseneda tööpõllule meesjuristide kõrval. Naiste kutselistes ametites töötamise kahjulike mõjudena toodi ajaleheveergudel muuhulgas välja, et töötavad naised ei soovinud enam lapsi sünnitada ega kasvatada, sest töötamise kõrval ei jäävat neil enam aega laste jaoks ega perekonna eest hoolitsemiseks.¹²² Samuti avaldati arvamust, et naiste töötamisele ei olnud tollal vastu niivõrd tööandjad, kui just meeskolleegid, kes juba töötasid vastaval alal. Põhjenduseks toodi seisukoht, et naistele makstav töötasu oli meestele makstava töötasuga madalam, siis see omakorda põhjustab meeste töötasu langemist. Seega leiti, et naiste töötamine võis olla soodne vaid tööandjatele, kes on kasupüüdlikkuses ja lühinägelikkuses olnud alati naiste ja isegi laste töö pooldajad.¹²³ Väga suur naiste töötamise vastane oli Rudolf Tamm, kes tõi ajaleheveergudel välja mitmeid erinevaid seisukohti, miks naine töötada ei tohiks ega peaks. Ta väitis, et kutselist tööd tegevad naised ei jõua täita oma kõrgemaid, ilusamaid, looduse poolt neile määratud emakohustusi, sest naistel ei jätku selleks lihtsalt jõudu. Lisaks leidis ta, et suurem osa naisõiguslastest, kes oma teisi naisi majandusliku sõltumatuse teele meelitavad, on enamasti üldteadaolevalt õnnetud naised, kelle abielu ja armastus on äpardunud, ning need naised kutsuvad teisi otsima õnne sealt, kust nad oma õnne ise leidnud ei ole.¹²⁴ Lisaks arvustas ta naiste töökvaliteeti. Näiteks leidis ta, et kohtadel, kus naised on „meeste elukutsetes“ töötanud, on „ikka maad võtnud diletantlik pealiskaudsus ja kitsas väikese ja otsekoheste kasu tagaajamine, mis julgetele ja kaugematele tuleviku kavatsustele ruumi ei jäta“ ning „kus naised meeste kohtadel tegutsevad, seal on nende töö tulemus rutiin ja nippimine-näppimine jooksvate päevaküsimuste kallal.“¹²⁵ Veel märkis ta ühe argumendina naiste töötamise vastu, et iseseisva elukutselise töö leidmine võiks olla võimaldatud siiski naistele, „kellele pole elus osaks saanud oma jõudu pühendada kindlustatud perekonna elule“¹²⁶, viidates siinkohal sellele, et naised, kes endale kutselise töö leiavad, ei suuda luua oma elus õnnelikku perekonda ega kogeda armastust. Sarnasele seisukohale tuldi veel ühes artiklis, milles leiti, et mehed ei armasta ega usalda tööl käivaid iseseisvaid naisi.¹²⁷

Naiste tööhõive probleem kerkis teravamalt esile 1933. ja 1934. aastal, mil oli naiste jaoks muutunud küsitavaks omandatud hariduse kasutamise võimalused ning konkurentsi tihenemisega tööturul olid muutunud naiste ja meeste vaheline võitlus tööalade pärast eriti

¹²² Naiste vabadused ja sündijate arv. – Päevaleht 15.07.1928, nr 189, lk 2.

¹²³ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. I osa. – Postimees 27.02.1925.

¹²⁴ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. I osa. – Postimees 27.02.1925.

¹²⁵ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. III osa. – Postimees 28.02.1925.

¹²⁶ R. Tamm. Naiste tung meeste elukutsetesse. II osa. – Postimees 28.02.1925.

¹²⁷ Naiste vabadused ja sündijate arv. – Päevaleht 15.07.1928.

teravaks.¹²⁸ Alma Martin avaldas 1933. aastal artikli Tartu Ülikooli erinevaid teaduskondi lõpetanute naiste erialasel töökohal töötamise kohta ning ta märkis, et kui iseseisvuse algul, riigi ülesehitamise ajajärgul oli haritlastest esialgu suur puudus, mille tõttu paljud noored asusid ametitesse veel enne ülikooli lõpetamist ja ülikooli lõpetanuile oli koha saamine paljudel erinevatel elualadel kindlustatud, siis 1933. aastaks elati koondamiste ja vallandamiste tähe all ning naistele oli muutunud küsitavaks kutsehariduse kasutamise võimalused.¹²⁹ Muude teaduskondade ja erialade hulgas tõi ta välja, et aastatel 1922–1932 ülikooli lõpetanud 77 naisjuristist tegutses 1933. aasta alguseks omal erialal 38 (veidi alla 50%), ning mitmed neist töötasid praktikantidena või väikesepalgaliste kantseleiametnikena kohtute juures. Advokatuuri alal tegutses tollal 26 naisjuristi, kellest advokaadi abidel oli kerkinud esile probleem endale patrooni leidmisega ning advokaadi abidel patrooni leidmise probleemi põhjusena nimetas Alma Martin paljude meesjuristide kandideerimist advokaadi abi kohtadele.¹³⁰ Naiskohtunikke ega -notareid sellel ajal ametis veel polnud.¹³¹ Võrreldes ülikooli lõpetanutega olid naiskutsekoolides õppinud naised paremas olukorras, sest nende puhul oli omal erialal töötavate naiste protsent 80.¹³²

¹²⁸ Selles artiklis on muude tolle ajani naistele veel kättesaamatuteks jäänud erinevate ametite seas nimetatud ära ka naiskohtunik ja naisnotar. – A. M. Naine võitluses olemasolu eest. Waba Maa 28.04.1934, nr 98, lk 5.

¹²⁹ A. Martin. Naiste kutseharidus ja kutseline tegevus. – ERK aprill 1933, nr 5, lk 131.

¹³⁰ Käesoleva töö alapunktis 3.1.4. toodud andmetest nähtub, et aastatel 1933–1935 lahkusid mitmed naisadvokaadiabid advokatuurist.

¹³¹ Märkusena: Alma Martin ongi oma artiklis naisjuristide ametikohtade iseloomustamisel nimetanud advokaati, advokaadiabi, notarit ja kohtuametnikke (sh kohtunikku, praktikanti, kantseleiametnikku). – A. Martin. Naiste kutseharidus ja kutseline tegevus, lk 132, 133.

¹³² A. Martin. Naiste kutseharidus ja kutseline tegevus, lk 133.

3. Naisjuristid Eestis 20. sajandi esimesel poolel

3.1. Naised advokatuuris

3.1.1. Ülevaade advokatuuri korraldusest 20. sajandi algul

1889. aastal Eestis kehtestatud advokaate puudutavad normid pärinesid 1864. aastal Vene sisekubermangudes kehtima hakanud kohtute korralduse seadusest. 1864. aasta seaduse peamiseks advokaate puudutavaks uuenduseks oli see, et suurem osa advokaate vabanes otsesest kohtu alluvusest¹³³ ja sai õiguse organiseeruda korporatsioonideks.¹³⁴ Vabanedes kohtu alluvusest, pidid advokaadid iseenese peremeesteks hakkama. Oluline erinevus võrreldes Balti provintsiaalõigusega¹³⁵ seisnes selles, et vene kohtuasutuste seadus ei nõudnud advokaadilt teaduskraadi, vaid lihtsalt juriidilist kõrgharidust ning sellele lisaks viit aastat praktilist tööd kohtuametniku või vannutatud advokaadi abina. Advokaadikutse taotleja pidi olema vähemalt 25 aastat vana, maksujõuline ja Vene riigi alam, ta ei võinud olla riigiametnik ega seaduses loetletud asjaoludel kohtulikult karistatud.¹³⁶

Erinevalt Himmelstierna protsessijuhendeist¹³⁷ ei sätestanud kohtuasutuste seadus küll otsesõnu, et advokaadiks ei või olla naisterahvas, kuid seda polnud vajagi: olukorras, kus kõrgemate õppeasutuste ukSED olid naistele suletud, tähendas kõrghariduse nõue naistele automaatselt kutsekeeldu.¹³⁸

Reinhold Samson von Himmelstierna poolt eraviisiliselt 1824. aastal koostatud Liivimaa protsessijuhendid, mille esimese kõite kolmas peatükk paragrahvid 61–104 olid pühendatud advokaatidele, sätestas aga nõude, et advokaatideks võisid olla ainult mehed, kes pidid olema ausad, ustavad, usinad ja „*kogenud õigustes ning kohtu ja maa põhikorra seadustes*“¹³⁹. Seega

¹³³ 13. sajandist kuni 19. sajandi lõpukümnenditeni valitses advokaadikutse alustes üks ja seesama printsiip: advokaat oli kohtutegelane, teataval määral ametlik isik, kelle peaülesandeks oli kohut õigusemõistmise juures aidata. Advokaatide vastuvõtt ametisse ja ametist väljaarvamine, samuti üldine järelevalve advokaatide üle oli kohtu pädevuses. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 15, 16.

¹³⁴ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 16.

¹³⁵ 1845. aastal kehtestati Balti provintsiaalseadustiku I kõites uus ja põhjalik advokatuuri korraldus, mis laienes kõigile Baltimaade advokaatidele nii maal kui linnas. Selle seadusega kaotasid kõik varasemad advokaatide kohta käinud seadused oma jõu, kuid seadus kordas üle juba 1840. aastal kehtestatud nõude magistri- või doktorikraadi omamise kohta, millele pidi lisanduma eksam ja vandetöötus. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 15.

¹³⁶ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 17, 18.

¹³⁷ 1824. aastal Reinhold Samson von Himmelstierna poolt koostatud Liivimaa protsessijuhendid andsid hea ülevaate toonastest advokaate puudutavatest normidest. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 15, 18.

¹³⁸ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 18.

¹³⁹ K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis. – Õigus 1938/8, lk 359.

võisid advokaatideks tollal saada madalama haridusega õigustundjad mehed, kellelt ei nõutud ülikooliharidust õigusteaduse alal.¹⁴⁰

Kui kohtuasutuste seadus 1889. aastal Baltimaadele laienes, sattusid Eestis tegutsevad baltisaksa advokaadid Peterburi kohtupalati ja järelikult ka Peterburi Vannutatud Advokaatide Nõukogu võimu alla. Võimalust astuda lähima, seega Tallinna või Riia ringkonnakohtu juurde ei kasutatud ja Eesti advokaadid arvati Peterburi advokatuuri hulka.¹⁴¹ Seoses asjaoluga, et asjaajamine kohtutes ei toimunud mitte enam saksa keeles vaid vene keeles (välja arvatud vallakohtud, kus kohtukeeleks loeti eesti keel), mida paljud baltisakslastest advokaadid ei osanud, pidid paljud advokaadid oma ametist loobuma. Seadus küll otseselt vene keele oskust ei nõudnud, kuid tõlgi kaudu oli advokaadil asjaajamine keelatud.¹⁴²

Üleminek vene keelele ja alluvus Peterburi nõukogule oli tegelikkuses kasulik just eesti soost advokaatidele, sest sellega murdis baltisakslaste ülemvõim, mis eestlasi oli seni advokatuurist eemal hoidnud.¹⁴³ Selline õiguslik olukord võimaldas ja andis julgust ka eestlastele end advokaadikutseks ette valmistada ja ülikoolis õigusteaduse õppimisele pühenduda. Sellest ajast peale leiame me advokatuuris ridades esimesi eesti õigusteadlasi¹⁴⁴, kes olid saanud kõrgema juriidilise hariduse Tartu või vene ülikoolides.¹⁴⁵

Tähelepanuväärne on, et juba 1910. aastal tehti tollase riigivolikogu vastasrinde, st erakondade ja oktobristide poolt katse anda ka naistele õigus tegutseda vannutatud advokaatidena. Erakonnad ja oktobristid olid esitanud riigivolikogule ka vastava seaduseelnõu, mis lubaks naistel advokaatidena tegutseda, kuid häälteenamusega, st kümne häälega viie poolthääle vastu tunnistas riigivolikogu kohtukomisjon eelnõu siiski kõlbmatuks. Põhjendusteks toodi seaduseelnõu vastaste argumendid: *„naisterahwa otsekohene ülesanne on perenaine olla ja lapsi kasvatada, aga mitte advokadi ülesandeid täita. Ühtlasi looksiwad naisadvokatid soovimata wõistluse advokatide tööpõllule, mille tõttu advokatide töö palk alanema peaks. Peale selle wõiksid naisadvokatid oma naiselikkusega ka kohtunikude peale mõjuda. Seal juures tähendati ka, et Prantsusmaal, kus naisterahvaid advokatide elukutsesse wastu on wõetud, see soovimata järeldusi enesega kaasa tõi.“*¹⁴⁶

¹⁴⁰ K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis, lk 359.

¹⁴¹ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 18.

¹⁴² K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis, lk 366.

¹⁴³ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 18.

¹⁴⁴ Laialt käibiva seisukoha järgi oli esimeseks eestlasest vandeadvokaadiks Jaan Poska, kes lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1890. aastal ja alustas olude sunnil eraadvokaadina, kuid sai peagi vandeadvokaadiks. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 18.

¹⁴⁵ K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis, lk 367.

¹⁴⁶ Riigivolikogu teated. – Seadus ja Kohus. Õigusteadline ajakiri. Peterburi Teataja kaasanne. Juuli, august 1910, nr 7–8, lk 116.

Kui 1919. aasta kevadel kuulus advokatuuri vaid 35 isikut¹⁴⁷, siis 1920-ndate aastate teisel poolel tõusis üles advokaatide üleproduktsooni küsimus. Selle peamiseks põhjuseks olid kümnendi algul valitsenud järelrevolutsioonilised meeleolud, mille kohaselt haridus pidi olema võimalikult kättesaadav võimalikult paljudele. Lauri Vahtre märgib, et selle edumeelse idee ellurakendamisel kalduti ilmselt äärmustesse, kaotades ühtluskooli põhimõtete kohaselt kooliastmete vahelt ära eksamid, sealhulgas ülikooli sisseastumiseksamid. Tulemuseks oli mitte ainult juristide, vaid üldse haritlaste arvu järsk kasv, mis omakorda hakkas suurendama haritlaste tööpuudust.¹⁴⁸

Kui 1920. aastal kuulus advokatuuri 43 vannutatud advokaati, siis 1929. aastaks oli see arv kolmekordistunud, mil kuulus advokatuuri juba 124 vannutatud advokaati. Vannutatud advokaatide abide osas oli see arv veelgi drastilisem – kui 1920. aastal oli 15 vannutatud advokaadi abi, siis 1. jaanuari 1929. aasta seisuga oli juba 238 vannutatud advokaadi abi. Kui vannutatud advokaatide arv kerkis aasta aastalt edasi tõusvas joones kuni 1939. aastani, jõudes 1. jaanuari 1939. aasta seisuga juba arvuni 430, siis abide arv oli 1939. aasta alguseks langenud arvuni 116.¹⁴⁹

3.1.2. Vannutatud advokaadi abidele kehtestatud kohustused

Seoses asjaoluga, et peaaegu pooled käesolevas töös vaadeldavatest naisadvokaatidest tegutsesid vaid vannutatud advokaatide abidena, saamata 1939. aastaks vandeadvokaatideks, annan siinkohal ülevaate regulatsioonist, mis puudutas abidele kehtestatud kohustusi.

Vannutatud advokaatidele kehtestatud haridusenõue kehtis ka vannutatud advokaatide abidele, kuid vannutatud advokaadi abi pidi tegutsema eelnevalt viis aastat vannutatud advokaadi abina, mispeale võis ta vastu võtta vannutatud advokaadiks. Nimetatud viie aasta jooksul pidid abid sellelt kohtult, millise piirkonnas nad tegutseda ja asju ajada soovisid, taotlema vastavat tunnistust, mis andis abile loa selles kohtus asjaajamiseks, ning nimetatud tunnistuse saamiseks pidi vannutatud advokaadi abi tasuma ka vastava maksu.¹⁵⁰

28.06.1919. aastal kehtestas Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu nõuded ja tingimused, millele pidi vastama vannutatud advokaadi abi, et teda saaks vastu võtta vannutatud advokaadiks. Selleks tuli esitada dokumendid ülikooli või sellega võrdsustatud õppeasutuse lõpetamise ja riigieksami sooritamise kohta, samuti kolme tuntud isiku kirjalikud

¹⁴⁷ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 24.

¹⁴⁸ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 34.

¹⁴⁹ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 34, 35.

¹⁵⁰ Mis vahe on vannutatud advokaadi, vannutatud advokaadi abi, era-advokaadi ja nn „nurga-advokaadi“ vahel. (järg) – Õigus ja Kohus 1914/4, lk 54.

kinnitused selle kohta, et nemad tunnevad taotlejat kui advokaadiseisuse väärilist isikut. Lõpuks pidi sooviavaldajal olema viieaastane staaž advokaadiabina, ta pidi olema toimetanud vähemalt kümnet õiguste kaotamisega seotud süüasja ning olema ette kandnud kolm õigusteaduslikku referaati.¹⁵¹

1919. aasta juunis asutatud Vannutatud Advokaatide Nõukogu luges oma tähtsamaks ülesandeks noorte advokaatide kutse-eeetilist kasvatust ja haridusliku taseme tõstmist. Selleks pani nõukogu suurt rõhku vannutatud advokaatide abide ettevalmistamisele advokaadikutsele ning nõukogu 19. jaanuari 1927. a koosolekul otsustas nõukogu esitada vannutatud advokaatide üldkoosolekule ettepaneku kutsuda ellu vannutatud advokaatide abide juriidilised konverentsid niisugusel kujul, nagu nad Peterburi nõukogu juures tegutsesid. Ettepanek võeti 27. jaanuari 1927. a vannutatud advokaatide üldkoosolekul ühel häälel vastu. Konverentside tegevus väljendus juriidiliste referaatide lugemises, vaidlustes, aruannete ettekandmises jne.¹⁵² Osavõtmine konverentside tööst loeti sunduslikuks kõigile vannutatud advokaatide abidele.¹⁵³

Vannutatud advokaatide abid olid kohustatud koostama vähemalt kolm referaati, need kirjalikult esitama ning suuliselt konverentsil ette kandma.¹⁵⁴ 19. märtsil 1930. aastal võeti vannutatud advokaatide üldkoosolekul vastu sisekorrareeglid, mille punkti 3 kohaselt kustutati need abid vannutatud advokaatide abide nimekirjast, kes ilma vabandatava põhjuseta ei ole konverentsidest osa võtnud või ei ole konverentsidel ettekandnud nõutavaid referaate.¹⁵⁵ Ühtlasi kehtestati abidele reegel, mille kohaselt olid abid kohustatud esitama mitte hiljem kui kolme kuu jooksul pärast viieaastase abina tegutsemise perioodi lõppu palve vannutatud advokaadiks vastuvõtmiseks. Vannutatud advokaatide abid, kes mõjuvatel põhjustel ei suutnud viieaastase abina tegutsemise perioodi kestel täita kõiki vannutatud advokaadiks vastuvõtmise tarvilikke nõudeid, pidid esitama nõukogule palve staaži pikendamiseks, ning juhul kui abid sellist pikendamise taotlust ei esitanud või kelle palve staaži pikendamise osas jäeti rahuldamata, kustutati nõukogu poolt abide nimekirjast.¹⁵⁶ Et oleks kindlustatud abi ettevalmistamine vannutatud advokaadi kutseks ja patrooni tegelik järelevalve abi tegevuse

¹⁵¹ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 25.

¹⁵² K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis (järg). – Õigus 1939/9, lk 390, 391;

¹⁵³ Konverentsid jagunesid ja tegutsesid gruppina Tallinnas, Tartus, Rakveres, Viljandis ja Pärnus, kusjuures abid, kes elasid konverentsi või grupi asukohas, olid kohustatud esimese kolme aasta jooksul (arvates abiks vastuvõtmise päevast) vähemalt kaks aastat grupi või konverentsi tööst osa võtma, samal ajal aga abid, kes elasid mujal, pidid vähemalt kaheksa korda konverentsi või grupi istungeist osa võtma. – K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis (järg), lk 390, 391.

¹⁵⁴ K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis (järg), lk 391.

¹⁵⁵ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1930. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1931, lk 8, 9.

¹⁵⁶ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1930. aasta aruanne, lk 9.

üle, seati sisse nõue, et abide arv iga patrooni juures oleks piiratud kahega.¹⁵⁷ Et pidurdada vandeadvokaatide ja nende abide suurt juurdekasvu (1933. aastaks oli vandeadvokaate 213 ja abisid 280), võeti 20. aprillil 1933. aastal vastu otsus, mille kohaselt piirati abide arvu kahe asemel iga patrooni kohta ühega ning ainult nõukogu erilisel loal võis seda arvu suurendada kaheni.¹⁵⁸ Juba kahe aasta pärast, 10. aprillil 1935. aastal muutis üldkoosolek sisekorda veelgi karmimaks, keelates algajatel vannutatud advokaatidel esimese kolme aasta jooksul abide võtmise üldse ära, ning kehtestades reegli, et abisid võivad endale võtta nõukogu loal vaid vannutatud advokaadid, kes on tegutsenud vannutatud advokaadina üle kolme aasta, ning kui nende senine tegevus ja nende ajada olevate kohtuasjade arv nõukogu äranägemise järgi küllaldaselt kindlustab abide ettevalmistuse viie aasta kestel vannutatud advokaadi kutsele. Ühtlasi korrati üle nõue, et ükski vannutatud advokaat ei või endale võtta rohkem kui ühe abi.¹⁵⁹ Seega oli vannutatud advokaatide abide ettevalmistamisele vannutatud advokaadiks saamisel kehtestatud üpriski karm kord, mida abid (ja ka vannutatud advokaadid patroonidena) pidid hoolsalt ja järjepidevalt järgima, et ükski nõue ei jääks nende poolt täitmata, mis oleks võinud viia abi vannutatud advokaadi abide nimekirjast kohese kustutamiseni.

6. aprillil 1938. aastal võeti vastu Advokatuuri seadus¹⁶⁰ ning sellega sai läbi veneaegse kohtuasutuste seaduse võrdlemisi pikk kehtivusaeg. Advokatuuri seadus võimaldas vandeadvokaadil võtta endale ilma nõukogu erilise loata ühe abi ja nõukogu loal ka rohkem, ühtlasi kehtestati abidele eksam, mis tuli sooritada kolmeaastase abina tegutsemise staaži täitumisel. Kuni eksami sooritamiseni oli tegemist noorema abiga ja selle järel vanema abiga.¹⁶¹ Vannutatud advokaate hakati nimetama vandeadvokaatideks.

3.1.3. Esimesed naised advokatuuris aastatel 1923–1926

Tuleb nõustuda Lauri Vahtrega selles osas, et tõepoolest, kui otsustada vaid Vannutatud Advokaatide Nõukogu aastaaruannete¹⁶² järgi, sai Eesti advokatuur oma esimese naisliikme

¹⁵⁷ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1930. aasta aruanne, lk 8.

¹⁵⁸ K. Grau. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis (järg), lk 395; Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1933. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1934, lk 10.

¹⁵⁹ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1935. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1936, lk 8, 9.

¹⁶⁰ Riigi Teataja 1938/36.

¹⁶¹ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 67.

¹⁶² Vannutatud Advokaatide Nõukogu hakkas aastaaruandeid trükkis avaldama alles alates 1927. aastast ning need ilmusid kuni 1939. aastani.

27. augustil 1924. aastal¹⁶³, mil vannutatud advokaatide abide hulka arvati Margot Viirman-Kanemägi.¹⁶⁴ Ühestki eelnevatel aastatel koostatud nimekirjast¹⁶⁵ ei leia me ühegi naisterahva nime, seda olenemata sellest, et Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1927. aasta aruandest nähtub, et ka eelnevatel aastatel, st 1924–1926 aastal oli juba kümme naist (nende hulgas Margot Viirman-Kanemägi) saanud vannutatud advokaadi abideks.

Nimelt nähtub Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1927. aasta aruandest, et enne 1927. aastat olid vannutatud advokaatide abideks vastu võetud järgnevad naised:

27.08.1924. a eelnevalt juba nimetatud Margot Viirman-Kanemägi¹⁶⁶, 29.05.1925. a Marta Kurfeldt¹⁶⁷, 14.07.1925. a Olinde Ilus¹⁶⁸, 03.09.1925. a Hilda Reimann¹⁶⁹, 29.12.1925. a Julia Johnson-Kickelbach¹⁷⁰, 27.02.1926. a Helene Johanson¹⁷¹, 27.03.1926. a Helmi Suits¹⁷², 07.06.1926. a Josephine Einer¹⁷³, 27.09.1926. a Malka Schlieffstein¹⁷⁴ ning 15.12.1926. a Anna Tammist¹⁷⁵.¹⁷⁶

¹⁶³ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1927. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1928, lk 18.

¹⁶⁴ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 56.

¹⁶⁵ ERA.32.4.301 (nummerdamata).

¹⁶⁶ Margot Elisabeth Viirman-Kanemägi (sündinud Viirman, dokumentides esineb ka nimekuju Viirmann-Kanemägi) sündis 19.03.1899. a (v.k.j 07.03.1899. a) Tartumaal Kastre-Võnnu vallas mõisa viinapõletaja tütreana. – L. Lindström jt. Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 II. Tartu: Tartu Ülikool, 1994, lk 29. Ta lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1924. aastal ning samal aastal sai vannutatud advokaadi abiks. – EAA.2100.1.18272, lk 32; ERA.1947.5.443, lk 26.

¹⁶⁷ Marta Elisabeth Kurfeldt (dokumentides esineb ka nimekuju Martha, 1918. aastal sõlmitud abielust Jõeäär) sündis 08.12.1897. a (v.k.j. 26.11.1897. a) Tallinnas kaupmehe tütreana, lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1924. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 31;

¹⁶⁸ Olinde Julia Ilus (sündinud Soonets) sündis 02.06.1900. a (v.k.j. 20.05.1900. a) Pärnumaal Talli vallas talupidaja tütreana. Lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1924. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 99.

¹⁶⁹ Hilda Johanna Helene Reimann (dokumentides esineb ka nimekuju Reiman, 1932. aastal sõlmitud abielust Poom) sündis 02.02.1900. a (v.k.j. 21.01.1900. a) Tartumaal Tähtvere vallas vallakirjutaja tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teise järgu diplomi vääriliseks tunnistati 1924. aastal ja esimese järgu diplom väljastati 1925. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 241;

¹⁷⁰ Julia Kickelbach (dokumentides esineb ka nimekuju Julie, 1926. aastal sõlmitud abielust Johnson, Jonson) sündis 29.11.1902. a (v.k.j. 16.11.1902) Narva linnas kaupmehe tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 168. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1925. aastal. – EAA.2100.1.4962, lk 4.

¹⁷¹ Helene Johanson (dokumentides esineb ka nimekuju Johannson, 1934. aastal sõlmitud abielust Tikko, esineb ka nimekuju Johanson-Tikko) sündis 23.03.1900. a (v.k.j. 10.03.1900. a) Pärnumaal Karksi mõisas mõistöölise tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1925. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 167.

¹⁷² Helmi Suits (sündinud Kaber, 1923–1927 aastal kestnud abielust Suits, 1934. aastal sõlmitud abielust Kuurman) sündis 15.05.1901. a (v.k.j. 02.05.1901. a) Virumaal Vao vallas talupidaja tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1926. aastal *cum laude*. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 176.

¹⁷³ Josephine Helene Einer sündis 19.01.1900. a (v.k.j. 07.01.1900. a) Tartumaal Mäksa vallas põllumehe tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1926. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 75.

¹⁷⁴ Malka Schlieffstein (dokumentides esineb ka nimekuju Schlieffstein (1935. aastal sõlmitud abielust Abram, 1940. aastal sõlmitud abielust Silberstein) sündis 15.11.1903. a Vilniuses hambaarsti tütreana. Rahvuselt juut. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1926. aastal *cum laude*. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 231.

¹⁷⁵ Anna Marie Tammist (1929. aastal sõlmitud abielust Semper) sündis 01.11.1898. a (v.k.j. 20.10.1898. a) Viljandimaal Pahuvere vallas põllumehe tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1924. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 29.

¹⁷⁶ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1927. aasta aruanne, lk 6, 8, 12, 14, 16, 18, 22.

Kuigi 1927. aasta aruandest ega ka eelnevatest nimekirjadest rohkem naisterahva nimesid, kes oleksid vastu võetud enne 1927. aastat ei leidu, nähtub arhiividokumentidest, et siiski oli kaks naist vannutatud advokaatide abideks vastu võetud juba 1923. aastal, seega enne Margot Viirman-Kanemäge, keda siiani on peetud esimeseks naiseks, kes võeti vastu advokatuuri.¹⁷⁷ Nimelt on huvitav olukord tekkinud seoses Auguste Susi-Tannebaum'iga¹⁷⁸, kelle nimi figureerib esmakordselt alles Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1931. aasta aruandes, kus on märgitud, et nimetatud naine võeti vannutatud advokaadi abiks vastu 11.03.1931. aastal.¹⁷⁹ Arhiivis leiduvatest andmetest aga nähtub, et Auguste Susi-Tannebaum võeti vannutatud advokaadi abiks vastu juba 19.10.1923. a. Nimetatud fakti kohta on arhiivis säilinud Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923. a Tallinna-Haapsalu Rahukogule saadetud teade, milles kinnitatakse, et Auguste Susi on Vannutatud Advokaatide Nõukogu 19.10.1923. a otsuse põhjal vastu võetud vannutatud advokaadi abiks ning ta töötab vannutatud advokaadi J. Aronsoni¹⁸⁰ abina.¹⁸¹

1. novembril 1923. a esitas Auguste Susi Tallinna-Haapsalu Rahukogule palve, milles palus rahukogul talle anda luba võõraste asjade ajamiseks Tallinna-Haapsalu Rahukogus ning 14.11.1923. a on nimetatud rahukogu poolt märgitud Auguste Susi-Tannebaumi kirjalikule palvele õiendus selle kohta, et Auguste Susi-Tannebaumile kui vannutatud advokaadi abile on antud luba asjaajamiseks Tallinna-Haapsalu Rahukogu teises astmes ja rahvakohtunike juures.¹⁸² 22. novembri 1923. a Riigi Teataja Lisas nr 137 ilmus ka vastav teade, et vannutatud advokaadi abile Auguste Susi-Tannebaum on antud Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt vastav luba.¹⁸³ Analoozne luba on Tallinna-Haapsalu Rahukogu poolt Auguste Susi-Tannebaumile tema 22.02.1924. a palve alusel välja antud ka 27.02.1924. a.¹⁸⁴ Susi-

¹⁷⁷ Ka Lauri Vahtre on märkinud, et seoses asjaoluga, et Vannutatud Advokaatide Nõukogu aastaaruandeid hakati trükkida avaldama alles 1927. aastast, on teadmised varasema perioodi kohta õige lünklikud, sest Vannutatud Advokaatide Nõukogu enda arhiivi säilinud ei ole. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 31.

¹⁷⁸ Auguste Susi-Tannebaum (sündinud Susi, 1923. aastast Susi-Tannebaum; 1939. aastast Tanner) sündis 05.02.1900. a (v.k.j. 24.01.1900. a) Venemaal Kubani oblastis kooliõpetaja tütrena. Õppis aastatel 1911–1918 Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsikoolis. Ta esitas oma esimese avalduse Tartu Ülikooli õigusteaduskonda sisseastumiseks juba 01.10.1919. a ja ta kanti Tartu Ülikooli üliõpilaste nimekirja 23.01.1920. a. Seoses asjaoluga, et tal puudus kooli lõputunnistus, siis õppis ta vahepeal Tartu Ülikoolis vabakuulajana. Ta lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 05.06.1923. a, mille kohta Tartu Ülikooli Valitsus andis 06.06.1923. a välja ajutise tunnistuse selle kohta, et Auguste Susi on tunnistatud teise järgu diplomi vääriliseks. Foto Auguste Susi-Tannebaumist on lisatud käesolevale tööle (vt lisa 1). – EAA.2100.1.15284, lk 1, 5, 6, 7, 14, 19, 20, 29, 37.

¹⁷⁹ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1931. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1932, lk 7, 18, 19.

¹⁸⁰ Johan(n) Aronson sündis 03.05.1879. a, suri 1947. aastal, alates 1905. a vandeadvokaat Narvas, aastatel 1919–1941 vandeadvokaat Tallinnas. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 214.

¹⁸¹ Foto nimetatud teatest on lisatud käesolevale tööle (vt lisa nr 5). – ERA.1357.4.522, lk 1.

¹⁸² ERA.1357.4.522, lk 2, 5.

¹⁸³ ERA.1357.4.522, lk 8.

¹⁸⁴ ERA.1357.4.522, lk 9.

Tannebaum katkestas oma tegutsemise advokaadi abina sama 1924. aasta sees¹⁸⁵, ta kustutati advokaatide abide nimekirjast ning uuesti võeti ta vannutatud advokaadi abiks vastu 11.03.1931. a.

Auguste Susi-Tannebaum tegutses aastatel 1931–1932 vannutatud advokaadi Arnold Susi¹⁸⁶ abina. Vannutatud advokaati Auguste Susi-Tannebaum'ist ei saanud, ta lahkus vannutatud advokaatide abide hulgast juba 1932. aastal omal soovil.¹⁸⁷

Siinkohal tuleb aga tõdeda, et Auguste Susi-Tannebaumi näol oli tegu tubli ja edasipürgiva naisega. Kohe peale Tartu Ülikooli lõpetamist 1923. aasta kevadel esitas ta 28.08.1923. a rahandusministeeriumile palve sooviga võtta ta mõnda ministeeriumi osakonda tööle¹⁸⁸ ning 15.09.1923. a võeti ta rahandusministeeriumisse tööle sekretärina.¹⁸⁹ Saanud 1923. aasta oktoobris vannutatud advokaadi abiks palus ta end 15.12.1923. a rahandusministeeriumi sekretäri kohalt vabastada.¹⁹⁰ Tähelepanuväärne on Auguste Susi-Tannebaumi puhul veel see, et ta 1924. aastal kohtunikuametisse pürgis, mis jäi küll soovitud tagajärjeta.¹⁹¹ 22. detsembril 1923. a abiellus Auguste Susi Feliks Johann Tannebaum'iga^{192, 193}. Mõlemad abikaasad kandsid alates 1939. aastast perekonnanime Tanner.¹⁹⁴ Auguste Susi-Tannebaum suundus 1944. aastal Eestist Saksamaale ning 1948. aastal Inglismaale¹⁹⁵, tema surmadaatumi kohta ei õnnestunud käesoleva töö koostajal andmed arhiividokumentidest leida.

¹⁸⁵ Susi-Tannebaum on oma 1931. aastal kirjutatud elulookirjelduses märkinud, et ta elas aastatel 1924–1928 Pärnus, kus ta andis kodanikuõpetuse tunde Pärnu Tütarlaste Gümnaasiumis ning 1928. aasta sügisest asus elama Tallinna. – ERA.1357.4.1168, lk 2. Tõenäoliselt oli Auguste Susi-Tannebaumi elukoha vahetus seotud tema abikaasa Feliks (Felix) Tannebaumi töökoha muutusega, sest Feliks Tannebaum töötas aastatel 1923–1924 Eesti Panga ametnikuna Tallinnas ja aastatel 1924–1929 Eesti Panga ametnikuna Pärnus. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 57.

¹⁸⁶ Auguste Susi-Tannebaum ja Arnold Susi olid suure tõenäosusega õde ja vend, sest nende sünnikoht ja isa nimi kattuvad ning Arnold Susi oli Auguste Susi-Tannebaumist kolm aastat vanem. Arnold Susi sündis 04.01.1897. a, oli aastatel 1924–1930 vandeadvokaadi abi Tallinnas ning aastatel 1930–1941 vandeadvokaat Tallinnas. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 358; L. Lindström. Album Academicum II, lk 16 ja lk 29.

¹⁸⁷ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1932. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1933, lk 11. Ka 1932. aastal advokatuurst lahkumine võis olla seotud abikaasa töökoha muutusega, sest Feliks Tannebaum asus 1932. aastast tööle Tartu Panga direktorina. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 57.

¹⁸⁸ ERA.20.2.55, lk 1.

¹⁸⁹ ERA.20.2.55, lk 5, 7.

¹⁹⁰ ERA.20.2.55, lk 8, 9.

¹⁹¹ Auguste Susi-Tannebaumi pürgimist kohtunikuametisse on pikemalt käsitletud käesoleva töö peatükis 3.3.4.

¹⁹² Feliks (teine nimekuju Felix) Johann Tannebaum (1939. aastast Tanner) sündis 10.11.1893. a, lõpetas 1924. aastal Tartu Ülikooli kaubandusosakonna, aastatel 1923–1924 oli Eesti Panga ametnik Tallinnas, 1924–1929 pangaametnik Pärnus, 1929–1932 Eesti Panga direktor, 1932–1940 AS Tartu Pank direktor. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 57.

¹⁹³ ERA.1357.4.522, lk 11.

¹⁹⁴ Auguste Tanneri välispass. – ERA.1.3.4744 (nummerdamata); Felix Tanneri välispass. – ERA.1.3.4745 (nummerdamata).

¹⁹⁵ L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 358.

Arhiivis säilinud dokumentidest selgub, et samal päeval, mil võeti vannutatud advokaadi abiks vastu Auguste Susi-Tannebaum, st 19.10.1923. a oli vannutatud advokaadi abiks vastu võetud veel üks naine, nimelt Fanny Benita Evelina Lippand¹⁹⁶. Eelnevates advokatuuri ja advokaatide kohta koostatud uurimustes puuduvad sellise nimega isiku vannutatud advokaadi abina tegutsemise kohta andmed.¹⁹⁷

Samal päeval, mil väljastati analoogne teade Auguste Susi-Tannebaumi kohta, väljastas Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923. a teate Tallinna-Haapsalu Rahukogule ka Fanny Benita Evelina Lippandi kohta, milles oli märgitud, et Nõukogu 19.10.1923. a otsuse põhjal on neiu Fanny-Benita Lippand vastu võetud vannutatud advokaadi abiks ning mainitud isik töötab vannutatud advokaadi O. Strandmann'i¹⁹⁸ abina.¹⁹⁹

14. novembril 1923. a (seega taas samal kuupäeval, mil anti analoogne luba Auguste Susi-Tannebaumile), andis Tallinna-Haapsalu Rahukogu Fanny Benita Lippandile kui vannutatud advokaadi abile loa asjaajamiseks Rahukogu teises astmes ja rahukohtunike juures.²⁰⁰ 11. detsembril 1923. a²⁰¹ Riigi Teataja Lisas ilmus ka Fanny Benita Lippandi kohta teade, et vannutatud advokaadi abile Fanny-Benita Lippand on antud Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt luba võõraste asjade ajamiseks.²⁰² Analoogne luba oli Tallinna-Haapsalu Rahukogu poolt Fanny Benita Lippandile välja antud ka 27.02.1924. a²⁰³ (taas samal päeval, mil Auguste Susi-Tannebaumilegi). Ilmselt lõpetas Fanny Benita Evelina Lippand advokaadi abina tegutsemise üsna ruttu, sest hilisemast perioodist tema tegevuse kohta advokaadi abina ja edasise elusaatuse kohta andmed puuduvad.

¹⁹⁶ Fanny Benita Evelina Lippand (dokumentides esineb ka nimekuju Fanny-Benita Lipandt, abielust Klaas), sündis 30.01.1900. a Tallinnas, isa oli velsker. Õppis aastatel 1911–1918 Tallinna Linna Tütarlaste Kommerts-koolis. Lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1923. aasta kevadel. Foto Fanny Benita Evelina Lippandist on lisatud käesolevale tööle (vt lisa 2). – EAA.2100.1.7903, lk 3, 4, 5, 9, 11, 12.

¹⁹⁷ Ühtlasi puuduvad tema kohta andmed Lauri Vahtre teoses Eesti Advokatuuri ajalugu, kuid Lauri Vahtre on ka ära märkinud, et aastate 1919–1926 kohta on andmed puudulikud, mistõttu võib olla teosest välja jäänud mõni isik, kes lahkus advokatuurist enne 1927. aastat ega naasnud enam kunagi. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 208.

¹⁹⁸ Otto Strandman(n) sündis 30.11.1875. a, tegutses aastatel 1903–1905 vandeadvokaadi abina Narvas ja Tallinnas, aastatel 1908–1940 oli vandeadvokaat Tallinnas olles erinevatel vahepealsetel aastatel ametis ka teistes riiklikult olulistest ametites, näiteks 1918. aastal oli Ajutise Valitsuse välisminister, aastatel 1918–1919 põllutööminister, 1919. aastal peaminister, aastatel 1919–1940 Asutava Kogu, Riigikogu ja Riigivolikogu liige, aastatel 1920–1921 välis- ja kohtuminister, 1924. aastal rahaminister, aastatel 1927–1929 Eesti saadik Poolas ja 1933–1939 Saksamaal, aastatel 1929–1931 riigivanem. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 357.

¹⁹⁹ Foto nimetatud teatest on lisatud käesolevale tööle (vt lisa nr 6). – ERA.1357.4.505, lk 1. Lippandi puhul on arhiivis säilinud ka Vannutatud Advokaatide Nõukogu poolt 29.10.1923. aastal väljastatud tunnistus tema vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta. Foto nimetatud tunnistusest on lisatud käesolevale tööle (vt lisa 7). – ERA.1357.4.505, lk 3. Analoogset tunnistust Susi-Tannebaumi abiks vastu võtmise kohta käesoleva töö koostajal arhiivimaterjalide hulgast leida ei õnnestunud.

²⁰⁰ ERA.1357.4.505, lk 2.

²⁰¹ Seega paar nädalat hiljem, kui analoogne teade ilmus Auguste Susi-Tannebaumi kohta (vt viide 183).

²⁰² ERA.1357.4.505, lk 9.

²⁰³ ERA.1357.4.505, lk 10.

Lisaks eeltoodud sarnasustele Fanny Benita Evelina Lippandi ja Auguste Susi-Tannebaumi vannutatud advokaadi abiks nimetamise asjaoludes, saab nende naiste puhul välja tuua veel mitmeid ühiseid jooni, nimelt õppisid nad ühel ajal Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsikoolis²⁰⁴, 1920. aastal astusid nad Tartu Ülikooli õigusteaduskonda ning samal 1923. aastal nad ka Tartu Ülikooli lõpetasid. Aastatel 1923–1924 tegutsesid nad vannutatud advokaadi abidena mõlemad Tallinnas, küll erinevate vannutatud advokaatide juures, ning huvitava kombel katkestasid nad mõlemad millalgi 1924. aasta sees advokaadi abina tegutsemise, sest juba 1925. aasta kohta ei ole ka Lippandi kohta andmeid, et ta oleks rahukogude juures võõraste asjade ajamiseks lubasid pikendanud.

Fanny Benita Evelina Lippandist ja Auguste Susi-Tannebaumist kui esimestest vannutatud advokaadi abidest kirjutati nädalapäevad pärast neile rahukogu poolt võõraste asjade ajamiseks loa andmist 22.11.1923. a ajalehes „Päevaleht“, kus ilmus alljärgnev teade: „Sõjaringkonnakohtu istumisel 20. skp.²⁰⁵ esines kohtu poolt määratud kaitsjana esimene naisadvokaat wann. adw. abi neiu B. Lippand. Naiskaitseja täitis oma peale pandud kohustused täiesti asjatundlikult. Et naiskaitseja esinemine kohtus esimene juhtumine, oli pealtkuulajaid palju. Muu seas ka ühe keskkooli vanema klassi õpilased oma õpetajaga. Peale neiu L. on wann. adw. nõukogu poolt wann. adw. abiks vastu võetud weel neiu Susi.“²⁰⁶

Ka 08.05.1933. a ajalehes „Maa Hääl“ ilmunud artiklis nimetatakse Eesti esimesteks naisadvokaatideks pr Susi-Tannebaumi ja prl Lippandit.²⁰⁷

Kumb neist kahest naisest oli päris esimene, kes vannutatud advokaadi abiks vastu võeti, see käesoleva uurimuse materjalide pinnalt üheselt ei selgu, sest vannutatud advokaadi abiks võeti nad ühel ja samal kuupäeval, niisamuti kannavad Vannutatud Advokaatide Nõukogu teated mõlema naise advokaadi abiks vastu võtmise kohta sama kuupäeva, st 20.10.2013. a. Viimatimainitud teadete numbrid on üpriski raskesti loetavad, kuid tundub, et Fanny Benita Evelina Lippandi kohta välja antud teade kannab siiski numbrit 511 ja Auguste Susi-Tannebaumi kohta välja antud teade kannab numbrit 517. Seega nimetatud asjaolu alusel võib mööndustega väita, et esimene naine, kes vannutatud advokaadi abiks vastu võeti, oli Fanny Benita Evelina Lippand.²⁰⁸

²⁰⁴ EAA.2100.1.15284, lk 6, 7; EAA.2100.1.7903, lk 3, 4.

²⁰⁵ St selle kuu päeval.

²⁰⁶ Naisadvokaadi esinemine sõjakohtus. Rubriik Tallinna Teated. – Päevaleht 22.11.1923, nr 313, lk 4.

²⁰⁷ Advokaadid õrnemast soost. – Maarahva ajaleht Maa Hääl 08.05.1933, nr 54, lk 5.

²⁰⁸ Kuna avalikkusele oli naisadvokaatide ametisse astumine teada juba enne Riigi Teataja Lisas vastavate teadete ilmumist (eelmainitud sõjaringkonnakohtu istung, kuhu oldi naisadvokaati vaatama kogunenud, toimus enne Riigi Teataja Lisas teadete ilmumist), siis ei saa siinkohal esikohale tõsta ka asjaolu, et Auguste Susi-Tannebaumi kohta ilmunud teade ilmus Riigi Teataja Lisas varem.

Seega oli enne 1927. aastat, mil ilmus ametlikult trükituna esimene Vannutatud Advokaatide Nõukogu aruanne, erinevatel aastatel vannutatud advokaatide abideks vastu võetud juba 12 naist – 10 neist tegutsesid ning Fanny Benita Evelina Lippand ja Auguste Susi-Tannebaum olid oma tegevuse advokaadi abina selleks ajaks lõpetanud.

3.1.4. Naised advokatuuris aastatel 1927–1940

Eelnimetatud kaheteistkümnele naisele järgnesid 1927. aastal kuus naist, kes võeti vannutatud advokaatide abiks järgnevatel kuupäevadel: Marianna Matson²⁰⁹ 28.02.1927. a, Salme Valentin²¹⁰, Veera Poska-Grünthal²¹¹ ja Hilda Maikalu²¹² 05.05.1927. a, Nora Horn²¹³ 15.12.1927. a ja Sinaida Krutikova²¹⁴ 22.12.1927. a²¹⁵.

1928. aastal järgnes eelnimetatud naistele Elena Dobruškes²¹⁶, kes võeti vannutatud advokaadi abiks vastu 15.06.1928. a.²¹⁷ Järgmisel, so 1929. aastal ei võetud advokatuuri vastu ühtki naist ning ei nähtu, et keegi juba vastu võetud naistest oleks abide hulgast lahkunud, seega kõik senini abideks vastu võetud naised tegutsesid veel 1929. aastal abidena.

1930. aastal lisandusid Rahel Jachnin²¹⁸, kes võeti advokaadi abiks vastu 28.03.1930. a, Marie Neumann²¹⁹ vastavalt 14.08.1930. a ja Olga Desideria Olesk²²⁰ 13.10.1930. a. Kõige

²⁰⁹ Marianna Matson (sündinud Rosen) sündis 06.04.1894. a Kuramaa kubermangus Jelgavas talupoja tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 244; EAA.2100.1.8922, lk 7. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teise järgu diplomi vääriliseks tunnistati ta 1923. aastal ja esimese järgu diplom väljastati talle 1924. aastal. – EAA.2100.1.8922, lk 37, 75.

²¹⁰ Salme Rosalie Valentin (sündinud Rätsepp, esineb ka nimekuju Rätsep, alates 1937. aastast Valentin-Toop) sündis 24.02.1898. a Tartumaal Kudina vallas põllumehe tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1923. aastal. – EAA.2100.1.13810, lk 19.

²¹¹ Veera Poska-Grünthal (sündinud Poska) sündis 25.03.1898. a Tallinnas advokaadi ja riigimehe Jaan Poska tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 197. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta esimese järgu diplomiga 1925. aastal ja magistrakraadi omandas 1939. aastal. – EAA.2100.1.11859, lk 46, 114.

²¹² Hilda Maikalu sündis 21.11.1893. a Viljandimaal Soosaare vallas põllumehe tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 264. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1926. aastal – EAA.2100.1.8518, lk 45.

²¹³ Nora Horn (sündinud Gabriel, 1925. aastal sõlmitud abielust Horn, 1934. aastal sõlmitud abielust Jassov) sündis 05.04.1905. a Võru linnas notari Rudolf Gabrieli tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1927. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 285.

²¹⁴ Sinaida Krutikova (dokumentides esineb ka nimekuju Zinaida, sündinud Sjusjumov, 1923. aastal sõlmitud abielust Krutikova) sündis 08.09.1893. a Tartus loomaarsti tütreana. Rahvuselt venelane. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1926. aastal *cum laude*. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 253.

²¹⁵ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1927. aasta aruanne, lk 8, 10, 12, 16.

²¹⁶ Elena Dobruškes (sündinud Amitan, dokumentides esineb ka nimekuju Helene) sündis 21.04.1905. a Pihkvas (isa tegevusala kohta andmed puuduvad). Rahvuselt juut. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 239. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1926. aastal *cum laude*. – EAA.2100.1.1394, lk 43.

²¹⁷ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1928. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1929, lk 20, 21.

²¹⁸ Rahel Jachnin (sündinud Teitelbaum) sündis 04.06.1904. a Tallinnas vabrikandi tütreana. Rahvuselt juut. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 311. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1928. aastal. – EAA.2100.1.3338, lk 49.

²¹⁹ Marie Neumann (sündinud Ilves) sündis 17.09.1899. a Peterburi kubermangus Gatšinas kooliõpetaja tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1929. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 371.

olulisema sündmusena 1930. aastal naisadvokaatide osas toimunud muudatustest saab välja tuua kahe naise vannutatud advokaadiks vastu võtmise.²²¹ Nimelt esimese naisena kanti vannutatud advokaatide nimekirja Hilda Reimann 16.10.1930. aastal²²² ning mõni nädal hiljem, so 30.10.1930. a võeti vannutatud advokaadiks vastu Marta Kurfeldt²²³.

1931. aastal võeti vannutatud advokaadi abiks vastu Rahil Gordin²²⁴ 21.01.1931. a, teist korda võeti advokaadi abiks vastu käesolevas töös juba eespool mainitud Auguste Susi-Tannebaum 11.03.1931. a, Juta Rentik²²⁵ vastavalt 06.07.1931. a ning Helene Poska Niinemann²²⁶ 21.12.1931. a.²²⁷ Vannutatud advokaatideks võeti 1931. aastal vastu kolm naist – Helene Johanson 07.05.1931. a²²⁸, Helmi Kaber 15.05.1931. a ja Malka Schlieffstein 21.12.1931. a.²²⁹ 1932. aastal võeti vannutatud advokaadi abideks vastu neli järgmist naist – Hildegard Vilma Therese Anderson²³⁰ 13.01.1932. a, Emma Deksnis²³¹ 17.11.1932. a, Salme Piiraja²³² ja Sonja Glickmann²³³ 23.11.1932. a ning vannutatud advokaadiks võeti 15.09.1932. a vastu kaks naist – Margot Viirman-Kanemägi ja Hilda Maikalu²³⁴. Omal soovil lahkus advokaatide abide hulgast Auguste Susi-Tannebaum olles advokaadi abina töötanud vaid ühe aasta.²³⁵ Tema oli

²²⁰ Olga Desideria Olesk (esineb ka nimekuju Olli, sündinud Ollesk (Olesk)) sündis 16.04.1906. aastal Tartus advokaadi Lui Oleski tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1928. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 319.

²²¹ Selguse mõttes olgu siinkohal ära märgitud, et kui meesadvokaatide puhul oli üsna sagedane see, et nad nimetati vannutatud advokaatideks otse kohtu- või riigiteenistusest, st nad ei olnud eelnevalt läbinud vannutatud advokaadi abina tegutsemise perioodi, siis käesolevas töös eespool ja tagapool nimetatud kõik vannutatud advokaatideks vastuvõetud naised olid eelnevalt läbinud vähemalt viieaastase tegutsemisperioodi vannutatud advokaadi abina.

²²² Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1930. aasta aruanne, lk 19, 20, 28, 29.

²²³ ERA.32.4.429 (nummerdamata).

²²⁴ Rahil Gordin sündis 21.09.1904. a Pärnu linnas käsitöölise tütreana. Rahvuselt juut. – ERA.R-9.2.157 (nummerdamata). Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1929. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 200.

²²⁵ Juta Rentik (sündinud Väljaots) sündis 04.09.1903. a Tartumaal Haaslava vallas kooliõpetaja tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1929. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 293.

²²⁶ Helene Poska Niinemann (sündinud Poska) sündis 05.06.1907. a Tallinnas advokaadi ja riigimehe Jaan Poska tütreana. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1931. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 379.

²²⁷ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1931. aasta aruanne, lk 7, 12, 13, 18, 19, 24, 25.

²²⁸ ERA.32.4.405 (nummerdamata).

²²⁹ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1931. aasta aruanne, lk 5, 18, 19, 28, 29, 30, 31.

²³⁰ Hildegard Vilma Therese Anderson sündis 13.04.1898. a Tartus käsitöölise perekonnas. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1930. aastal. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 227.

²³¹ Emma Helene Deksnis sündis 04.10.1902. a Tartus ametniku tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 488. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1932. aastal. – EAA.2100.1.1354, lk 80.

²³² Salme Piiraja (sündinud Muna) sündis 08.01.1901. a Võrumaal Sõmerpalu vallas mõisarentniku tütreana. – L. Lindström, Album Academicum II, lk 25. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1930. aastal. – ERA.1947.5.676, lk 3.

²³³ Sore Sara (Sonja) Glickmann (dokumentides esineb ka nimekuju Glikman, sündinud Furmanski) sündis 09.07.1908. a Tartus ärise (valmisriiete äri, kastitööstus, metsaäri) omaniku tütreana. Rahvuselt juut. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 457; ERA.891.2.8534 (nummerdamata). Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1932. aastal. – EAA.2100.1.2061, lk 60.

²³⁴ ERA.32.4.466 (nummerdamata).

²³⁵ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1932. aasta aruanne, lk 11, 14, 15, 34, 35, 36, 37.

ka esimene naine, kes advokaatide nimekirjast kustutati, senimaani ei olnud naisadvokaatide seas ühtegi lahkumist.

30.03.1933. a võeti vannutatud advokaadi abiks Ilse Frey²³⁶, ühtegi naist vannutatud advokaadiks sel aastal vastu ei võetud ning omal soovil lahkus vannutatud advokaadi abide hulgast Rahel Jachnin²³⁷ olles advokaadi abina töötanud neli aastat.²³⁸

21.06.1934. a võeti vannutatud advokaadi abiks vastu Alma Ostra-Oinas²³⁹, ühtegi naist vannutatud advokaadiks sel aastal vastu ei võetud ning omal soovil lahkus advokaadi abide hulgast Ilse Frey, kes jõudis advokaadi abina tegutseda vaid ühe aasta, ning Julia Johnson-Kickelbach olles tegutsenud advokaadi abina juba seitse aastat.²⁴⁰

1935. aastal võeti vannutatud advokaatideks vastu viis naist – Anna Tammist 24.01.1935. a, Salme Valentin 24.01.1935. a, Olinde Ilus 29.08.1935. a²⁴¹, Veera Poska-Grünthal 29.08.1935. a²⁴² ja Nora Horn 29.08.1935. a²⁴³. Ühtegi naist vannutatud advokaadi abiks sel aastal vastu ei võetud, kuid abide nimekirjast kustutati Emma Deksnis, kes oli advokaadi abina tegutsenud kolm aastat, ning Helene Dobruškes olles advokaadi abina tegutsenud seitse aastat.²⁴⁴

1936. aastal võeti vannutatud advokaatide abideks vastu kolm naist – 18.09.1936. a Marta Kapp²⁴⁵ ning 03.12.1936. a Veronika Kallas²⁴⁶ ja Anna Uesoo²⁴⁷. Vannutatud advokaatideks võeti 1936. aastal vastu lausa kuus naist – Marianna Matson 29.04.1936. a²⁴⁸, Sinaida

²³⁶ Ilse Frey (sündinud Gross) sündis 07.01.1903. a Venemaal Tambovi kubermangus metsaülema tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 142; EAA.2100.1.1990, lk 30, 34.

²³⁷ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1933. aasta veebruarikuu teade selle kohta, et Rahel Jachnin kustutati vannutatud advokaatide abide nimekirjast omal soovil 03.02.1933. a. – ERA.1357.4.1088, lk 18.

²³⁸ Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1933. aasta aruanne, lk 11, 12, 42, 43.

²³⁹ Alma Rosalie Ostra-Oinas (sündinud Ostra, ka Ostrat, aastatel 1909–1910 kestnud abielust Anvelt, 1914. aastal sõlmitud abielust Oinas) sündis 16.09.1886. a Tartumaal Vastse-Kuuste vallas talupidaja tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 104. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1929. aastal. – EAA.2100.1.10430, lk 33.

²⁴⁰ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1934. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1935, lk 10, 11, 22, 23.

²⁴¹ ERA.32.4.390 (nummerdamata).

²⁴² ERA.32.4.550, lk 2.

²⁴³ ERA.32.4.401, lk 2.

²⁴⁴ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1935. aasta aruanne, lk 10, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33.

²⁴⁵ Marta Alexandra Kapp (1939. aastal sõlmitud abielust Juhkental, Juhkenaal) sündis 21.11.1912. a Tallinnas kirikuõpetaja tütreana. – L. Lindström. Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 III. Tartu: Tartu Ülikool, 1994, lk 34. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1935. aastal – EAA.2100.1.4397, lk 65.

²⁴⁶ Veronika Kallas (1937. aastal sõlmitud abielust Ruus, Ruusa) sündis 29.02.1912. a Tartus notari Joosep Kallas tütreana. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 74. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1935. aastal. – EAA.2100.1.4162, lk 62, 65.

²⁴⁷ Anna Uesoo (sündinud Uesson, ka nimekuju Uesson, võttis 1935. aastal uue perekonnanime Uesoo) sündis 14.03.1914. a Tallinnas inseneri tütreana. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 106. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1936. aastal. – EAA.2100.1.17368, lk 18, 52.

²⁴⁸ ERA.32.4.478 (nummerdamata).

Krutikova 29.04.1936. a²⁴⁹, Helene Poska-Niinemann 13.05.1936. a²⁵⁰, Marie Neumann 28.05.1936. a²⁵¹, Olga Desideria Olesk 05.11.1936. a ning Rahil Gordin 03.12.1936. a²⁵². Ühtki naisadvokaati ametist sel aastal ei lahkunud.²⁵³

24.09.1937. a võeti vannutatud advokaadi abiks vastu Helmi Maikalu²⁵⁴ ning vannutatud advokaatide nimekirja lisandusid Hildegard Vilma Therese Anderson 10.06.1937. a²⁵⁵ ja Josephine Einer 02.09.1937. a²⁵⁶. Advokaadiametist ei lahkunud ühtegi naist.²⁵⁷

1938. aastal võeti vandeadvokaadi nooremaks abiks vastu kolm uut naist, so 20.04.1938. a Agnia Eliaser²⁵⁸, 02.11.1938. a Nadežda Pauska²⁵⁹ ja 14.12.1938. a Ella Makkar²⁶⁰. Vandeadvokaatideks võeti 20.06.1938. a vastu kaks naist – Juta Rentik ja Salme Piiraja. Ükski naine advokaadiametist kõnealusel aastal ei lahkunud.²⁶¹

1939. aastal võeti vandeadvokaadi nooremaks abiks vastu veel neli uut naist, so 22.03.1939. a Elsa Kuus²⁶², 20.06.1939. a Tatjana Stepanov²⁶³ ja Linda Veske²⁶⁴ ning 29.11.1939. a Veera Kruuse²⁶⁵. Vandeadvokaadiks ei saanud kõnealusel aastal ühtki naist. Surma tõttu kustutati

²⁴⁹ ERA.32.4.423 (nummerdamata).

²⁵⁰ ERA.32.4.549, lk 2.

²⁵¹ ERA.32.4.501 (nummerdamata).

²⁵² ERA.32.4.358 (nummerdamata).

²⁵³ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1936. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1937, lk 9, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 30, 31, 36, 37.

²⁵⁴ Helmi Maikalu sündis 20.05.1904. a Viljandimaal Soosaare vallas põllumehe tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 264. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 1935. aastal. – EAA.2100.1.8517, lk 51, 53.

²⁵⁵ ERA.32.4.309 (nummerdamata).

²⁵⁶ ERA.32.4.336 (nummerdamata).

²⁵⁷ Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1937. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1938, lk 10, 11, 34, 35.

²⁵⁸ Agnia (Rutt) Eliaser sündis 25.11.1914. a Tallinnas advokaadi Rein (Roman) Eliaser tütreana. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 161. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1938. aastal *cum laude*. – EAA.2100.1.1610, lk 47.

²⁵⁹ Nadežda (Naadi) Pauska (sündinud Karasjev, aastast 1935 Karaste, aastatel 1937–1942 kestnud abielust Pauska) sündis 09.02.1910. a Tartus töölise tütreana. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 17. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1935. aastal. – EAA.2100.1.4429, lk 62.

²⁶⁰ Ella Makkar sündis 24.12.1901. a Tartumaal Mustvee alevis (isa tegevusala kohta andmed puuduvad). – L. Lindström. Album Academicum III, lk 96. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1935. aastal. – EAA.2100.1.8553, lk 54.

²⁶¹ Eesti Vabariigi Advokatuuri Nõukogu 1938. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1939, lk 9, 10, 14, 15, 22, 23, 32, 33, 34, 35.

²⁶² Elsa Amalie Kuus (abielust Raedur) sündis 14.10.1907. a Võrus töösturi tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 402. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1935. aastal. – EAA.2100.1.6419, lk 50.

²⁶³ Tatjana Stepanov sündis 30.01.1915. a Peterburis (isa tegevusala kohta andmed puuduvad). Rahvuselt venelane. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 159. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1938. aastal. – EAA.2100.1.15136, lk 49.

²⁶⁴ Linda Veske sündis 17.09.1916. a Rakveres (isa tegevusala kohta andmed puuduvad). – L. Lindström. Album Academicum II, lk 184. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1938. aastal *cum laude*. – EAA.2100.1.18077, lk 30.

²⁶⁵ Veera Kruuse (dokumentides esineb ka nimekuju Kruse) sündis 21.05.1907. a Tartus teenija tütreana. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 472. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas ta 1939. aastal. – EAA.2100.1.6050, lk 10.

vandeadvokaatide nimekirjast Helene Poska-Niinemann²⁶⁶. Omal soovil lahkus vandeadvokaatide abide hulgast Veronika Ruusa, kes oli abina tegutsenud kolm aastat, ning nimekirjast kustutati ka Sonja Glikman, kes oli abina tegutsenud seitse aastat.²⁶⁷

1939. aasta vandeadvokaatide nimekirjast on kadunud ka Josephine Eineri nimi, kelle nimi figureerib veel 1938. aasta vandeadvokaatide nimekirjas. Ei saa välistada seda, et nimetatud isik advokatuurist 1938. või 1939. aastal välja heideti, seda sel põhjusel, et kõikides 1927–1939 aasta Vannutatud Advokaatide Nõukogu aruannetes olid välja toodud kõik advokatuurist lahkunud isikud nimeliselt,²⁶⁸ ainukene rühm, kelle puhul nimesid välja ei toodud, oli advokatuurist väljaheidatud advokaadid, kelle puhul märgiti ära vaid konkreetsel aastal advokatuurist välja heidetud isikute arv²⁶⁹. 1938. aasta ja 1939. aasta aruandest nähtub, et 1938. aastal heideti välja üks vandeadvokaat ja 1939. aastal heideti välja kaks vandeadvokaati. Siinkohal ei saa tähelepanuta jätta ka asjaolu, et Josephine Einerit süüdistati 1941. aastal teraviljakombinaadi „Põhja Veski“ süütamises, kus ta töötas tollal direktorina. Seoses nimetatud juhtumiga Einer vahistati ning taheti koos teiste vangidega Eestist laevaga välja saata, kuid teadmata põhjusel pöördus juba Eestist lahkunud laev siiski Eestisse tagasi, mistõttu jäi Einer Eestisse. Tema tegelik osalus tulekahju tekitamises jäi tollal väljaselgitamata ning käesoleva töö koostajal puuduvad ka andmed, kas tema osalus hiljem kindlaks tehti.²⁷⁰

Eeltoodust nähtub, et aastatel 1923–1939 tegutsesid erinevatel aastatel advokaatidena kokku 42 naist.²⁷¹ Nendest rohkem kui pooled, st 22 naist võeti 1930. aastatel vastu vannutatud

²⁶⁶ Helene Poska-Niinemann suri 20.02.1939. a, ta jõudis advokaadina tegutseda 8 aastat, nendest 3 aastat vannutatud advokaadina. Tema surma kohta ilmus Advokatuuri Nõukogu 1939. aasta aruandes surmajärgne In Memoriam koos foto ja lühikese elulooga. – Advokatuuri Nõukogu 1939. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1940, lk 14.

²⁶⁷ Advokatuuri Nõukogu 1939. aasta aruanne, lk 10.

²⁶⁸ Kusjuures eraldi olid välja toodud nende nimed, kes lahkusid omal soovil ning eraldi olid ka välja toodud nende nimed, kes mingil põhjusel nimekirjast kustutati (viimaste hulgas tõenäoliselt need abid, keda ei võetud vannutatud advokaatideks ning kelle abistääži keelduti pikendamast).

²⁶⁹ Vannutatud Advokaatide Nõukogu aruannete andmetel heideti ajavahemikul 1927–1939 aasta välja 7 vannutatud advokaati ja 9 vannutatud advokaadi abi.

²⁷⁰ Umbes 1945. aastal kirjutatud eluloos Josephine Einer ise nimetatud sündmust ei maini, kuid märkis, et ta on kohtu poolt karistamata. Veel selgub nimetatud eluloost, et peale 1938. a advokatuurist lahkumist asus ta tööle Tallinna Linnavalitsuses ametnikuna varustusosakonnas, kus töötas 1940. a augustikuuni, ning 1940. aasta augustikuust töötas ta lühikest aega Kohaliku Tööstuse Rahvakomissariaadis juriskonsuldina, ning sama aasta oktoobrist määrati ta Rahvakomissari poolt „Põhja Veski“ direktoriks. Aastatel 1941–1944 töötas ta erinevates asutustes kasvuhonekütjana, aiatöölisena, ametnikuna ja käitisevahendajana, olles 1943. aastal vahepeal ka töötu. 1944. aasta oktoobrikuust kuni 1945. aasta juunini töötas Rahvakomissariaadi Tööseadusandluse osakonnas inspektorina. Tema edasise elusaatuse kohta andmed puuduvad. – ERA.R-8.2.43, lk 2, 3, 5, 7, 8, 9, 9p, 10, 11.

²⁷¹ Siinkohal tuleb ära märkida, et Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1928. aasta aruandes figureerib veel ühe naisterahva nimi, nimelt Gertrud Greinert, kelle patrooniks on märgitud Valter Kraft. Suure tõenäosusega on tolle isiku puhul tegu aga hoopis Gerhard Greinert`iga, kes Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–

advokaatideks, ülejäänud 20 jäid 1940. aastani advokaadi abideks. Vannutatud Advokaatide Nõukogu aruannete põhjal saab kokkuvõtvalt naisadvokaatide liikumise kohta advokatuuris öelda alljärgnevat. Kahekümne kahest vannutatud advokaadi staatusesse jõudnud naisest tegutsesid 1. jaanuari 1940. a seisuga vannutatud advokaadina 20.²⁷² Seega saab öelda, et nimetatud naiste tegutsemine ja püsimine advokatuuris oli väga stabiilne.²⁷³

Vannutatud advokaatide abide puhul tuleb aga märkida, et aastatel 1925–1940²⁷⁴ vannutatud advokaadi abina tegutsenud 19 naisest lahkus või kustutati abide nimekirjast enne 1936. aastat juba kuus ning aastatel 1936–1940 veel kaks naist, seega seisuga 1. jaanuar 1940. a tegutses veel 11 naist vannutatud advokaadi abina.²⁷⁵

3.1.5. Naisadvokaatide sotsiaalne taust, haridus ja teenistuskäik

Käesoleva töö kolmandas peatükis käsitletud naiste puhul enamikul juhtudel tegu väga noorte naistega, nimelt neli naist võeti advokaadi abideks vastu juba 22-aastastena²⁷⁶, valdavalt oligi tegu 20-ndates aastates või varastes 30-ndates aastates naistega, vaid Alma Ostra-Oinas oli saanud juba 47-aastaseks, kui ta advokaadi abiks 1934. aastal vastu võeti.

Naiste päritolus päris kindlat sotsiaalset gruppi ei valitsenud. Naiste isad tegutsesid väga erinevatel aladel. Mõned teistest suuremad grupid võib välja tuua järgnevalt.

1944 andmetel (http://www.ra.ee/apps/andmed/index.php/nimed/view?id=1283&_xr=eNpLtDK0qs60MrBO-tDKGMIqtDI2sllpSC0tTi0v0ExNLS5SAYhZWSgWpRal5mbmZUG56UWpmXmoRWNbQSqkQShsqWdfWAgCLWRqM, seisuga 03.05.2015) oli aastatel 1928–1930 vannutatud advokaadi Valter Krafi abi Paides. Nimetatud andmete osas Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944 ja Vannutatud Advokaatide Nõukogu aastate aruanded ühtivad. Gertrudi eesnimelist advokaati (ega abi) Lauri Vahtre teoses ei leidu. Seega suure tõenäosusega on Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1928. aasta aruandes kirjutatud Greinerti eesnimi valesi.

²⁷² Välja arvatud 1938 või 1939. aastal advokatuurst täpselt kindlaks tegemata põhjustel lahkunud Josephine Einer ning Helene Poska-Niinemann surma tõttu 1939. aastal.

²⁷³ 1924. aastal vannutatud advokaadi abiks vastu võetud Margot Viirman-Kanemägi oli 1940. aastaks advokaadina tegutsenud juba 15 aastat, nendest 7 aastat vannutatud advokaadina. Marta Kurfeldt, Olinde Ilus, Hilda Reimann olid sama aja seisuga advokatuuris tegutsenud 14 aastat, nendest vannutatud advokaadina Kurfeldt veidi üle 9 aasta, Ilus veidi üle 4 aasta ja Reimann 9 aastat. Helene Johanson, Helmi Kaber (Suits), Malka Schliefsstein, Anna Tammist (Semper) olid sama aja seisuga advokaadina tegutsenud 13 aastat, nendest vannutatud advokaadina Johanson ja Kaber 8,5 aastat, Schliefsstein 8 aastat ja Tammist 5 aastat. Marianna Matson, Salme Valentin, Vera Poska-Grünthal, Hilda Maikalu, Nora Horn ja Sinaida Krutikova olid advokaadina tegutsenud 12 aastat, nendest vannutatud advokaadina Matson 3,5 aastat, Valentin 5 aastat, Poska-Grünthal veidi üle 4 aasta, Maikalu veidi üle 7 aasta, Jassov veidi üle 4 aasta ja Krutikova 3,5 aastat. Marie Neumann ja Olga Olesk olid sama aja seisuga advokatuuris tegutsenud 9 aastat, nendest vannutatud advokaadina Neumann 3,5 ja Olesk 3 aastat. Rahil Gordin ja Juta Rentik (Väljaots) olid tegutsenud 8 aastat, nendest vannutatud advokaadina Gordin 3 ja Rentik 1,5 aastat. Vilma Anderson ja Salme Piiraja olid tegutsenud 7 aastat, nendest vannutatud advokaadina Anderson 2,5 ja Piiraja 1,5 aastat.

²⁷⁴ Seega ei ole siinkohal arvestatud Fanny Benita Evelina Lippand´it, kelle kohta puuduvad andmed, et ta peale 1924. aastat oleks abina tegutsenud.

²⁷⁵ Kusjuures ühegi veel tegutseva abi staaž ei ületanud nimetatud aja seisuga 5,5 aastat.

²⁷⁶ Malka Schliefsstein, Nora Horn, Anna Uesoo ja Linda Veske.

Advokaatide, riigimeeste ja notarite tütreid oli kuus: Veera Poska-Grünthal ja tema õde Helene Poska-Niinemann²⁷⁷, Olga Desideria Olesk²⁷⁸ ja Agnia Eliaser²⁷⁹; Nora Horn²⁸⁰ ja Veronika Kallas²⁸¹.

Põllumeeste, talupidajate tütreid oli kokku üheksa: Josephine Einer²⁸², Anna Tammist²⁸³, Salme Valentin²⁸⁴, Hilda Maikalu ja Helmi Maikalu²⁸⁵, Olinde Ilus²⁸⁶, Helmi Kaber²⁸⁷, Alma Ostra-Oinas²⁸⁸ ja Marianna Matson²⁸⁹. Kooliõpetajate, kirikuõpetajate tütreid oli neli: Auguste Susi-Tannebaum²⁹⁰, Marie Neumann²⁹¹, Juta Väljaots²⁹² ja Marta Kapp²⁹³. Erineva meditsiinilise hariduse oli saanud Fanny Benita Evelina Lippandi²⁹⁴, Sinaida Krutikova²⁹⁵ ja Malka Schlieffstein²⁹⁶ isad. Kaupmeeste, ärimeeste tütreid olid Marta Kurfeldt²⁹⁷, Julia Johnson-Kickelbach²⁹⁸ ja Sonja Glickmann²⁹⁹. Anna Uesoo oli inseneri³⁰⁰, Emma Deksnis

²⁷⁷ Nende isa oli vandeadvokaat ja riigimees Jaan Poska – EAA.2100.2a.24, lk 4. Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naiste sünnikoha ja rahvuse kohta viiteid 144, 211 ja 226.

²⁷⁸ Olga Desideria Oleski isa oli Lui Olesk, kes oli 1903. aastast vandeadvokaadi abi, 1918. aastal kohtunik, alates 1919. aastast Asutava Kogu liige ja abiesimees, Eesti Vabariigi prokurör ja kohtuminister, aastatel 1920–1921 töö-, hoolekande- ja siseminister, I Riigikogu liige, seejärel kuni surmani 1932. aastal vandeadvokaat Tartus. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 310. Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 220.

²⁷⁹ Agnia Eliaseri isa oli Rein (Roman) Eliaser. – EAA.2100.1.1610, lk 6. Rein Eliaser oli Riigikogu liige ja aastatel 1916–1939 vandeadvokaat. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 225. Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 258.

²⁸⁰ Nora Horni isa oli Rudolf-Georg Gabriel. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 285. Rudolf Gabriel oli notar Võrus, lõpetas notarina tegevuse 1919. aastal. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 233. Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 213.

²⁸¹ Veronika Kallase isa oli Joosep Kallas. – EAA.2100.1.4162, lk 6. Joosep Kallas oli notar Tartus 1921. aastast. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 238. Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 246.

²⁸² Isa oli põllumees. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 75. Naine ise on küll oma eluloos märkinud, et ta isa oli vallakirjutaja. – ERA.R-8.2.43, lk 9. Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 173.

²⁸³ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 175.

²⁸⁴ Isa oli põllumees. – EAA.2100.1.13810, lk 8; Naine on oma 1927. aastal kirjutatud elulookirjelduses märkinud, et sündis taluomaniku tütreana. – ERA.1357.4.912, lk 2. Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 210.

²⁸⁵ Helmi Maikalu ja Hilda Maikalu olid suure tõenäosusega õed, sest nende sünnikoht, isa nimi ja isa tegevusala kattuvad. Hilda Maikalu oli oma õest 11 aastat vanem. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 264, 383. Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naiste sünnikoha ja rahvuse kohta viiteid 212, 254.

²⁸⁶ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 168.

²⁸⁷ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 172.

²⁸⁸ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 239.

²⁸⁹ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 209.

²⁹⁰ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 178.

²⁹¹ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 219.

²⁹² Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 225.

²⁹³ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 245.

²⁹⁴ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 196.

²⁹⁵ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 214.

²⁹⁶ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 174.

²⁹⁷ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 167.

²⁹⁸ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 170.

²⁹⁹ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 233.

³⁰⁰ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 247.

ametniku³⁰¹, Rachel Jachnin vabrikandi³⁰², Elsa Kuus töösturi³⁰³, Ilse Frey metsaülema³⁰⁴, Helene Johanson mõisatöölise³⁰⁵, Nadežda Pauska töölise³⁰⁶, Hilda Reimann vallakirjutaja³⁰⁷, Margot Viirman-Kanemägi mõisa viinakirjutaja³⁰⁸, Salme Piiraja mõisarentniku³⁰⁹, Rahil Gordin³¹⁰ ja Vilma Anderson käsitöölise³¹¹ ning Veera Kruuse oli teenija³¹² tütar. Elena Dobruškes' i³¹³, Ella Makkari³¹⁴, Tatjana Stepanova³¹⁵ ja Linda Veske³¹⁶ isade kohta andmed puuduvad.

Niioelda linnalapsi, kes olid sündinud Eesti erinevates linnades oli kokku 21 – Tallinnas oli sündinud kaheksa naist – Fanny Benita Evelina Lippand, Marta Kurfeld, õed Vera Poska-Grünthal ja Helene Poska-Niinemann, Rahel Jachnin, Marta Kapp, Anna Uesoo ja Agnia Eliaser. Tartust oli pärit samuti kaheksa naist – Sinaida Krutikova, Olga Desideria Olesk, Vilma Anderson, Emma Deksnis, Sonja Glickmann, Veronika Kallas, Nadežda Pauska ja Veera Kruuse. Võrus oli sündinud kaks naist – Nora Horn ja Elsa Kuus, Narvast oli pärit Julia Johnson-Kickelbach, Pärnust Rahil Gordin ja Rakverest Linda Veske. Erinevatest Eesti maakondadest oli pärit kokku 14 naist, neist seitse Tartumaa valdadest – Josephine Einer, Margot Viirman-Kanemägi, Hilda Reimann, Salme Valentin, Juta Väljaots, Alma Ostra-Oinas ja Ella Makkar. Kolm naist olid pärinesid Viljandimaa erinevatest valdadest – Anna Tammist ja õed Maikalud; kaks Pärnumaalt – Olinde Ilus ja Helene Johanson; Virumaalt üks – Helmi Kaber, ning Võrumaalt üks naine – Salme Piiraja.

Juudirahvusest olid Schlieffstein, Jassov, Gordin, Dobruškes, Jachnin ja Glickmann. Matson oli rahvuselt lätlane, vene rahvusest olid Krutikova, Pauska ja Stepanova ning Deksnis oli poolakas. Kõik ülejäänud naised olid eesti rahvusest.

³⁰¹ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 231.

³⁰² Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 218.

³⁰³ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 262.

³⁰⁴ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 236.

³⁰⁵ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 171.

³⁰⁶ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 259.

³⁰⁷ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 169.

³⁰⁸ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 166.

³⁰⁹ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 232.

³¹⁰ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 224.

³¹¹ Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 230.

³¹² Vt isa tegevusala ja allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 265.

³¹³ Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 216.

³¹⁴ Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 260.

³¹⁵ Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 263.

³¹⁶ Vt allpool toodud andmete, sh naise sünnikoha ja rahvuse kohta viidet 264.

Keskõppeasutuste osas, millised olid naiste poolt enne ülikooli astumist lõpetatud, ei saa samuti teha ühtegi eelistust. Erinevaid keskõppeasutusi, kus hilisemad naisadvokaadid ja advokaatide abid õppisid, oli kokku üle 25. Enamasti õpiti erinevates linnades asuvates tütarlaste gümnaasiumides, kommertskoolides, sh vene õppekeelega gümnaasiumides. Ühtlasi õpiti erinevates ühisgümnaasiumides, reaalgümnaasiumides, mis asusid erinevates Eesti linnades. Lisaks Lippandile ja Susi-Tannebaumile, kes õppisid ühes koolis samal ajal³¹⁷ võib siinkohal välja tuua veel mõned sarnased näited. Seltsi „Vene Kool Eestis“ Tallinna venekeelses Tütarlaste Gümnaasiumis õppisid koos ja lõpetasid kooli 1922. aastal Malka Schlieffstein ja Rahel Jachnin.³¹⁸ Tartu A. G. Žilova nimeline Tütarlaste Gümnaasiumis ühel ajal koos ning lõpetasid kooli 1918. aastal Salme Valentin ja Salme Piiraja.³¹⁹

Advokatuuri astumisele eelnevat teenistuskäiku ja tegevust iseloomustab paljude käesolevas peatükis vaadeldud naiste osas see, et töötati enne advokatuuri astumist kooliõpetajana-tunniandjana (11 naist – Einer³²⁰, Viirman-Kanemägi³²¹, Kurfeldt³²², Johanson³²³, Tammist³²⁴, Poska-Grünthal³²⁵, Hilda Maikalu³²⁶, Krutikova³²⁷, Neumann³²⁸, Deksnis³²⁹ ja Makkar³³⁰), ühtlasi töötasid mõned naised ametnik-teenistujana erinevates ametites sekretäri, asjaajaja, kantseleiametniku, arveametnikuna (9 naist – Susi-Tannebaum³³¹, Lippand³³², Viirman-Kanemägi³³³, Kurfeldt³³⁴, Tammist³³⁵, Matson³³⁶, Anderson³³⁷, Ostra-Oinas³³⁸ ja Makkar³³⁹).

³¹⁷ Vt lähemalt käesoleva töö alapunkt 3.1.3.

³¹⁸ Leidandmed Schlieffstein'i kohta – ERA.1357.4.752, lk 3; leidandmed Jachnini kohta – EAA.2100.1.3338, lk 3, 23.

³¹⁹ Leidandmed Salme Valentini kohta – ERA.1357.4.912, lk 2; EAA.2100.1.13810, lk 5,6; andmed Piiraja kohta – L. Lindström. Album Academicum II, lk 25.

³²⁰ Töötas õpetajana Tõrva algkoolis aastatel 1919–1921. – ERA.R-8.2.43, lk 2.

³²¹ Töötas aastatel 1918–1920 kooliõpetajana Türil. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 29.

³²² Töötas peale keskkooli kooliõpetajana mitmes erinevas koolis aastatel 1915–1918. – ERA.1357.4.2236, lk 5.

³²³ Andis tunde ajal, mil käis ise veel koolis, et perele sissetulekut teenida. – ERA.R-1.20.2307, lk 30.

³²⁴ Töötas koduõpetajana Tallinnas ning töötas ülikooli ajal töötas Tohisoo algkooli õpetajana Kohila vallas. – L. Sandel. Naisvandeadvokaadid, lk 19.

³²⁵ Aastatel 1919–1920 oli ajaloo ja kodanikuteaduse õpetajaks Saaremaa gümnaasiumis. – EAA.2100.2a.24, lk 4.

³²⁶ Töötas õpetaja-tunniandjana Viru Maakonna Väike-Maarja ühisreaalgümnaasiumis aastatel 1929–1930. ERA.1108.14.484, lk 5, 13.

³²⁷ Töötas kooliõpetajana 1916. aastal Beckeri laevaehituse tehase koolis ning andis ka eratundel. – H.-L. Raudsepp. Naisvandeadvokaadid, lk 17.

³²⁸ Töötas õpetajana Narva Linna Ühisgümnaasiumis ja Narva linna algkoolis aastatel 1920–1926. – ERA.1108.20.190 (nummerdamata).

³²⁹ Töötas õpetajana 1926. aastal. – EAA.2100.1.1354, lk 11.

³³⁰ 1923. aastal väljaantud isikutunnistusel on tema elukutseks märgitud õpetaja. – EAA.2100.1.8553, lk 10.

³³¹ 1923. aasta sügisel töötas Rahandusministeeriumis sekretärina. – ERA.20.2.55, lk 5, 8, 9.

³³² 1923. aastal kirjutatud elulookirjelduses on märgitud, et töötas siseministeeriumi passiosakonnas aastatel 1918–1920. – ERA.1357.4.505, lk 4.

³³³ Töötas Türi paberivabrikus kontoriametnikuna aastatel 1916–1918. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 29.

Üheks iseloomustavaks asjaoluks saab pidada sedagi, et enne advokatuuri astumist esitasid nii mitmedki naised kohtutele palveid end ilma palgata praktikandina tööle võtta, ning praktiseerima võetud naised töötasidki erinevates rahukogudes ja jaoskonnakohtutes praktikandina, õpilasena või kantseleiametnikuna (7 naist – Schlieffstein³⁴⁰, Poska-Niinemann³⁴¹, Johnson-Kickelbach³⁴², Jachnin³⁴³, Kapp³⁴⁴, Stepanov³⁴⁵, Kurfeldt³⁴⁶).

Lauri Vahtre andmetel jätkasid Nõukogude ajal jätkasid õigusosalal töötamist Vilma Anderson, kes oli alates 1944. aastast Advokaatide Kolleegiumi liige ning Tartu ja Võnnu Õigusnõuandla juhataja. Advokaatide Kolleegiumi liikmeks astus ja Tallinna Õigusnõuandlas töötas ka Emma Deksnis. Sonja Glickman oli alates 1946. aastast Advokaatide Kolleegiumi liige, töötas Tallinna Õigusnõuandlas. Rahil Gordin töötas küll hiljem Tallinna Õigusnõuandlas ja oli Advokaatide Kolleegiumi liige, kuid heideti 1951. aastal poliitilistel motiividel välja. Ka Olinde Ilus töötas kuni 1950. aastani Tartu Õigusnõuandlas, kuid lahkus siis omal soovil. Sinaida Krutikova töötas samuti Tallinna I Õigusnõuandlas ning oli ka Advokaatide Kolleegiumi Presiidiumi esimehe kohusetäitja, kuid heideti 1949. aastal kohtuministri käskkirja alusel Advokaatide Presiidiumist välja. Matson lahkus 1951. aastal Advokaatide Presiidiumist viidates tervislikele põhjustele. Poliitilistel põhjustel arvati

³³⁴ Oli kantseleiametnik aastatel 1917–1920, 1921. aastal töötas arveametnikuna ja erinevates riigiametites. – ERA.1357.4.2236, lk 1, 3, 5, 9, 10.

³³⁵ Töötas 1927. aastal ajutiselt Riigi Statistika Keskbüroos. – L. Sandel. Naisvandeadvokaadid, lk 19.

³³⁶ Aastatel 1915–1920 töötas arveametniku ja asjaajajana Melitopolis Lõuna-Venemaal, aastatel 1920–1922 ametnikuna Riias. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 296.

³³⁷ Aastatel 1917–1922 kantseleiametnik Tallinnas ja Tartus. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 227.

³³⁸ Töötas Toitlustusministeeriumis asjaajajana, oli Asutava Kogu liige, I, II, ja III Riigikogu liige, 1924–1934 oli Tallinna Linnavalitsuse linnanõunikuna hoolekandeosakonnas. – ERA.R-1399.1.64 (nummerdamata); ERA.1357.4.1320, lk 3.

³³⁹ Töötas aastatel 1932–1939 Ühistegelik Kindlustusseltsis „Eesti“ Võru osakonna arveametnik. – ERA.2633.2.571, lk 11.

³⁴⁰ Töötas Tallinna-Haapsalu rahukogu kantseleis 1926–1926 kantseleis praktikandina. – ERA.1357.4.752, lk 16.

³⁴¹ Oli Tallinna-Haapsalu Rahukogu tsiviil- ja kriminaalosakonnas ning kinnistusosakonnas praktikant. – ERA.1357.4.1203, lk 4.

³⁴² Oli Tallinna-Haapsalu rahukogu arvepidamise jaoskonna kantselei õpilane 1920. aastal, samal aastal sai sama rahukogu kantseleiametnikuks, sealt viidi 1922. aastal üle Tartu-Võru Rahukogu kantseleiametnikuks, töötas seal kuni 1925. aasta juunini. – ERA.1357.4.2205, lk 1, 2; ERA.1947.5.464 (teenistuskiri (nummerdamata)) ja lk 5, 7, 8.

³⁴³ Oli Tartu-Võru Rahukogu VI jaoskonna kantseleis tööl palgata praktikandina aastatel 1928–1929, protokollis kohtuistungeid sekretäri kohusetäitjana. – ERA.1947.5.410, lk 3.

³⁴⁴ Oli 1936. aasta aprillist kuni 1936. aasta juunini palgata praktikant-ametnik Tallinna Ringkonnakohtus. – ERA.1357.4.2195, lk 1, 2, 4.

³⁴⁵ Oli 1939. aasta veebruarist kuni 1939. aasta maini Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilosakonna kantseleis palgata praktikant ning alates 1939. aasta maist viidi üle Tallinna 6 jaoskonnakohtuniku juurde. – ERA.1357.4.2088, lk 1, 3, 4.

³⁴⁶ Töötas 1924. aastal Tallinna-Haapsalu Rahukogus kantseleiametnikuna. – ERA.1357.4.2236, lk 1, 3, 5, 9, 10.

Advokaatide Presiidiumist välja 1949. aastal ka Elsa Raedur (Kuus), Helene Johanson lahkus Advokaatide Presiidiumist 1950. aastal.³⁴⁷

3.2. Notariaat ja esimesed naisnotarid

3.2.1. Notariaadi algusaastad

Erinevatel ajaperioodidel on notaritel olnud täita erinev roll. Kui ühiskond vajas kirjaoskajat, siis oli notar kirjutaja. Kui lisaks kirjaoskusele tekkis kaubalis-rahaliste suhete arenedes vajadus usaldusväärselt ja autoriteetselt fikseerida sündmusi ja neist osavõtjaid, lisandus notarile avaliku kinnitamise funktsioon.³⁴⁸ Ene Andresen on notariameti kohta tabavalt öelnud, et inimesed kipuvad sageli notarile üksnes ajaloolist kirjutaja ja pitsatilööja rolli omistama. Samas, kui isikud, kes on hoolimata neid puudutava tehingu notariaalsest tõestamisest hiljem sattunud õigusvaidluste keerisesse, sooviksid notaris meelsasti näha kriminalistika, psühhiaatria, panganduse, jälitustegevuse või mistahes muu asjassepuutuva valdkonna spetsialisti.³⁴⁹

Alates 1889. a laienes Balti kubermangudele Vene notariaalseadus. Vene notariaalseadus ei defineerinud notarit kui sellist, vaid piirdus tema õiguste, kohustuste jms kirjeldamisega. Küll aga sätestas kõnealune seadus selgelt, et notar on riigiametnik, kellel aga ei ole õigust riiklikule pensionile.³⁵⁰

Eesti Vabariigi algusaastail tegutsesid veneaegsed notarid edasi, nende väljavahetamisega ei olnud esialgu kiiret, kuid viivitada väga kaua ka ei saanud, kuna Eesti Vabariik pidi end ka selles valdkonnas kehtestama korra ja järelevalve notarite tegevuse üle. 1. aprillil 1919. a võeti Eesti Ajutise Valitsuse poolt vastu Ajutine notariaalseadus³⁵¹, mis hakkas kehtima 28. aprillil 1919. a. Koos nimetatud seadusega avaldati kohtuministri põhjalik määrus notariaadi tegevuse tegelikuks käivitamiseks.³⁵²

Ajutise notariaalseadusega jäeti kehtima Vene notariaalseadus, kuid tehti ka rida muudatusi ja täpsustusi. Ajutise notariaalseadusega sätestati, et notariks võib olla vaid Eesti kodanik, keda pole kohtulikult karistatud vangistusega ega raskemalt ning kes ei tööta muul palgalisel riigi-ega omavalitsuse ametikohal. Tuli sooritada eksam kohtuministri poolt nimetatud komisjoni

³⁴⁷ L. Vahtre. Advokatuuri ajalugu, lk 213, 223, 230, 231, 241, 266, 296, 369.

³⁴⁸ T. Sepp. Eessõna. – Eesti notariaadi X aastapäev. Tallinn: Notarite Koda, lk 5.

³⁴⁹ E. Andresen. Notari koht ja roll Eesti õigussüsteemis. Eesti notariaadi X aastapäev. Tallinn: Prisma Prindis, 2003, lk 16.

³⁵⁰ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 14, 15.

³⁵¹ Riigi Teataja nr 1919/24.

³⁵² L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 17.

ees, kuid eksamist võis kohtuminister vabastada isikuid, kes olid varem iseseisvalt notarid olnud. Notarid nimetas ametisse kohtuminister rahukogu (hiljem nimetati need ümber ringkonnakohtuteks) ettepanekul ja ametisse astudes pidi notar andma vande. Notarid loeti Ajutise notariaalseadusega riigiametnikeks Kohtuministeeriumi võimkonnas, kuid riigilt nad palka ei saanud. Notari tasumäärad ehk taksi kinnitas Vabariigi Valitsus kohtuministri ettepanekul. Notariaaltoimingute keeleks kehtestati eesti keel ning kaotati ära vene keele oskuse nõue. Ajutine notariaalseadus kehtis 1940. aasta lõpuni.³⁵³

Hoolimata asjaolust, et notarid loeti riigiametnikeks, võib öelda, et Eestis kehtis aastatel 1918–1940 Ladina tüüpi notariaat (kuigi selle õiguslik määratlus ei olnud samane käesoleval ajal kehtiva ladina notariaadiga), sest 1993. aastal toimunud notariaadireformiga pandi alus justnimelt õiguslikul järjepidevusel vaba ladina tüüpi notariaadi taasloomisele Eesti Vabariigis.³⁵⁴ Ladina notariaadi põhiprintsiipide kohaselt on notari puhul tegemist vabakutselise, sõltumatu ja erapooletu ametipidajaga, kes nimetatakse ametisse eluaegsena ning oma ametitegevuse eest vastutab notar isiklikult.³⁵⁵ Nimetatud printsiipide kõrval on olulised veel notari ametisaladuse hoidmise kohustus, kindlaksmääratud notarite arv ning riiklik järelevalve notarite ametitegevuse üle.³⁵⁶

Vabariigi iseseisvusajal kehtinud ajutise notariaadiseaduse järgi ei olnud kõrgem juriidiline haridus tingimata nõutav, kuid see-eest tuli ära teha karm eksam, ja praktikas kujunes nii, et notari ameti taotlejad olid kõik Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud.³⁵⁷

Ajutise notariaalseadusega avaldatud kohtuministri määrusega notariaadi tegevuse täielikuks käivitamiseks kehtestati muuhulgas notarikohtade loetelu, milles nimetati ära kohad, kuhu ministeeriumi poolt oli loodud notari ametikoht.³⁵⁸ Notarikohtade üldarv oli algselt 36. Notarikohad nähti ette Tallinnasse (6 notarit), Paldiskisse, Raplasse, Haapsalusse, Lihulasse, Hiiumaale, Kuressaarde, Rakveresse (2 notarit), Paidesse, Tapale, Jõhvi, Narva, Tartusse (2 notarit), Mustveesse, Nuustakule, Räpinasse, Võrru, Petserisse, Valka, Pärnusse (2 notarit), Viljandisse (2 notarit), Tõrvasse, Põltsamaale, Vändraste ja Heinastesse. Kõnealuse määrusega kehtestati ühtlasi, et notarite kohuseid vastavate volituste piires võib kohtades, kus notarit mingil põhjusel pole, täita ka rahukohtunik. Ehkki Ajutise notariaalseaduse kohaselt

³⁵³ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 17, 18.

³⁵⁴ K. Milva. Notar avaliku ameti kandjana Eesti õiguskorras ja Euroopa Kohtu praktikas. Magistritöö. Tallinn, Tartu Ülikool 2013, lk 5.

³⁵⁵ K. Simmermann. Eesti notariaadi areng 1993–2003. Eesti notariaadi X aastapäev. Tallinn: Notarite Koda, lk 17, 18.

³⁵⁶ T. Sepp. Eessõna. Eesti notariaadi X aastapäev. Tallinn: Notarite Koda, lk 5.

³⁵⁷ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 115.

³⁵⁸ Erinevalt advokaadist, keda loeti nn vaba elukutse esindajaks, ei võinud notar seega asuda tegutsema seal, kus ta ise arvas õigem olevat, vaid ainult seal, kuhu kohtuministri poolt oli loodud vastav notari ametikoht. – L. Vahtre. Eesti notariaadi ajalugu. Tallinn: Juura 2008, lk 18–19.

võisid notariametit pidada vaid uue seaduse järgi ametisse pandud isikud, jätkasid nn vanad notarid siiski suhteliselt häirimatult tööd kuni 1919. aasta lõpuni.³⁵⁹

Kuna soo küsimus tulenevalt käesoleva töö iseloomust on olulise tähtsusega, siis pean siinkohal etteruttavalt märkima, et ühtegi naisnotarit kirjeldaval ajajärgul (kuni aastani 1936) ametis ei olnud. Samal ajal oli aga notareid esialgu tunduvalt vähem kui eelkirjeldatud õigusaktidega ette nähti. Paljud notarid lõpetasid oma tegevuse ega jätkanud tööd notarina. Tegevuse lõpetamise põhjuseid oli mitmeid: töö asjaajamise keele tõttu (ei osatud eesti keelt), osad notarid olid Eestist põgenenud, mõningad lahkusid oma tegevuskohast kellelegi sellest teatamata, mistõttu sattus teatavaks ajaks ohtu olemasolevate notariaaltoimikute saatus.³⁶⁰

1920. aastate alguses alustati uute notarite ametisse nimetamist. Olgugi, et notareid oli vähem, kui seadusandlus ette nägi, ei olnud 1920. aastate alguses notarikohtade järele väga tungivat nõudlust ning mõned notarikohad seisid lausa aastaid täitmata.³⁶¹ Osades kohtades ei soovitudki notarit, toodi põhjuseks, et see viib teenistuse veelgi alla, sh ka ümberkaudsetel notaritel. Teenistus oli seega väike ning esines juhtum, kus notarina töötav isik palus end ametist vabastada ning asus tööle kinnistusjaoskonna sekretärina (võimalik, et selle peapõhjuseks oli kinnistusjaoskonna sekretärile määratud kindel kuupalk). Notarite materiaalne kuldaeg algas majanduskriisi aastatel 1920–1930. aastate vahetusel.³⁶²

1920–1930. aastaid iseloomustab siiski notarikohtade lisandumine ja seda protsessi tabasid vaid ajutised ja enamasti lokaalsed tagasilöögid.³⁶³

Majanduskriisiaastatel, mil notarite teenistused tõusid, aga paljudel teistel aladel toimus sissetulekute langus, pankrot või töötus, muutus notariamet enneolematult populaarseks ning suurenes esiteks surve uute kohtade loomiseks, teiseks aga tung nii loodavatele kui vabanevatele notarikohtadele. Aastatel 1928–1931 loodi juurde 11 notarikohta.³⁶⁴

3.2.2. Notarite ametisse määramisega seotud probleemid

Notareid tabas sissetulekute osas madalseis siis, kui see muudes valdkondades hakkas läbi saama, st 1931–1932. aastail, ning olemasolevad notarid ise olid mitmes kohas vastu uute notarikohtade loomisele, tuues põhjuseks tööhulga ja sellest tingituna ka saadavate tasude

³⁵⁹ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 18–20.

³⁶⁰ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 20-24.

³⁶¹ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 24, 25.

³⁶² L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 45, 47.

³⁶³ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 55.

³⁶⁴ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 61.

vähennemise. Näiteks 26. augustil 1933. aastal pöördusid neli notarit³⁶⁵ Tartu-Võru Rahukogu poole ettekandega seoses Kohtu- ja siseministri 3. juuni 1933. aasta määrusega nr 337³⁶⁶, millekohaselt oli notarikohtade nimestik täiendatud uue notarikohaga Antsla alevis. Nad palusid ettekandes rahukogul astuda samme kohtu- ja siseministri ees, et Antsla notari koht vakantseks jätta kuni majanduslikult soodsamate aegade saabumiseni. Notarid põhjendasid oma taotlust esiteks sellega, et Antsla alev asub Võru ja Valga linnade vahel raudtee ääres, seega Antsla elanikel on mõlemal linnale soodne juurdepääs. Teiseks tõid nad välja, et Võru ja Valga notarite tööhulk on eelnevate aastate jooksul tunduvalt vähenenud, seega Antslasse notari määramisega võib senine töötasu niivõrd väheneda, et ei võimaldaks ei neil ega ka Antsla notaril piisavat äraelamist saada, mis omakorda võis nende hinnangul viia notarid majanduslikesse raskustesse ning see kõigutaks usaldust notari vastu ja kutsuks esile muidki soovimatuid tagajärgi. Veel leidsid nad, et silmas pidades notari suurt varanduslikku vastutust ja asjaolu, et notar riigilt palka ei saa ega pole pensioniõiguslik, peaks notari töötasu võimaldama äraelamise notarile ja ta perekonnale ning töötasust peaks notar koguma kapitali, et vanaduse või invaliidsuse korral end elatada, mitte aga jääda riiklikule hoolekandele või seltskondlikule toetusele.³⁶⁷

On tuua aga ka vastupidiseid näiteid 1930. algusaastatest, kus kohalikud äriühingud ja elanikud taotlesid kohtu- ja siseministrilt notarikoha loomist. Näiteks esitasid mitmed äriühingud³⁶⁸ ühise palvekirja kohtu- ja siseministrile novembris 1932. aastal, milles palusid luua notarikoht Järva-Jaani alevikku ning põhjendasid oma taotlust muuhulgas sellega, et Järva-Jaani alevik oli muutunud tollal majanduslikuks keskkohaks ja alevikku oli koondunud ligi 50 mitmesugust äri- ja tööstusettevõtet, kes oma ettevõtmistes tihti pidid notari poole pöörduma.³⁶⁹ Märgitigi, et lähimad notarid olid Tapal ja Paides ning nendega läbikäimine kaugel maa tõttu ettevõtete jaoks väga tülikas ja kulunõudev. Lisaks toodi palvekirjas välja, et kohaliku notari puudumisel olid lepingud jäänud tihti tempelmaksustamata, neid tehti kodusel viisil, mis omakorda oli asjaosalistele kaasa toonud trahvid, volikirjad vormistati puudulikult, äriraamatute väljavõtteid ei saanud tõestada, jne. Kohalikud ettevõtjad avaldasid kõnealuses pöördumises arvamust, et juhul kui kohtu- ja siseminister leiab, et notarikoha loomine oleks notarile liialt vähetasuv, siis võiks notari ametikohustused panna esialgselt kohalikule

³⁶⁵ Võru notarid August Sermat ja Peeter Erg ning Valga notarid Arnold Treufeldt ja Hans Tuul. – ERA.76.1.348 (nummerdamata).

³⁶⁶ Riigi Teataja 1933/49.

³⁶⁷ Ettekanne Tartu-Võru Rahukogule. – ERA.76.1.348 (nummerdamata).

³⁶⁸ Teiste hulgas näiteks Järva-Jaani Ühispank, Järva-Jaani Piimaühistu, Järva-Jaani Tarvitajate Ühisus, Koeru Ühispank. – ERA.76.1.348 (nummerdamata).

³⁶⁹ Kui oluline antud notarikoha loomine kohalike jaoks oluline oli, seda näitab ka asjaolu, et ajalehes Postimees ilmus ministeeriumile palvekirja esitamise kohta ka vastavasisuline teade. – Järva-Jaani notar. Rubriik Ringi ümber kodumaa. Postimees 16.11.1932, nr 269, lk 5.

rahukohtunikule.³⁷⁰ Kuna kõnealune palvekiri soovitud tulemust ei toonud ning notarikohta Järva-Jaani ei loodud, siis saatis Järva-Jaani Ühispank mõned kuud hiljem, 1933. aasta kevadel nüüd juba majandusministrile teise oluliselt pikema kirja, milles palus majandusministrit tegeleda tagajärjeta jäänud äriühingute ja eraisikute taotlustega Järva-Jaani notarikoha loomisel.³⁷¹

Ka Räpinas oodati notarikoha täitmist 1932. aasta alguses, sest asjaajamine linnades oli muutunud kohalike arvates tülikaks pika maa tõttu, mispeale arvestades ümbruskonna nõuete ja soovidega oli vallavalitsus esitanud vastava sooviavalduse kohtu- ja siseministrile.³⁷² Olgu siinkohal äramärgitud, et nii Järva-Jaani kui ka Räpina said hiljem omale notarid, mille kohta ilmusid ka vastavad teated ajalehes Postimees.³⁷³

Üldiselt tulebki siinkohal nentida, et notarite kohta 1930. aastatel ajaleheväljaannetes ilmunud teated sisaldasid endas infot notarite ametisse nimetamiste³⁷⁴, ümberpaigutamiste³⁷⁵, ametist lahkumiste³⁷⁶, surmade³⁷⁷, juubelite³⁷⁸ ja notaripoolsete kuritarvituste³⁷⁹ kohta. Notarite kuritarvituste kohta avaldati muuhulgas arvamust, et notaritega seotud kuritarvitused olid muutunud kurvastavalt igapäevasteks ning sellega seoses küsiti, kas pole notareid liiga palju, ühtlasi küsiti, et kas pole kuritarvitused mitte tingitud notarite väikesest sissetulekust, vähesest tööst ja väikestest tuludest.³⁸⁰

³⁷⁰ November 1932. a palve kohtu- ja siseministeeriumile. – ERA.76.1.348 (nummerdamata).

³⁷¹ Järva-Jaani Ühispanka kiri majandusministrile Järva-Jaani avaliku notari ametikoha asutamise küsimuses. – ERA.76.1.348 (nummerdamata).

³⁷² Räpina ootab notarit. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 07.02.1932, nr 32, lk 5.

³⁷³ Järva-Jaanisse määrati notar umbes aasta hiljem. – Notar Järva-Jaanis. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 16.11.1933, nr 269, lk 6; Räpina sai notari. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 01.04.1932, nr 75, lk 5.

³⁷⁴ Paides uus notar. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 06.11.1930, nr 302, lk 5; Uus notar Rakveres. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 06.01.1932, nr 4, lk 6; Antsla sai notari. – Postimees 14.10.1933, nr 241, lk 1.

³⁷⁵ Vändrasse notariks Voldemar Üprus. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 14.06.1934, nr 159, lk 5; Uus notar Elva. – Postimees 09.04.1935, nr 98, lk 7.

³⁷⁶ Valga notar A. Treufeldt lahkus. Rubriik Ringi ümber kodumaa. – Postimees 07.01.1935, nr 6, lk 6.

³⁷⁷ 6.nov. suri Narva notar Jaak Vaabel. Rubriik Leinateated. – Postimees 07.11.1936, nr 301, lk 7; 25. mail suri Rakveres sealne notar Karl Hannus. Rubriik Leinateated. – Postimees 22.05.1937, nr 135, lk 4.

³⁷⁸ Notar A. Siska 10. a ametijuubel. Rubriik Tartu teated. – Postimees 14.02.1932, nr 38, lk 5; Notar M. Juurik 50-aastane. Rubriik Homseid sünnipäevi. – Postimees 02.11.1936, nr 296, lk 7.

³⁷⁹ Veel üks Mustla notari läbi kannatanu. – Postimees 03.05.1934, nr 119, lk 2; End. Mustla notar süüpingil. – Postimees 27.10.1934, nr 294, lk 4; Elva notari tegevuse uurimine jätkub. Rubriik Tartu teated. – Postimees 26.11.1934, nr 324, lk 7; Notar kuritarvitajana. – Postimees 26.01.1935, nr 25, lk 7; Notar Tuksami kuritarvitused. – Postimees 28.01.1935, nr 27, lk 3; Valitsus tagandas Tuksami. – Postimees 07.02.1935, nr 37, lk 6.

³⁸⁰ Kroonik. Päevast päeva. – Postimees 28.01.1935, nr 27, lk 3.

3.2.3. Notariaat 1930.–1940. aastatel

Lauri Vahtre on märkinud, et kuna notareid ei olnud kuigi palju, siis oli tal võimalik jälgida ja kirjeldada enam-vähem kõiki notariaadis toimunud liikumisi ja muudatusi, ning ta on oma teoses põhjalikult kirjeldanud notariametisse soovijate taotluste asjaolusid.³⁸¹ Lauri Vahtre poolt esitatud põhjalikust ülevaatest³⁸² ei nähtu, et ükski naine oleks esitanud avalduse enda notariks nimetamiseks kuni 1936. aasta kevadeni, mil pärast Viljandi notar Peet Sarepera³⁸³ surma esitas avalduse notariks nimetamiseks viimatimainitu tütar Ilma Sarepera, kes leiab põhjalikumalt tutvustamist käesoleva töö peatükis 3.2.4.

Notaritel puudus oma kutsealane ühendus kuni 26.02.1933. a, mil toimus Tallinnas üleriiklik notarite kongress, kus otsustati asutada Eesti Notarite Ühing.³⁸⁴ Eesti Notarite ühingu oli iseloomulik asjaolu, et see oli kolleegide vabatahtlik liit, kuid tegelikkuses hakkasid ühingusse kuuluma peaaegu kõik notarid.³⁸⁵ Ühing oli ellu kutsutud ja seatud kaitsma notarite ühiseid huve ja tegelema üldistustööga arutelude ja kohtupretsedentide tutvustamise kaudu.³⁸⁶ Ühingu loomist kajastavas ajalehes „Postimees“ avaldatud artiklis märgiti ära ühingu loomise eesmärkidest notariaadi kui avalik-õigusliku instituudi igakülgne arendamine, oma liikmete kutsetegevuse ühtlustamine, kutse-eetika üle valvamine, kutse-eetiliste normide määramine. Ühtlasi märgiti kõnealuses artiklis ära, et kongressil tunnistati vajalikuks notariaadi reformimine „*kuna seadus, mille alusel notariaat praegu töötab, on vana ja ei vasta praegusaja nõuetele.*“³⁸⁷

Eesti Notarite Ühing asus aktiivselt välja töötama uue notariaalseadustiku eelnõu projekti³⁸⁸, kuid enne Eesti annekteerimist NSV Liidu poolt 1940. aasta suvel, notariaalseadustiku vastuvõtmiseni ei jõutudki. Eesti annekteerimine NSV Liidu poolt tõi 1941. aasta algul (sisuliselt vaid järgnevas kaheksaks kuuks) kaasa selle, et senistest (faktiliselt) iseseisvatest notaritest, kes pidid oma töös järgima seadust ning oma äraelamise eest hoolitsema ise, said

³⁸¹ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 39.

³⁸² L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 23–77.

³⁸³ Peet Sarepera sündis 07.06.1873. a, suri 03.03.1936. a; töötas 1893. aastast arstiõpilase ja kohtukantseleiametnikuna Viljandis, 1918. aastast krepostijaoskonna sekretärina Viljandis ning 1926. aastast notarina Viljandis. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 260.

³⁸⁴ Notarid algatavad uuendusi. Notarite kongressil asutati notarite ühing. – Postimees 28.02.1933, nr 49, lk 3.

³⁸⁵ Seda vaid ühe erandiga – ühingusse ei kuulunud tollane Tartu notar Joosep Kallas. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 92.

³⁸⁶ Lisaks eeltoodud eesmärkidele oli ühingu raames võimalik käivitada põhimõttelisi arutelusid notariaadi kitsaskohtade, üldiste arengusuundade ja tuleviku üle. Ühingu loomise otsustavaks ajendiks oli üha enam leviv arusaam notariaadi reformimise vajadusest. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 92.

³⁸⁷ Notarid algatavad uuendusi. – Postimees 28.02.1933.

³⁸⁸ Koostati kaks seaduseelnõud – esimene 1934. a ja teine 1937. a, kusjuures teise eelnõu arutamisel tekkisid seaduseelnõu väljatöötamise töögrupis palavad vaidlused selle üle, kas notarit peab seaduses nimetama „riigiteenijaks“ või vabakutseliseks. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 94-97.

kindla kuupalgaga riigiametnikud, ning notariaat hakkas notarite asemel koosnema notariaalkontoritest, mis allusid rahvakomissariaadile.³⁸⁹

Arhiividokumentidest ei nähtu, et lühikesel Vene esimese okupatsiooni ajal oleks alustanud notarina tööd naisterahvad, kuid seoses asjaoluga, et aktiivselt hakati naisterahvaid notarikohtadele määrama justnimelt 1944. aastast, siis on siinkohal lühidalt kirjeldatud ka nimetatud ajajärku notarite tegevuses.

Nõukogulik notariaalkontorite võrk sai eksisteerida vaid veidi üle poole aasta, sest 1941. aasta sügiseks oli Eesti juba Saksa võimu all, mis omakorda tõi kaasa olukorra, kus kõik vanad notarid hakkasid taas tegutsema kuni 21. juunini 1940. a kehtinud õigusaktide alusel.³⁹⁰

Pärast Eesti teistkordset annekteerimist Nõukogude Liidu poolt 1944. aasta sügisel taaskäivitati ruttu, juba 1944. aasta oktoobris ka notariaalkontorite tegevus.³⁹¹

Nõukogudeaegse, juba 1941. a kehtestatud riiginotariaadi määrustiku³⁹² kohaselt pidi notaril olema kõrgem juriidiline haridus. Kõrgemat juriidilist haridust ei nõutud isikutelt, kes olid vähemalt viis aastat tegutsenud kohtunikuna või „notariaadi alal“.³⁹³ 26.01.1945. andis Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu välja määruse, millega muudeti määrustikku järeleandlikumaks, nimelt täiendati Riiginotariaadi määrustiku § 4 selliselt, et isikute puudumisel, kes vastaksid kehtestatud nõuetele, võis notariks nimetada ka isikuid, kes on lõpetanud notarite ettevalmistamise kursused.³⁹⁴

Sellisel kiirkorras kaadri ettevalmistamisel oli nii ideoloogiline kui praktiline aspekt. Ühelt poolt oli soovitav täita kohad endisaegsete kodanlaste asemel kiiremas korras nõukogude inimestega, kes olid saanud nõukoguliku hariduse ja omandanud nõukogulikud arusaamad elust üldse ning õigussüsteemist iseäranis. Teisalt valitses sõjakaotuste, pagemiste, küüditamiste ja muude massirepressioonide tõttu puudus igasugustest ametimeestest. Seejuures eriti teravalt just meestest, mida tõendab naiste järsult suurenenud osakaal Eesti notarite hulgas.³⁹⁵

Ajavahemikul 1936. aastast kuni Nõukogude okupatsiooni taaskehtestamiseni 1944. aastal tegutses Eestis vaid üks naisnotar – Ilma Sarepera. Järgmised naisnotarid ilmusidki tööpõllule alles Nõukogude okupatsiooni taaskehtestamisel 1944. aastal ning järgnevatel aastatel hakkas naiste osakaal notarite hulgas aktiivselt kasvama.

³⁸⁹ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 101.

³⁹⁰ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 102.

³⁹¹ Sellisena nagu notariaalkontorid olid 1941. aastal esimese Vene okupatsiooni perioodil lühikeseks ajaks kehtestatud. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 107.

³⁹² ENSV Teataja 1940/71, 978.

³⁹³ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 115.

³⁹⁴ ERA.R-984.4.777, lk 10.

³⁹⁵ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 115.

Naiste osakaal küll suurenes, aga siiski ei saa teha siit järeldust, et naisjuristide poolt notarikohtadele tungi oli, seda seetõttu, et mõned ettenähtud notarikohad olid ikkagi pidevalt täitmata. Näiteks kavandatud 29 kontorit oli 1945. aasta juulikuuks avatud vaid 19 kontorit.³⁹⁶ 1949. aasta aprillikuus töötas 26 kontoris kokku 28 notarit, neist 11 naist, kõik olid eestlased.³⁹⁷

3.2.4. Esimesed naisnotarid

Esimene naisnotar nimetati ametisse kohtuministri 12.11.1936. a käskkirjaga.³⁹⁸ Esimeseks naisnotariks oli Ilma Sarepera³⁹⁹, kelle isa Peet Sarepera oli aastatel 1926-1936 olnud notar Viljandis.

Ilma Sarepera õppis Tartu ülikooli õigusteaduskonnas aastatel 1930–1934.⁴⁰⁰ Juba enne ülikooli lõpetamist, st alates 01.09.1932. a kuni oma isa surmani 03.03.1936. a töötas ta Viljandis oma isa Peet Sarepera kontoris palgalise ametnikuna.⁴⁰¹ Ajavahemikul 10.07.–01.12.1936. a töötas ta palgalise ametnikuna notar Elmar Joaste Viljandi kontoris.⁴⁰²

Peale isa surma kandideeris Ilma Sarepera isa surma järgselt Viljandis vabanenud notarikohale.⁴⁰³ Ta sooritas koha saamiseks notarieksami Viljandi ringkonnakohtu juures.⁴⁰⁴

Peet Sarepera kohale kandideeris teiste seas ka Ilma Sarepera tolleaegne tööandja Võhma notar Elmar Joaste, kes osutuski valituks Peet Sarepera surma järgselt vabanenud kohale Viljandis.⁴⁰⁵

Umbes nädal enne Elmar Joaste Viljandi notariks kinnitamist ja sellekohase teate ilmumist ajalehes „Postimees“⁴⁰⁶ jõudis ajalehes „Postimees“ aga ilmuda teade selle kohta, et kõige

³⁹⁶ ENSV Rahvakomissariaadi 10.07.1945. a määruse punktis 1 nimetati ka ära kohad, kus kontorit selleks ajaks veel avatud ei olnud. – ERA.R-984.4.777 lk 32.

³⁹⁷ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 114.

³⁹⁸ Kohtuministri 12.11.1936. a käskkirja ennest käesoleva töö koostaja arhiivimaterjalidest ei leidnud, kuid ametisse nimetamise konkreetne kuupäev sisaldub Ilma Sarepera 08.11.1937. a palves Kohtuministrile. – ERA.76.1.352 (nummerdamata).

³⁹⁹ Ilma Sarepera (teine nimekuju Saarepera), sündis 23.12.1912. a (vana kalendri järgi 10.12.1936. a) Viljandis, sündis perre teise lapsena, kokku oli peres kolm last, ema nimi Julie Johanna Mathilde. Õppis Viljandi Eesti Haridusseltsi Tütarlaste õigustega eragümnaasiumis, mille lõpetas 06.06.1930. a, Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetas 21.12.1934. a. – EAA.2100.1.14218, lk 4, 30, 32, 34; EAA.3149.1.103, lk 13, 177. Foto Ilma Sareperast on lisatud käesolevale tööle (vt lisa 3).

⁴⁰⁰ EAA.2100.1.14218, lk 1, 11, 34.

⁴⁰¹ Ilma Sarepera teenistustoimik. – ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴⁰² ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴⁰³ Viljandi kolmanda notari koht täitmisele. – Postimees 29.04.1936, nr 114, lk 3.

⁴⁰⁴ ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴⁰⁵ Viljandi kolmanda notari koht täitmisele. – Postimees 29.04.1936.

⁴⁰⁶ Teade ilmus sõnastuses: „Viljandi kolmanda notari kohale on kohtuministerium kinnitanud senise Võhma notari Elmar Joaste.“ – Kolmandaks notariks E. Joaste. Rubriik: Ringi ümber kodumaa. Viljandist. – Postimees 16.06.1936, nr 160, lk 6.

tõenäolisemaks kandidaadiks kõnealusele notarikohale on hoopis Viljandi Ringkonnakohtu üldsekretär Heinrich Viidekop.⁴⁰⁷ Nagu eelnevalt märgitud, kinnitati pärast Peet Sarepera surma vakantseks jäänud notari kohale siiski Elmar Joaste.

Ilma Sarepera kandideeris aga Elmar Joastest tühjaks jäänud Võhma notari kohale ning väga noorena (mitte veel isegi 24-aastaseks saanuna) kinnitati ta sellele kohale kohtuministri 12.11.1936. a käskkirjaga. Vandetöötuse andis Ilma Sarepera 30.11.1936. a ning ametikohustuste täitmisele Võhmas asus ta 08.12.1936. a.⁴⁰⁸

Esimese naisnotari ametisse nimetamise kohta ilmus 01.12.1936. a ajalehes „Postimees“ alljärgnev sõnum: *„Esimene naisnotar andis ametitöötuse. Esmaspäeval andis Viljandi ringkonnakohtu avalikul korraldaval istungil ametitöötuse uus Võhma notar prl. Ilma Sarepera, kadunud Viljandi notar P. Sarepera tütreid, kes on esimeseks naisnotariks Eestis. Temalt võttis ametitöötuse Viljandi ringkonnakohtu esimees J. Tepandi. Peale kohtu esimehe ilmusid talaarides saali veel 9 kohtunikku, abiprokurör O. Sein ja ringkonnakohtu üldsekretär Viidekop.“*⁴⁰⁹

Veel enne viimatimainitud teate avaldamist ning vaid kolm päeva pärast Ilma Sarepera notarikohale kinnitamist oli jõudnud ajalehes „Postimees“ ilmuda ka artikkel, milles olid ära nimetatud väga paljud tunnustatud naised erinevatel kutsealadel, ning ühe naisena oli ära nimetatud ka Ilma Sarepera. Tema kohta märgiti, et ta oli Eesti esimene naisnotar ja ka noorim notar Eestis, olles notariks saanud vaid 24 aasta vanusena.⁴¹⁰

Esitades 08.11.1937. a kohtuministrile sellekohase palve, kandideeris Ilma Sarepera Mõisakülas vakantseks jäänud notarikohale. Oma palves märkis Ilma Sarepera, et notaritöö hulk Võhmas on väga väike ega ole mingisuguseid väljavaateid tööhulga suurenemiseks, lisaks märkis ta, et vähene töötasu teeb väga raskeks kontori ülalpidamise ja elamiskulude katmise ning ta avaldas lootust, et Mõisaküla suurema keskusena võimaldab laiemat tegevuspiirkonda.⁴¹¹ Edestades seitset meeskandidaati paigutati ta kohtuministri 27.11.1937. a käskkirjaga Võhmast ümber notariks Mõisakülle⁴¹² ning ta alustas Mõisakülas tegevust 18.12.1937. a.⁴¹³ Kohtuministri 22.09.1939. a käskkirjaga paigutati ta ümber Põltsamaa notari kohale, mistõttu Mõisakülas lõpetas ta tegevuse 06.10.1939. a ning Põltsamaa notarina alustas tegevust 10.10.1939. a.⁴¹⁴ Põltsamaal tegutses Ilma Sarepera notarina kuni notariaalkontorite

⁴⁰⁷ H. Viidekop kolmandaks notariks? Rubriik: Ringi ümber kodumaa. – Postimees 09.06.1936, nr 153, lk 9.

⁴⁰⁸ ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴⁰⁹ Esimene naisnotar andis ametitöötuse. – Postimees 01.12.1936, nr 325, lk 3.

⁴¹⁰ Naiste pioneeritöö kultuuripõllul. – Postimees 15.11.1936, nr 309, lk 3.

⁴¹¹ Ilma Sarepera 08.11.1937. a palve kohtuministrile. – ERA.76.1.352 (nummerdamata).

⁴¹² Kohtuministri 27.11.1937. a käskkiri nr 27. – ERA.76.1.352 (nummerdamata).

⁴¹³ Kohtuministeeriumi 23.12.1937. a teadaanne. – ERA.76.1.352 (nummerdamata).

⁴¹⁴ ERA.R-924.1.339 (nummerdamata); Põltsamaa notari Ilma Sarepera aruanded. – ERA.2121.1.108.

likvideerimiseni 01.01.1941. a.⁴¹⁵ Arhiivis leiduvatest dokumentidest nähtub, et ajavahemikul veebruar 1941. a kuni juuli 1941. a töötas Ilma Sarepera Viljandi Riiklikus notariaalkontoris vanema notarina.⁴¹⁶ Kui kaua Ilma Sarepera nimetatud notariaalkontoris töötas, selle kohta ei õnnestunud käesoleva töö koostajal andmed leida, kuid Ilma Sarepera surma kohta ajalehes „Eesti Sõna“ ilmunud teates nimetati teda ikkagi Põltsamaa notariks⁴¹⁷, seega ilmselt töötas ta enne surma taas notarina Põltsamaal.

Oma elulookirjelduses on Ilma Sarepera märkinud, et ta kuulus ajavahemikul 1937–1939. a Naiskodukaitse, lühemat aega oli Mõisaküla Skaudisõprade Seltsi liige, üliõpilasorganisatsioonidest kuulus korporatsiooni Filiae Patriae ning oma ametiala tõttu kuulus Eesti Notarite Ühingusse.⁴¹⁸

Ilma Sarepera suri 1944. a septembrikuu esimeses pooles.⁴¹⁹ Esimese naisnotari ametisse nimetamise ning tema notarina töötamise tähtsust ja olulisust iseloomustab ilmekalt tema surma ja matuse kohta 16.09.1944. a ajalehes „Eesti Sõna“ ilmunud teade: „*Maeti notar Ilma Saarepera. Käesoleva nädala keskel maeti Jaani koguduse kalmistule Põltsamaa notar Ilma Saarepera. I. Saarepera oli ainus Eesti naisnotar. Pärast Viljandi gümnaasiumi ta lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1934. a. Samal aastal määrati I. Saarepera notariks Võhma; hiljem oli ta samas ametis Mõisakülas ja Põltsamaal.*“⁴²⁰

Viimatinimetatud teates sisalduvast väljendist „*I. Sarepera oli ainus Eesti naisnotar*“ nähtub, et kuni Ilma Sarepera surmani 1944. aasta septembris ei töötanud Eestis notarina tõepoolest mitte ühtegi naist. Ning nagu eelnevalt mainitud, ei nähtu arhiivides leiduvatest andmetest, et ükski naisjurist oleks esitanud ka taotlust notariks nimetamiseks, seda ilmselt meesnotarite suure konkurentsi tõttu.

Järgmised naisnotarid nimetati ametisse alles 1944. aasta oktoobris, mil hakati kiirelt taaskäivitama notariaalkontorite tegevust. 1944. aastal notariks määratud naisterahvast ükski ei olnud omandanud kõrgemat juriidilist haridust. Enamik neist läbisid notarite ettevalmistuskursused enne notarina ametisse astumist ning kaks 1944. aastal notariaalkontorisse tööle määratud naist töötasid teatava aja notarina ilma igasuguse juriidilise ettevalmistuseta, kuid omandasid juriidilise hariduse hiljem Tallinna Juriidilises Koolis. Tartu

⁴¹⁵ Ilma Sarepera teenistustoimik. Elulookirjeldus. – ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴¹⁶ ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴¹⁷ Maeti notar Ilma Saarepera. – Eesti Sõna 16.09.1944, nr 216, lk 3.

⁴¹⁸ Ilma Saarepera teenistustoimik. Elulookirjeldus. – ERA.R-924.1.339 (nummerdamata).

⁴¹⁹ Täpset surmadaatumit ei õnnestunud käesoleva töö koostajal arhiividokumentidest leida.

⁴²⁰ Maeti notar Ilma Saarepera – Eesti Sõna 16.09.1944.

Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute nimekirjast⁴²¹ ega Lauri Vahtre poolt esitatud andmetest ei nähtu, et ükski 1944. aastal notariaalkontorisse tööle asunud naistest oleks õppinud Tartu Ülikoolis ka hiljem (näiteks notariks olemise ajal). Reeglina oli tegu väga noorte, keskmiselt umbes 22–28 aasta vanuste naistega, välja arvatud kaks naist, kes olid vanuselt üle 40.

01.10.1944. aastal määrati notariks Rakvere riiklikusse notariaalkontorisse Valentina Baumverk.⁴²² Ajavahemikul juuli–oktoober 1944. aastal oli Valentina Baumverk läbinud notarite ettevalmistuskursused Moskva oblastis Jegorjevskis. Rakvere riiklikus notariaalkontoris töötas ta notarina kuni 1946. aasta novembrikuuni, mil ta valiti rahvakohtunikuks Rakvere I jaoskonna rahvakohtusse.⁴²³ Valentina Baumverk oli 1937. aastal lõpetanud Jõhvi Humanitaargümnaasiumi, aastatel 1939–1940 töötas kassapidajana Tallinna ja Jõhvi kauplustes, oktoobrist 1941. a kuni jaanuarini 1941. a töötas arveametnikuna prokuratuuris Paide linnas, jaanuarist 1941 kuni juulini 1941. a töötas kohtutäiturina Jõhvi Rahvakohtus. Juulis 1941. a lahkus ta Eestist ning töötas juulist 1941. a kuni juulini 1944. a põllutöölisena Gorgi oblasti Bori rajooni kolhoosis. Pärast notarite ettevalmistuskursuste läbimist Jegorjevskis naasis ta Eestisse ning nagu eelnevalt märgitud, asus tööle notarina Rakveres.⁴²⁴ Valentina Baumverk oli Üleliidulise Kommunistliku Partei liige alates 1946. aastast.⁴²⁵

08.10.1944. a Eesti NSV Rahvakomissari käskkirjaga nr 53 määrati alates 01.10.1944. a Viljandi Riikliku Notariaalkontori notariks Hilda Järvila.⁴²⁶ Hilda Järvila⁴²⁷ läbis 1944. aastal läbis notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis, aastatel 1944–1945 oli Kilingi-Nõmme riikliku notariaalkontori juhataja.⁴²⁸

1944. aastal määrati riikliku notarina ametisse Erika Kevis⁴²⁹, kes oli Narva riiklikus notariaalkontoris ametis vanemnotarina aastatel 1944–1983. Ta oli omandanud keskhariduse ning 1944. aastal läbis ta notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis.⁴³⁰

⁴²¹ Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute ja õigusteadust õpetanute nimekiri 1919–1989. Tartu: Tartu Ülikool 1989.

⁴²² Valentina Baumverk sündis 19.02.1919. a Ida-Virumaal Toila külas töölisperre, vanemad olid kalurid, hiljem töötas isa Kukruse kaevanduses kaevurina (isa nimi Vladimir), rahvuselt eestlane. – ERAF.1.6.4984, lk 3, 9, 19.

⁴²³ ERAF.1.6.4984, lk 4 (pöördel).

⁴²⁴ ERAF.1.6.4984, lk 4 (pöördel).

⁴²⁵ ERAF.1.6.4984, lk 1 (pöördel).

⁴²⁶ EAA.M-785.1.5, lk 1.

⁴²⁷ Hilda Järvila sündis 15.04.1918. a (isa nimi Jaan) Viljandimaal Viljandi vallas. 1937. aastal lõpetas Viljandi erakaubanduskooli. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 238.

⁴²⁸ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 238.

⁴²⁹ Erika Kevis (sündinud Torbek) sündis 16.02.1922. a Leningradi oblastis Novgorodi rajoonis Pahotno-Gorski külas. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 240. Temast kontoris töötamas 1983. aastal tehtud foto on säilinud Rahvusarhiivi fotode andmebaasis ajalehe Narvskaja Gazeta toimetus EFA.381.

⁴³⁰ L. Vahtre. Eesti notariaadi ajalugu. Tallinn: Juura 2008, lk 240.

1944. aastal määrati riikliku notarina ametisse juriidilise hariduseta Elvi Rüüsak⁴³¹, kes töötas notarina Paides aastatel 1944–1947, aastatel 1948–1950 töötas ta konsultandina ning aastatel 1950–1963 taas riikliku notarina Viljandis. Juriidilise hariduse omandas Elvi Rüüsak 1947. aastal, mil lõpetas Tallinna Juriidilise Kooli.⁴³²

1944. aastal määrati riikliku notarina ametisse Helde Laas⁴³³, kes töötas riikliku notarina Kuressaares aastatel 1944–1949. Helde Laas oli 1944. aastal läbinud ka notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis.

1944. aasta oktoobris määrati Pärnu riiklikusse notariaalkontorisse konsultandiks Salme Sosi ning aprillis 1945. a sai ta sama notariaalkontori juhatajaks.⁴³⁴ Salme Sosi⁴³⁵ lõpetas 1924. aastal Tartu Tütarlaste gümnaasiumi ning samal aastal lõpetas ka kaks raamatupidamiskursust, aastatel 1924–1925 töötas Tallinnas Harju-Pangas diskonto osakonnas praktikandina. Aastatel 1925–1926 töötas Salme Sosi Tallinna valmisriieteäris pearaamatupidaja abina, aastatel 1926–1927 Tallinnas vanem arveametnikuna. Olles vahepealsetel aastatel kodune läbis ta 1940–1941. aastal mitmed meditsiiniõdede kursused. Viibides alates 1941. aasta juunist Nõukogude Liidu tagalas töötas ta aastatel 1942–1944 Kasahstanis Džambuli linnas meditsiiniõena. 1944. aastal läbis notarite ettevalmistuskursused Jegorjevskis, misjärel määrati ta 1944. aastal konsultandiks Pärnu riiklikku notariaalkontorisse.⁴³⁶ Salme Sosi lahkus ametist 1949. a.⁴³⁷ Salme Sosi parteisse ei kuulunud.⁴³⁸

1944. aastal määrati Rakvere Riiklikusse Notariaalkontorisse konsultandina tööle juriidilise hariduseta Ksenia Tamm⁴³⁹, kes töötas konsultandina nimetatud notariaalkontoris kuni 1947. aastani. Aastatel 1947–1949 töötas ta riiklikku notarina Jõhvis ning 1949–1952 riikliku notarina Tallinnas. Juriidilise hariduse omandas ta 1951. aastal, mil lõpetas Tallinna Juriidilise Kooli.⁴⁴⁰

⁴³¹ Elvi Rüüsak (sündinud Jaanovits) sündis 21.11.1916. a Tartus. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 259.

⁴³² L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 259.

⁴³³ Helde Laas sündis 03.11.1921. a Saaremaal Torgu vallas. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 245.

⁴³⁴ ERAF.147.3.450, lk 6.

⁴³⁵ Salme Sosi (sündinud Virro) sündis 23.08.1903. a Tartus (isa nimi Karl) töölis perekonnas. – ERAF.147.3.450, lk 5, 8.

⁴³⁶ ERAF.147.3.450, lk 6, 8.

⁴³⁷ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 263.

⁴³⁸ ERAF.147.3.450, lk 5p.

⁴³⁹ Ksenia Tamm (sündinud Koov) sündis 25.11.1899. a Saaremaal Kuressaare vallas. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 264.

⁴⁴⁰ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 264.

1945. aastal järgnes eelnimetatud nimetatud naistele juriidilise hariduseta Elvi Kalvet⁴⁴¹, kes töötas aastatel 1945–1959 riikliku notarina Jõgeval⁴⁴². Tema madala haridustaseme kohta tehti talle ka märkus ettekandes, mis oli koostatud 1949. aasta aprillis-mais notariaalkontorites läbiviidud kontrolli kohta.⁴⁴³

Juriidilise hariduseta oli ka 1945. aastal ametisse määratud Minna-Marie Künnap⁴⁴⁴, kes töötas aastatel 1945–1955 riikliku notarina Tõrvas ja aastatel 1955–1976 Valgas. Notarina töötamise ajal õppis Minna-Marie Künnap Tallinna Juriidilises Koolis, mille lõpetas 1948. aastal⁴⁴⁵ ning 1958. aastal lõpetas ta Tartu Ülikooli õigusteaduskonna.⁴⁴⁶

01.12.1945. a määrati Kilingi-Nõmme jaoskonna rahvakohtu juurde notariks Linda Ivanova⁴⁴⁷, kellel oli selleks ajaks omandatud 10-klassiline haridus.⁴⁴⁸ Pärast ametisse nimetamist, kuid enne notarina tööle asumist oli ta kuni veebruarikuuni 1946 praktikal Kohtuministeeriumis ning alustas notarina tööd Kilingi-Nõmmel alates märtsist 1946. a.⁴⁴⁹ Samal ajal õppis ta kuuekuulised juriidilistel kursustel Tallinnas, mis jäid tal lõpetamata⁴⁵⁰, kuna 15.07.1946. a vabastati ta töölt notari väärrikuse diskrediteerimise pärast ning süüdistatuna puudujäägi tekitamises summas 705,50 rubla.⁴⁵¹ Pärast vallandamist notari kohalt töötas Tartu linna Naistenõuandlas meditsiini-registraatorina.⁴⁵²

Lehti Luiga⁴⁵³ töötas aastatel 1945–1948 Kärkla riiklikus notariaalkontoris algul sekretärina ja hiljem notarina.⁴⁵⁴ Tema on kõigist eelnimetatud naistest esimene, kes notariametisse määratuna oli juba eelnevalt omandanud Tartu Ülikoolis juriidilise kõrghariduse 1942. aastal.⁴⁵⁵

⁴⁴¹ Elvi Kalvet (sündinud Kustlov, seejärel Kreevald) sündis 26.01.1909. a Tartumaal Jõgeva vallas. Lõpetas 1929. aastal Tartu Kommertsgümnaasiumi, aastatel 1930–1941 töötas kantseleiametnikuna Jõgeva jaoskonnakohtus, aastatel 1941–1944 oli kodune, 1944–1945 töötas sekretärina. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 238.

⁴⁴² L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 238.

⁴⁴³ ERA.R-984.4.798, lk 5.

⁴⁴⁴ Minna-Marie Künnap (sündinud Jõgi) sündis 10.10.1917. a Valgamaal Helme vallas. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 244.

⁴⁴⁵ L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 244.

⁴⁴⁶ Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute ja õigusteadust õpetanute nimekiri 1919–1989. Tartu: Tartu Ülikool 1989, lk 37.

⁴⁴⁷ Linda Ivanova (sündinud Kärner) sündis 13.04.1924. a Tartumaal Kavilda vallas Puhja külas (isa nimi Juhan). – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 236; EAA.P-766.10.18, lk 1.

⁴⁴⁸ EAA.P-766.10.18, lk 45.

⁴⁴⁹ EAA.P-766.10.18, lk 6, 8, 11.

⁴⁵⁰ EAA.P-766.10.18, lk 48 (pöördel).

⁴⁵¹ EAA.P-766.10.18, lk 4.

⁴⁵² EAA.P-766.10.18, lk 8.

⁴⁵³ Lehti Luiga (sündinud Sütt, seejärel 1942. a abielludes Rõuk) sündis 21.03.1918. a Tartus (isa nimi Juhan, kooliõpetaja), lõpetas 1937. a Tartu Linna Tütarlaste Gümnaasiumi. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 302.

⁴⁵⁴ Millisel aastal täpselt nimetatud isik notarina tegutsema asus, on käesoleva töö koostajal teadmata. Hiljem töötas aastatel 1948–1949 riikliku notarina Järva-Jaanis ja Tallinnas. – L. Vahtre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 247.

⁴⁵⁵ Alustas Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas õpinguid 1938. aastal ja lõpetas Tartu Ülikooli 1942. aastal. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 302.

1946. aastal ja järgnevatel aastatel notariametisse määratud naised olid reeglina omandanud või omandasid notarina töötamise ajal juriidilise hariduse – 1946. aastal alustas Haapsalu riikliku notarina tööd Linda Rummel⁴⁵⁶; 1947. aastal asus riikliku notarina Mustveesse ametisse Evi Fedina⁴⁵⁷ ning samal aastal asus riikliku notarina Mustveesse tööle Ida Saareluht⁴⁵⁸.

Käesolevast peatükist nähtub, et Nõukogude okupatsiooni taaskehtestamisel ei peetud vajalikuks notaritel juriidilise kõrghariduse olemasolu ning notariteks määratud naistel olid vaid üksikutel kõrgem õiguslane haridus. Siinkohal võib väga sarnast paralleeli tuua alates 1941. aastast kohtunikeks valitud naistega, kellel samuti paljudel kõrgem juriidiline haridus puudus.

3.3. Naised kohtutes

3.3.1. Ülevaade Eestis Vabariigi algusaastate kohtukorraldusest

Naistel avanes võimalus hakata Eestis kõrgemat juriidilist haridust omandama juba 20. sajandi algusaastel, siis kohtunikuametisse hakati neid nimetama pea paarkümmend aastat hiljem. Etteruttavalt võib siinkohal märkida, et Eesti naisjuristid püüdisid küll ka 1920. aastatel kohtunikuameti poole ning 1936. aastal kinnitati Tartu Vaeslastekohtu esimeheks naisterahvas⁴⁵⁹, seega võib öelda, et päris ilma naisjuristide sekkumiseta Eesti kohtusüsteem 1920.–30. aastatel ei olnud. Tulenevalt eeltoodud asjaoludest ei ole käesolevas töös seetõttu pikemalt peatunud kohtukorraldusel, milline kehtis Eestis enne 1917. aasta oktoobrirevolutsiooni.⁴⁶⁰ Teen aga siinkohal lühida ülevaate kohtukorraldusest, milline toimus Eestis 1920. aastatel, mil Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud naisjuristid oleksid puhtteoreetiliselt võinud kohtuniku ametikohale kandideerida.

Kuigi Eesti rahva poolt valitud esinduskogu – Ajutine Maanõukogu ehk Maapäev – kuulutas end juba 28. novembril 1917. aastal kõrgeima võimu kandjaks Eestis ning 24. veebruaril

⁴⁵⁶ Linda Rummel sündis 08.05.1925. a Narvas, töötas aastatel 1946–1950 riikliku notarina Haapsalus ja 1950–1955 Valgas, lõpetas Tallinna Juriidilise Kooli 1950. aastal. – L. Vahre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 258.

⁴⁵⁷ Evi Fedina (sündinud Jaagumäe) sündis 21.12.1923. a Järvamaal Paides, lõpetas 1942. aastal Paide Kaubanduskooli ja 1947. aastal Tallinna Juriidilise Kooli, Mustvees tegutses notarina lühikest aega ja aastatel 1947–1952 tegutses riikliku notarina Paides. – L. Vahre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 233.

⁴⁵⁸ Ida Saareluht sündis 06.02.1922. a Viljandimaal Karksi vallas, lõpetas 1947. aastal Tallinna Juriidilise Kooli, töötas notarina Mustvees aastatel 1947–1949. – L. Vahre. Eesti Notariaadi ajalugu, lk 259.

⁴⁵⁹ Neid juhtumeid on pikemalt kirjeldatud käesoleva töö punktis 3.3.4.

⁴⁶⁰ Vene 1864. a kohtureformi käigus loodud kohtusüsteem kehtestati Baltimaades Baltimaade kohtukorralduse reformimise seaduse alusel 1889. aasta novembris ja kehtis põhimõtteliselt kuni 1917. a oktoobrirevolutsioonini ning oli esialgu aluseks Eesti omariikliku kohtukorralduse rajamisel – H. Schneider. Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval (lühikäsitlus). Tartu: Juura 1994, lk 22.

1918. aastal avaldati Eesti Vabariigi iseseisvusmanifest, saadi oma kohut hakata Venemaal toimunud oktoobrirevolutsiooni ja Saksa okupatsiooni tõttu korraldama alles 1918. aasta lõpul.⁴⁶¹

Ajutise Valitsuse 18.11.1918. a määruse Ajutiste kohtute sisseseadmise kohta⁴⁶² alusel andis peaministri asetäitja ja kohtuminister Jaan Poska välja korralduse ennerevolutsiooniaegsete Eestis asunud kohtuasutuste tegevuse taasalgatamiseks 02.12.1918. a. Kohtud pidid üldreeglina töötama samade materiaal- ja protsessuaalseaduste järgi nagu endised veneaegsed kohtudki. Kuni uute seaduste vastuvõtmiseni või endiste muutmiseni loeti vabariigis kehtivaiks need õigusaktid, mis kehtisid ühendatud Eesti- ja Põhja-Liivimaa kubermangu piirides enne enamlaste võimuletulekut Peterburis⁴⁶³. Ajutiselt jäid kehtima samuti Saksa okupatsioonivõimude poolt antud üldised seadused ning määrused.⁴⁶⁴ Kohalik tsiviilõigus Balti eraseaduse näol jäi kehtima kuni Eesti Vabariigi okupeerimiseni 1940. aastal.⁴⁶⁵

Tuginemist varasemale seadusandlusele lihtsustas asjaolu, et Vene 1864. aasta kohtureform ja –seadused olid tugevasti mõjutatud Lääne-Euroopa valgustusideedest ning oma olemuselt liberaalsed. Kuid samas tehti ka mitmeid korrektiive. Endise senati asemel loodi Eesti kõrgeimaks kohtuks 1919. aastal Riigikohus⁴⁶⁶, kellele anti ühtlasi kõik õigused, mis kuulusid Vene kõrgematele kohtuasutustele.⁴⁶⁷

Kuigi Ajutise Valitsuse 18.11.1918. a määruse „Ajutiste kohtute sisseseadmise kohta“ § 1 alapunktis b kehtestati, et vallakohtud ja ülemtalurahvakohtud kaotatakse ära, jäid vallakohtud siiski püsima ning nende kompetentsi jäid pärandvarade hooldamise, hoolekande ja eestkoste küsimused.⁴⁶⁸

Ülemtalurahvakohtud likvideeriti täielikult ja nende varad anti üle rahukogudele. Rahukogud said ühtlasi alatised liikmed ning lisaks apellatsioonikorras rahukohtute otsuste läbivaatamisele allutati neile ka suuremad nõude- ja raskemad kriminaalajjad, mis varem kuulusid Vene ringkonnakohtute pädevusse. Viimaste asemele loodi uus apellatsiooniinstants – Kohtukoda. Vene valitsemisajast pärit rahukohtuid hakati hiljem jaoskonnakohtuteks nimetama ning nende arv tõusis 34-lt 54-ni.⁴⁶⁹

⁴⁶¹ H. Schneider. Kohtud Eestis, lk 23.

⁴⁶² Riigi Teataja 1918/1, avaldatud 27.11.1918.

⁴⁶³ Nimetatud määruse § 1 preambula. – J. Ant, E. Kessel, A. Pajur. (koost). Eesti Vabariigi sisepoliitika 1918–1920. Dokumentide kogumik. Tallinn: Umara 1999, lk 292.

⁴⁶⁴ H. Schneider. Kohtud Eestis, lk 23.

⁴⁶⁵ H. Schneider. Kohtud Eestis, lk 21.

⁴⁶⁶ Ajutise Valitsuse 18.11.1918. a „Määrus ajutiste kohtute sisseseadmisest“ § 1 alapunktis h kehtestati, et ülemaks kassatsioonikohtuks on Kõrgem Riigikohus. – J. Ant, jt. Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 292.

⁴⁶⁷ H. Schneider. Kohtud Eestis, lk 23.

⁴⁶⁸ J. Ant, jt. Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 292, 293.

⁴⁶⁹ H. Schneider. Kohtud Eestis, lk 24.

Täiesti uudsena kutsuti ellu halduskohtud (ehk administratiivkohtud). 26.04.1919. a Asutava Kogu koosolekul peetud kohtuministeeriumi tegevusaruandes rõhutas kohtuminister Jüri Jaakson, et administratiivkohtute loomiseks oli Eesti Vabariigis hädavajadus, kuna Vene korra ajal ei olnud võimalik esitada kohtusse kaebust ametniku vastu, seega ei olnud varasemalt võimalik kohtu kaudu erapooletult asja selgitada ega arutada. Administratiivkohtute loomisega sai selline võimalus ja õigus õiguskorda sisseviidud. Teise põhjusena selgitas Jüri Jaakson tänapäevani kehtivat seisukohta, mille kohaselt administratiivkohtutes pidi kohtunik ka ise aktiivne olema ja tõendeid koguma ning kohtusse pöördunud isikut tõendite kogumisel abistama.⁴⁷⁰

Endiselt jäi kehtima ka kohtu-uurija ametikoht. 1929. aastal ilmunud artiklis⁴⁷¹ kirjutas tollal riigiprokuröarina tegutsenud Richard Rägo, et kohtu-uurijad tuleb lugeda tollal kehtinud seadusandluse põhjal kohtunikeks. Kohtu-uurija täitis kohtulikke funktsioone, näiteks määras kohtu-uurija teatud juhtudel tõkkeabinõuna vahi all pidamise. Richard Rägo märgib, et juhul kui kohtu-uurija poolt tehtud vahistamise määrus ei oleks kohtuniku määrus, siis ei võiks isikut selle määru alusel kinni pidada. Richard Rägo jõuab artiklis järeldusele, et kategooriliselt tuleb järeldada, et Eesti tollases kohtusüsteemis on kohtu-uurija kohtunik.⁴⁷²

Kõik Eesti Vabariigi piirides asuvad kohtuasutused pidid tööd alustama 2. detsembril 1918. aastal vastavalt kohtuminister Jüri Jaaksoni⁴⁷³ korraldusele. Sobivate inimeste leidmine kohtuasutuste komplekteerimisel oli aga raske, sest puudus vajalik hulk kogunud kohtunikke, kuna eesti soost juristid tsaariajal Eesti- ega Liivimaal kohtunikenähtena tööd ei leidnud.⁴⁷⁴ Eesti Vabariigil ei olnud aega kohtunike ettevalmistamiseks, vaid tuli kasutada neid inimesi, kes olemas olid ja kohtutööle tulla soovisid. Sellest tulenevalt avaldas Kohtuministeerium 22. novembril 1918. aastal üleskutse „Õigusteadlastele ja kohtutegelastele“. Selles oli öeldud: „isikud, kes õigusteadlise hariduse on saanud, kui ka need, kes ennem kohtuametites on teeninud ja soovivad Eesti Vabariigi kohtutes kohtunikkudena ehk kohtu-uurijatena või prokuröri abilistena teenida, palutakse oma teenistusse astumise soovisid avaldada“.⁴⁷⁵

Märkimist väärib asjaolu, et kohtunike haridustase Eesti Vabariigi algusaastatel oli väga madal. Richard Rägo märgib artiklis „Missugusel määral kohtunikkude arvu suurendada?“, et rahukohtunike hulgas oli 1921. a juriidilise haridusega vaid 29,3%, õigusteadust ülikoolis

⁴⁷⁰ J. Ant, jt. Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 302.

⁴⁷¹ R. Rägo. Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuameti kandidaatidest. – Õigus 1929/7, lk 213-216.

⁴⁷² R. Rägo. Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest, lk 215.

⁴⁷³ Eesti Vabariigi kolmas kohtuminister aastatel 1918–1920. – P. Järveld, M. Pihlamägi. 80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi, lk 16.

⁴⁷⁴ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 30.

⁴⁷⁵ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 31, 32.

õppinud vaid 2,4% ning keskkooliharidusega oli vaid 4,8% rahukohtunikest. Valdav osa (53,7%) rahukohtunikest olid üksnes linnakooli (st kõrgema algkooli) haridusega ning koduse haridusega töötasid rahukohtunikena 9,7% rahukohtunikest.⁴⁷⁶ Seega ligi 70% tolleaegsetest rahukohtunikest töötasid ilma igasuguse juriidilise hariduseta. Kuna tegu oli siiski alles loodavate ametikohtadega esimestel vabariigiaastatel, ning sellele oli vahetult eelnenud tsaarivalitsuse poliitika, mis takistas kõrgharidusega eestlaste tööleasumist Eestimaal.⁴⁷⁷ Siinkohal tuleb ka meelde tuletada, et tollal töötasid kohtunikena vaid meesterahvad.

1921. a olid Eesti Vabariigis järgmised eri liiki kohtud:

- rahukohtud (hilisemad jaoskonnakohtud), kus kehtisid 1864. a Rahukohtu trahviseadustik ja oma tsiviil- ja kriminaalprotsessi seadused;
- rahukogud (hilisemad ringkonnakohtud), kui rahukohtu teine aste, kus kehtisid rahukohtutega samad seadused ning rahukogud kui esimese astme üldkohtud. Teisel juhul kehtisid Nuhtlusseadustik ja Uus Nuhtlusseadustik ning oma tsiviil- ja kriminaalprotsessi seadustikud, mis olid ühtsed Kohtupalati ja Riigikohtuga;
- välikohtud, kellel oli oma protsessiseadus ja karistusseadus, mis ei olnud kooskõlas üldiselt kehtivate Nuhtlusseadustiku ega Uue Nuhtlusseadustikuga;
- sõjakohtud, kus kehtis oma eriprotsess ja erinuhtlusseadus seisuga 01. märts 1917. a;
- administratiivkohus (halduskohus) oma erilise protsessikorraga;
- vaeslastekohtud linnades oma korraldusega ja maal vallakohtud kui vaeslastekohtud vana seisusliku vallakohtu seaduse alusel;
- konsistoriumi kohus, mis tegeles luterlaste abielulahutustega ja töötas seisusliku luteriusu kohtu seaduse alusel. Tema teiseks astmeks oli siseministeeriumi usuasjade kolleegium;
- hoolekandekohtud, kus oli oma korraldus;
- lepituskogud, kes tegutsesid üüriseaduse alusel ning kellel olid oma protsessuaal- ja materiaaõiguslikud normid;
- siseministeeriumi komisjonid oma eriseaduste alusel, kuid praktiliselt ilma mingi protsessuaalseaduseta;
- ülem- ja alampriisikohtud oma tegevust reguleerivate seadustega;
- dispasöör⁴⁷⁸, kes töötas endiste Vene mereseaduste ja rahvusvahelise meretavaõiguse järgi.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ R. Rägo. Missugusel määral kohtunikkude arvu suurendada, lk 170.

⁴⁷⁷ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 26.

⁴⁷⁸ Isik, kes koostas laeva avarii puhul kahjude (lasti-, laeva- ja prahirahakulude) arvestuse ning jagab selle lasti- ja laevaomanike vahel. Eesti Vabariigis seati dispasööri ametikoht sisse 01. aprillil 1920. a. – T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 38.

3.3.2. Nõuded kohtunikuks saamisel ja kohtuameti kandidaadi instituut

1920. aastal vastuvõetud Eesti Vabariigi Põhiseaduse⁴⁸⁰ § 70 sätestas, et kohtunikud, kui nad seaduse järgi ei ole valitavad, nimetab ametisse riigikohus. 30.12.1920. a vastu võetud kohtunike ja kohtu-uurijate ametisse määramise korra⁴⁸¹ kohaselt võis kohtuametisse nimetada ainult Eesti Vabariigi kodanikke, kes olid vähemalt 25 aastat vanad. Riigikohtunikud valiti Riigikogu poolt ja riigikohus nimetas kõik ülejäänud kohtunikud.⁴⁸² Kohtunikele esitatavatest nõuetest võib näiteks tuua, et rahukogude (hilisemad ringkonnakohtud) kohtunikud pidid olema lõpetanud kas Eesti või endise Vene riigi kõrgkooli õigusteaduskonna, kuid siiski võimaldati seadustega määrata kohtuametitesse isikuid, kellel oli madalam haridus, kuid kes vastasid teistele tingimustele ja kellel olid vajalikud kogemused. Selline erand oli Eesti iseseisvumise algusaastatel tingitud vajaliku kvalifikatsiooniga juristide vähesusest, kuid hiljem peeti haridusnõudest karmilt kinni.⁴⁸³ Siiski võib näha, et veel 1934. aastal puudus Tallinn-Haapsalu rahukogu 19 kohtunikust ühel kõrgem haridus, Tartu-Võru rahukogu 15 alalisest kohtunikust puudus juriidiline kõrgharidus kolmel kohtunikul, kusjuures noorema vanuserühma kohtunikel oli kõigil juriidiline kõrgharidus.⁴⁸⁴

Kohtuameti kandidaatide ametisse võtmist reguleerisid vabariigi aastatel erinevad õigusaktid: 30. detsembril 1920. aastal Vabariigi Valitsuse poolt vastuvõetud „Kohtunikkude ja kohtu-uurijate ametisse määramise kord“⁴⁸⁵; 1924. aastal hakkas kehtima „Kohtuasutiste ja riigiteenistuse seadus“⁴⁸⁶, mille kohaselt arvati kohtuametikandidaadid ametnike hulka; 24.03.1927. a avaldati „Riigiasutuste koosseisude seadus“⁴⁸⁷, mille kohaselt arvati kohtuametikandidaadid vabateenijateks. Kohtuametikandidaatide institutsioon asus enamiku vabariigi ajast Kohtupalati juures ning Kohtupalati esimees koos Kohtupalati prokuröri otsustas nooremaks kohtuametikandidaadiks vastuvõtmise, kusjuures neil oli õigus

⁴⁷⁹ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 37, 38.

⁴⁸⁰ Riigi Teataja 1920, 113/114.

⁴⁸¹ Riigi Teataja 1921/2.

⁴⁸² T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 32.

⁴⁸³ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 121, 122.

⁴⁸⁴ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 140, 142, 171, 172.

⁴⁸⁵ Kohtunikkude ja kohtu-uurijate ametisse määramise kord. – ERA.80.1.554.

⁴⁸⁶ Riigi Teataja 1924/149.

⁴⁸⁷ Riigi Teataja 1927/27.

sooviavaldusi tagasi lükata ilma motiveerimata.⁴⁸⁸ Tollal oli kohtupalati esimees Jaak Reichmann⁴⁸⁹

1929. aastal ilmunud artiklis⁴⁹⁰ nõustus tollal riigiprokurörina tegutsenud Richard Rägo kohtuametikandidaatide vabateenijate institutsiooniga, leides, et tollal kehtinud seadusandlus ei luba neil nii või teisiti täita kohtuniku funktsioone ning vabateenija instituudi sisseviimine annab kandidaadi ametisse võtjale vabamad käed, et juba varakult kõrvaldada kandidaatide seast isikud, kes ametisse ei sobi. Küll aga kritiseeris Richard Rägo tollal kohtuametikandidaatide vastuvõtmisel kehtinud korda, et kandidaadi isiklike omaduste hindamine jäeti sisuliselt ühe isiku otsustada. Richard Rägo väljendas kõnealuses artiklis seisukohta, et terve tulevase kohtupere komplekteerimine tehakse sellise otsustusõiguse andmisega sõltuvaks vaid ühest isikust ning sellise võimu andmine ühele isikule ei ole otstarbekas. Richard Rägo tegi artiklis ka ettepaneku, kuidas olukord võiks olla paremini lahendatud, ning ta leidis, et igasuguste etteheidete ja isiklike maitsete vältimiseks peaks kandidaate ametisse võtmise ja vallandamise otsustamine toimuma kollegiaalselt. Kõigepealt leidis Richard Rägo, et kohtuametikandidaatide instituut tuleks kohtupalati juurest üle tuua riigikohtu (kes on paremini kursis kõigi vabariigi kohtutega) pädevusse ning kandidaatide vastuvõtmise otsustamiseks võiks moodustada riigikohtu juhatuse ehk presiidiumi, kuhu kuuluksid riigikohtu esimees, osakonna juhatajad ja riigikohtu prokurör. Richard Rägo leidis, et selline kollegium ei oleks raskepärane, aga oleks samal ajal küllalt autoriteetne.⁴⁹¹

Kõnealusest artiklist ei selgu, kas Richard Rägol ajendas ühe tegurina artiklit kirjutama ka Auguste Susi-Tannebaumi ja Olga Desideria Oleski noorema kohtuametikandidaadiks mitte vastuvõtmine Kohtupalati poolt, kuid tähele tuleb panna siinkohal siiski asjaolu, et selleks ajaks, mil ilmus Richard Rägo artikkel, olid mõlema nimetatud naisjuristi avaldused kohtuameti kandidaadi kohale jäetud rahuldamata.⁴⁹²

⁴⁸⁸ T. Anepaio. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus, lk 79.

⁴⁸⁹ Jaak Reichmann töötas pärast ülikooli lõpetamist kohtuametikandidaadina Tallinna Ringkonnakohtus, hiljem on töötas advokaadina Tartus ja Tallinnas. Eesti iseseisvuse ajal määrati ta Tallinna Ringkonnakohtu esimeheks, sellele ametikohale jäi ta ka pärast ringkonnakohtu ümbernimetamist algul Kohtupalatiks ja hiljem Kohtukojaks, olles vahepeal kaks aastat Eesti Vabariigi kohtuministriks. Enamlaste võimulepääsemisel Eestis vallandati ta Kohtukoja esimehe kohalt, mis jättis ta kindla ametita. Eesti kohtute ellukutsumisega saksa võimude poolt määrati Jaak Reichmann uuesti Kohtukoja esimeheks. – Jutuajamine kohtukoja esimehe J. Reichmanniga. Eesti Sõna 25.10.1941, nr 246, lk 2.

⁴⁹⁰ R. Rägo. Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuameti kandidaatidest. – Õigus 1929/7, lk 213-216.

⁴⁹¹ R. Rägo. „Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuameti kandidaatidest“. Õigus nr 7, 1929, 213-214.

⁴⁹² Kõnealuste naiste kohtuameti kandidaadiks pürgimist on pikemalt käsitletud käesoleva töö punktis 3.3.4.

1938. aasta Kohtute seadus ei toonud vabariigi algaastatega võrreldes kardinaalseid muudatusi kohtusüsteemi. Kohtuvõimu teostasid jaoskonnakohtud, ringkonnakohtud, Kohtukoda ja Riigikohus.⁴⁹³

3.3.3. Vaeslastekohtud

Seoses asjaoluga, et 1936. aasta veebruaris nimetas siseminister Tartu vaeslastekohtu esimeheks esimese naisjuristi⁴⁹⁴, keda rahvasuus hakati koheselt nimetama esimeseks naiskohtunikuks, tuleb selleks, et mõista, kas vaeslastekohtu esimehe puhul on tegu kohtunikuga, sarnaselt nende kohtunikega, kes olid vastava korra kohaselt kohtunikuks nimetatud, anda ülevaade vaeslastekohtute ja nende koosseisule sätestatud nõuetest. id vaadeldud siinkohal pikemalt.

Eesti iseseisvusaastatel tegutsesid Eestis vaeslastekohtud, kus lahendati valla- ja linnaelanike eestkoste- ja hoolekandeesaju.⁴⁹⁵ Eesti valdades tegutsesid vaeslastekohtutena vallakohtud ning linnadesse oli loodud eraldi vaeslastekohtud, lisaks loodi 1920. aastatel eraldi alevi vaeslastekohtud.⁴⁹⁶ Ajutise Valitsuse 18.11.1918. a määrusega ajutiste kohtute sisseseadmise kohta vallakohtud küll kaotati, kuid samas ei korraldatud nimetatud määrusega hoolekande ja eestkosteasjade üleminekut mõne teise asutuse pädevusse, mistõttu jäeti kohtuministri 20.01.1919. a ringkirjaga vallakohtud ajutiselt tegutsema valla vaeslastekohtutena.⁴⁹⁷ Tulenevalt oma spetsiifilisest pädevusest ei peab aga arvestama, et vaeslastekohtud ei sulandunud täiesti kohtuasutuste süsteemi, vaid moodustasid omaette võrgustiku selle kõrval.⁴⁹⁸ Timotheus Grünthal⁴⁹⁹ märkis 1932. aastal avaldatud artiklis „Kohtulik järelevalve linna-vaeslastekohtute üle“, et vaeslastekohtute ülesandeks on kanda hoolt selliste isikute vara ja isikute eest, kes ise enda või oma vara huve kaitsta ei suuda, olgu alaealisuse, vaimsete või füüsiliste defektide, äraoleku, pillava eluviisi või muudel seaduses ettenähtud põhjustel. Timotheus Grünthal leidis, et selline vaeslastekohtute ülesanne polnud oma loomult

⁴⁹³ H. Schneider. Kohtud Eestis, lk 26.

⁴⁹⁴ Esimesest naissoost vaeslastekohtu esimeest Ljubov Hütsi't on põhjalikumalt käsitletud käesoleva töö punktis 3.3.5.

⁴⁹⁵ Vaeslaste kohtute tegevuse piirdaatumiteks Eesti alal on 1647–1944. Nende tegevusvaldkond ja kompetents jäid suhteliselt väheste nüanssidega läbi aegade samaks, seevastu konkreetsete asutuste nimed, koosseisud ja alluvus tegid aeg-ajalt läbi suuremaid muutusi. – K. Roosileht. Vaeslastekohtud. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv 2003, lk 6.

⁴⁹⁶ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 66-63.

⁴⁹⁷ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 61.

⁴⁹⁸ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 7.

⁴⁹⁹ Timotheus Grünthal, sündinud 29.06.1893. a, riigikohtunik aastatel 1928–1940. – L. Lindström. Album Academicum II, lk 95.

puhtkohtulik funktsioon, vaid kuulus pigem administratiivasutuste tegevuse hulka, olgugi, et kohtute kontroll ja järelevalve vaeslastekohtute üle pidi olema.⁵⁰⁰

1889. aasta kohtureform lahutas sel kaalutlusel linna vaeslastekohtud üldisest kohtusüsteemist, muutes need erilisteks linnavalitsuse asutuseks, mille koosseis moodustati linnavolikogude poolt valitud liikmetest linnapea eesistumisel, ning administratiivse järelevalve korras allusid need uued asutused tollal kubermanguvalitsusele, kuid neile kuuluvate asjade otsustamisel, so üldistes hoolekande ning eestkoste küsimustes, kuulus järelevalve vastavale ringkonnakohtule. Timotheus Grünthal märkis, et sarnane kord kehtis Eestis vaeslastekohtute korralduse osas ka 1932. aastal, kusjuures ringkonnakohtu ülesandeid teostas siis rahukogu kui esimese astme kohus.⁵⁰¹

Vaeslastekohtute funktsioonide lõplik üleminek kohtuasutustelt administratiivasutustele toimus seoses nõukogude kohtukorra kehtestamisega, mil eestkoste- ja hoolekandeadjadega hakkasid tegelema kohalike nõukogude täitevkomiteed.⁵⁰²

Traditsiooniliselt ei olnud vaeslastekohtud teatud küsimustes täiesti vabad otsustama kõigi tema ülesandeks pandud küsimuste üle. Teatud ülesannetes⁵⁰³ kuulusid vaeslastekohtute otsused kinnitamisele rahukogu poolt, st vaeslastekohtud ise nendes asjades otsustajaks olla ei saanud – nad koostasid küll pärast kõikide vajalike andmete kogumist enda motiveeritud otsuse, kuid pidid selle koos kõigi andmetega esitama kinnitamiseks rahukogule. Timotheus Grünthal oli seisukohal, et kohtulik järelevalve vaeslastekohtute üle oli väga tähtis juba ka seetõttu, et vaeslastekohtute koosseisu ei kuulunud tihtipeale ühtki juristi, vaid nende liikmed valiti volikogude poolt. Ta leidis, et selline järelevalve oli kõigiti otstarbekohane ja seadusandja on sellega soovinud luua eeldusi, et vaeslastekohtute tegevus isikute ja varade hooldamisel toimuks õiglaselt ja seaduspäraselt.⁵⁰⁴

1889. aasta talurahvaasutuste ümberkorraldamise seadusest tulenevalt kuulusid vaeslastekohtute ja vallakohtute koosseisu traditsiooniliselt kohtu esimees ja kohtu liikmed, kes valiti valla täiskogu või linnavolikogude poolt kohalike elanike hulgast, seisukslikke õigusi silmas pidades ning kellele ei olnud kehtestatud kõrged nõudmised. Nad pidid reeglina olema vähemalt 25 aastat vanad ja oskama kohalikus keeles lugeda ja kirjutada ning kohtu

⁵⁰⁰ T. Grünthal. Kohtulik järelevalve linna-vaeslastekohtute üle. – Õigus 1932/9, lk 391, 392.

⁵⁰¹ T. Grünthal. Kohtulik järelevalve linna-vaeslastekohtute üle, lk 392, 393.

⁵⁰² K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 7.

⁵⁰³ Näiteks alaealise enne tähtaega täisealiseks tunnistamine; nõusoleku andmine lapse vanemliku võimu alt vabanemiseks ja eri abieludest laste võrdsustamiseks; pärandi jagamine kokkuleppel pärijate vahel, kui viimaste hulgas oli mõni hoolealune; hoolealuste kinnisvarade võõrandamine ja pantimine; hooldajaile ja eestkostjaile tasu määramine. – T. Grünthal. Kohtulik järelevalve linna-vaeslastekohtute üle, lk 392.

⁵⁰⁴ T. Grünthal. Kohtulik järelevalve linna-vaeslastekohtute üle, lk 394, 398.

esimeheks võis olla isik, kellel oli renditud või ostetud talu. Linna vaeslastekohtute esimeheks tuli valida linnapea.⁵⁰⁵

1934. aastal kehtestati, et vallakohtu liikmed valib vallavolikogu kinnisel hääletamisel neljaks aastaks. Vallakohtu liikmeteks või kandidaatideks ei tohtinud olla isikud, kes olid alla 25 aasta vanad, kirjaoskamatud, kohtuotsusega vangistusse mõistetud või kellele oli mõistetud kõrgem karistus, kes olid kuritegude pärast kohtu või eeluurimise all, tagandatud teenistuskohalt kohtuotsusega, maksujõuetud võlglased ja välisriigi kodanikud.⁵⁰⁶ Seega ei olnud haridusnõuet endiselt kehtestatud.

Esimest korda kehtestati haridusenõue linna vaeslastekohtu esimehele 06.11.1935. aasta linna vaeslastekohtute koosseisu seadusega⁵⁰⁷, mille kohaselt pidi vaeslastekohtu esimees vastama jaoskonnakohtunikele⁵⁰⁸ kehtestatud nõuetele⁵⁰⁹, kusjuures sätestati, et linnapea ametikoht oli ühitatav vaeslastekohtu esimehe ametiga. Nimetatud seaduse kohaselt valis vaeslastekohtu esimehe ja liikmed linnavolikogu neljaks aastaks ning esimees ja liikmed kuulusid siseministri poolt kinnitamisele. 31.01.1936. a linna vaeslastekohtute koosseisu seadusega täiendati, et ametis olev linna vaeslastekohtute kogu koosseis, väljaarvatud pärast 14.11.1935. a valitud ja ametisse kinnitatud isikud, kuulus ümbervalimisele hiljemalt 01.03.1936. a.⁵¹⁰

1930. aastate teisel poolel avaldas Harjumaa jaoskonnakohtunik Peeter Kirk arvamust, et olemasolevad vaeslastekohtutes ei tunta piisavalt seadusi. Selle peamiseks põhjuseks pidas ta asjaolu, et vaeslastekohtute kohtunikud ei olnud elukutselised ega omanud vastavat haridust ning ta leidis, et vaeslastekohtu kohtunik peab peaks olema elukutseline.⁵¹¹

Vaeslastekohtute ülesannetega seoses tuleb siinkohal märkida, et vaeslastekohtute ülesannete hulka kuulus ka isikute varanduse hoidmine, säilitamine ja järelevalve vara seaduslike omanike kindlakstegemiseni ja sellekohane asjaajamine. Vastav asjaajamine oli aga isikutele tasuta, nõ maksuvaba, ning kõik ülalpidamiskulud jäid omavalitsuste kanda. Sellist olukorda

⁵⁰⁵ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 58, 59.

⁵⁰⁶ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 61, 62.

⁵⁰⁷ Riigi Teataja 1935/ 97, 797. – ERA.31.3.2779.

⁵⁰⁸ Jaoskonnakohtud olid ainuisikulised kohtud, kes esimese astme kohtuna lahendas nõudeasju väärtusega kuni tuhat krooni ning kriminaalasju, kus karistusena oli ette nähtud peamiselt rahaträhv, arest ja vangimaja. Pärandi- ja alimentide nõuded allusid jaoskonnakohtule vaatamata summa suurusele. Jaoskonnakohtunik oli ühtlasi kinnistusameti ülem ja talle võidi panna ka kohtu-uurija ülesandeid. – Heinrich Schneider. Kohtud Eestis, lk 26.

⁵⁰⁹ Tollal esitati jaoskonnakohtunikule alljärgnevad nõuded: vähemalt 25 aastat vana, Eesti Vabariigi kodanik, pidi omama ülikooli või teiste kõrgemate õppeasutuste diplomit õigusteaduses või tunnistust õigusteaduse eksamite õiendamise kohta või senise teenistusega olema tõendanud teadmisi kohtu alal. Jaoskonnakohtunikuks ei tohtinud olla isik, kes olid kohtu või eeluurimise all kuritegude pärast või kes olid jõustunud kohtuotsusega mõistetud vangistusse või kellele oli mõistetud kõrgem karistus, kes olid jõustunud kohtuotsusega tagandatud teenistuskohalt, maksujõuetud võlglased, pillamise pärast hoolekande all olevad isikud. – Tartu Linnavolikogu 27.01.1936. a koosoleku protokoll. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

⁵¹⁰ Riigi Teataja 1936/11, 71. – ERA.31.3.2784.

⁵¹¹ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 66.

ei peetud 1935. aasta alguses enam põhjendatuks ning vaeslastekohtute poolt tehti vastavaid ettepanekuid vaeslastekohtute asjaajamine muuta tasuliseks üldistel alustel ning kehtestada vastavalt tempelmaks ja kantseleilõiv.⁵¹²

3.3.4. Naisjuristide esimesed katsed kohtunikuametisse pürgimisel

1920. aastatel üritasid teadaolevalt kaks naisjuristi saada kohtunikuametisse, nende püüdlused jäid küll paraku soovitud tagajärjeta, kuid käesoleva töö koostaja leiab, et need naised väärivad siinkohal suuremat tähelepanu, mistõttu peab asjakohaseks neid juhtumeid pikemalt kirjeldada.

Esimene naine, kes tegi katse saada kohtuameti kandidaadiks⁵¹³, oli Auguste Susi-Tannebaum, kellest oli pikemalt juttu käesoleva töös eespool.⁵¹⁴ Auguste Susi-Tannebaum olles eelnevalt, so 19. oktoobril 1923. a saanud vannutatud advokaadi abiks, esitas 15. veebruaril 1924. a Tallinna-Haapsalu Rahukogu esimehele taotluse, milles palus teda määrata kohtuameti nooremaks kandidaadiks.⁵¹⁵ Rahukogu esimees lükkas 16. veebruari 1924. aasta korraldusega Auguste Susi-Tannebaumi palve tagasi põhjendusega, et kohtuasutuste seadus keelab naisi kohtuametisse vastu võtmast.⁵¹⁶

Auguste Susi-Tannebaum esitas rahukogu esimehe eelnimetatud korralduse peale Kohtupalati vanemale esimehele kaebuse, milles märkis, et tema hinnangul kohtuasutuste seadus ei sisalda keeldu võtta naisi kohtuametisse.⁵¹⁷ Kohtupalati vanem esimees jättis 26.03.1924. a määrusega kaebuse tähelepanuta märkides, et kohtuasutuste seadus ei sätesta kohtute esimeestele mingeid kohustusi isikute kohtuameti kandidaadiks määramisel, ning tema hinnangul oleneb isiku kohtuameti kandidaadiks määramine täiesti kohtu esimeeste heaksarvamisest, mistõttu ei ole võimalik kohtu esimeest sundida kedagi kohtuameti kandidaadiks määrama.⁵¹⁸

26. aprillil 1924. a esitas Auguste Susi-Tannebaum kaebuse Riigikohtule, milles palus Kohtupalati vanema esimehe 26.03.1923. a määrus ära muuta. Oma kaebust põhjendas ta asjaoluga, et Kohtupalati vanem esimees ei lähtu oma 26.03.1924. a määruses Rahukogu

⁵¹² Waeslastekohtu asjaajamine maksuliseks?. – Postimees 08.02.1935, nr 38, lk 1.

⁵¹³ Nagu käesolevas töös eelpool märgitud, pidi kohtuameti kandidaat läbima vastava ettevalmistuse, et saada kohtunikuks.

⁵¹⁴ Vt käesoleva töö alapunkti 3.1.3.

⁵¹⁵ ERA.1356.1.356, lk 2.

⁵¹⁶ Resolutsiooni sõnastus oli alljärgnev: „*Tähelepannes, et Kohtu Asut. Seadus keeldub naisi kohtuametisse wastuvõtmast, ei saa vastu tulla Auguste Susi-Tannebaumi palvele teda kohtuameti kandidaadiks määramiseks ettepanna, millest Susi-Tannebaumile teatada 16.2.24.*“ – ERA.1356.1.356, lk 4.

⁵¹⁷ ERA.1356.1.356, lk 2.

⁵¹⁸ ERA.1356.1.356, lk 3, 8.

esimehe motiividest, mille põhjal Rahukogu esimees oli jätnud esialgselt Auguste Susi-Tannebaumi taotluse rahuldamata. Susi-Tannebaum tõi oma kaebuses Riigikohtule välja, et Rahukogu esimees oli tema palve tagasi lükkamisel olnud seisukohal, et ühtki naiskodanikku kohtuameti kandidaadiks määrata ei saa, Kohtupalati vanem esimees oli aga oma 26.03.1924. a määruses käsitletud küsimust, mida Rahukogu esimees 16.02.1924. a korralduses tõstatanud polegi.⁵¹⁹

Riigikohtu üldkogu⁵²⁰ arutas 1.09.1924. a korraldaval koosolekul Auguste Susi-Tannebaumi kaebust ning otsustas, et Kohtupalati vanema esimehe 26.03.1924. a määrus tuleb tühistada ning „*temale ette kirjutada asjas uus seadusele vastav korraldus teha*“.⁵²¹ Riigikohtu üldkogu asus kõnealuses otsuses seisukohale, et iseenesest oli Kohtupalati vanema esimehe arutus 26.03.1924. a määruses täiesti õige, kuid samas ei õigusta selline arutus Auguste Susi-Tannebaumi kohtuameti nooremaks kandidaadiks määramisest keeldumist, kuna esialgne keeldumine oli Rahukogu esimehe poolt põhjendatud asjaoluga, et naisterahvaid üldse kohtuameti kandidaatideks vastu võtta ei või. Riigikohus leidis, et Kohtupalati vanem esimees jätnud oma määruses käsitlemata olulise küsimuse, kas Eesti Vabariigis kehtiv seadus keelab naisterahvaid kohtuameti kandidaadiks vastu võtta või ei keela. Silmas pidades eelnimetatud küsimuse põhimõttelist tähendust pidas Riigikohus otstarbekaks anda kohtutele selgituse seaduse ühtlase käsitluse mõttes ning viidates kohtuasutuste seaduse ja Eesti Vabariigi Põhiseaduse vastavatele sätetele, asus seisukohale, et „*Eesti Vabariigis maksev seadus ei keela naissoost isikuid, kes Eesti Vabariigi kodakondsuses seisavad ning Tartu Ülikooli õigusteaduskonna kursuse lõpetanud ja kui neid mõned erilised K.A.S. § 201 ettenähtud, isiklikku laadi takistused ei keela kohtuteenistusse astumast, kohtuameti kandidaatideks vastu võtta*“.⁵²²

Kuigi Kohtupalati vanema esimehe kaevatud määrus Riigikohtu poolt tühistati ning Kohtupalati vanemale esimehele tehti ülesandeks teha uus korraldus Auguste Susi-Tannebaumi kohtuameti nooremaks kandidaadiks määramise osas, ei ole teada, millise põhjendusega uus negatiivne otsus seoses kirjeldatava juhtumiga tehti, kuid teadaolevalt Auguste Susi-Tannebaumist esimest naiskohtunikku ei saanud.⁵²³ Nimelt tegutses Auguste Susi-Tannebaum aastatel 1931–1932 vannutatud advokaadi abina ning viis aastat hiljem

⁵¹⁹ ERA.1356.1.356, lk 2 (pöördel).

⁵²⁰ Koosseisus esimees K. Parts ning liikmed-riigikohtunikud P. Kann, J. Lõo, D. Verhoustinski, J. Arro, M. Taevere, H. Jukum, V. Ditmar ja A. P. Palvadre. Ühtlasi osales koosolekul Riigikohtu prokurör Richard Rägo. – ERA.1356.1.356, lk 8.

⁵²¹ ERA.1356.1.356, lk 9 (pöördel).

⁵²² ERA.1356.1.356, lk 8–9 (pöördel).

⁵²³ Kahetsusväärsest ei sisalda arhiivisäilik leidandmetega ERA.1356.1.356 juhtumi edasist käiku kirjeldavaid dokumente.

järgmise naisterahva kohtunikuks püüdlmisele eitava seisukoha võtmisel viidati justnimelt Auguste Susi-Tannebaumi analoogsele juhtumile.

Nimelt 1929. aastal soovis kohtunikuks saada ka teine naine – Olli Olesk⁵²⁴, kes esitas 2. jaanuaril 1929. aastal Tartu-Võru Rahukogu esimehele palve määrata teda rahukogu juurde nooremaks kohtuameti kandidaadiks. Tema vastav taotlus jäeti rahukogu esimehe ja Kohtupalati vanema esimehe poolt 17. veebruari 1929. aasta määrusega rahuldamata, olles märkinud Olli Oleski palvele: „*Ei ole nõus – aluseks võttes endised seisukohad*“.⁵²⁵

Olli Olesk esitas 21. veebruaril 1929. aastal Riigikohtule kaebuse, milles muuhulgas märkis, et paar päeva pärast tema taotluse rahuldamata jätmist oli kohtuameti kandidaadiks vastu võetud Eduard Sillasoo.⁵²⁶

Riigikohtu vastavale päringule selgitas Kohtupalati vanem esimees oma 23. märtsi 1929. aasta kirjas, et seadus ei sisalda eeskirju, mis sunniks kõiki sooviavaldajaid kohtuameti kandidaadiks määrama ega keela kandidaatide edaspidise määramise, kui kellegi palve on rahuldamata jäetud, mistõttu leidis ta, et Eduard Sillasoo kandidaadiks määramine ei ole Olli Oleski õiguste rikkumine. Lisaks märkis Kohtupalati vanem esimees, et Olli Oleski kandidaadiks määramiseks puudus Kohtupalati Prokurööri nõusolek ning ka Tartu-Võru rahukogu esimees oli Olli Oleski kandidaadiks määramise vastu. Veel märkis ta, et Kohtupalati vanema esimehel on omajagu õigust kandidaatide määramise asjus ühtede palveid rahuldada, teiste palved aga rahuldamata jätta.⁵²⁷

Tartu-Võru Rahukogu esimees esitas 10. mail 1929. aastal lühikese teate, et tema toetab ainult selliste isikute palveid kandidaadiks määramise kohta, kelle suhtes on ta veendunud, et nendest võivad kujuneda tublid kohtutegelased, kuid Olli Oleski suhtes temal sellist veendumust ei olnud, mistõttu ta ka tema palvet ei toetanud.⁵²⁸ Huvitav asjaolu siinjuures on, et tollane kohtu- ja siseminister Tõnis Kalbus⁵²⁹ avaldas Riigikohtule 15. mai 1929. aastal saadetud kirjas arvamust, et Olli Oleski palve tuleks tema hinnangul rahuldada, ning põhjendas oma seisukohta sellega, et ei ole alust ette öelda, kas keegi kandidaatidest kohtunikuks kõlbulik on või mitte, see selgub isiku tööst ja tegevusest kandidaadiks olemise ajal.⁵³⁰

⁵²⁴ Olga Desideria Olesk (vt viidet 220), kasutas 1929. aastal ametlikes dokumentides nime Olli Olesk.

⁵²⁵ ERA.1356.1.363, lk 15.

⁵²⁶ ERA.1356.1.363, lk 15, 1.

⁵²⁷ ERA.1356.1.363, lk 7, 7 (pöördel).

⁵²⁸ ERA.1356.1.363, lk 9.

⁵²⁹ Kohtu- ja siseminister aastatel 1925–1930. – P. Järvelaid, M. Pihlamägi. 80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi, lk 20.

⁵³⁰ ERA.1356.1.363, lk 10.

Kõnealusele kohtu- ja siseministri Tõnis Kalbuse kirjale oli lisatud Kohtupalati prokuröri 26. aprilli 1929. aastal kohtu- ja siseministrile Olli Oleski kaebuse osas saadetud seisukoht⁵³¹, milles Kohtupalati prokurör avaldas oma kindlast veendumust, et naisterahvad kohtunikuks ei sobi. Seejuures ta selgitas: „*Kohtuniku amet on liiga raske neile. Selles ametis peab tunnete ja igasuguste kõrvaliste asjaolude mõjutustest vaba otsustamise võime olema. Naisterahvas, minu arvates oma iseloomult seda võimet sel määral, nagu mees, ei oma. Võib-olla, ei vääri see minu seisukoht küllaldaselt hääskiitmist, et on ehk erandeid olemas, kuid sellele seisukohale on asunud ka vanem esimees ja meil lahkuminekuid üldises mõttes ei olnud.*“.

Lisaks märgib ta kõnealuses vastuses tollal naiste tööhõive osas levinud arusaamale igati vastavalt, et naisterahvaste kohtuameti kandidaatideks määramine „*raskendaks kõlbuliste meeskandidaatide edasiliikumist palgalistele kohtadele, mis omakorda vähendaks tahet ja võimalust tublimatel jõududel edasi töötada, mis omakorda halvavat mõju ei jäta avaldamata kohtute koosseisu peale.*“.⁵³² Tähelepanu väärrib siinkohal ka Kohtupalati prokuröri samas kirjas esitatud seisukoht, et seadus ei nõua kandidaaditaotluste rahuldamata jätmise korral sellise otsuse põhjendamist ega motiveerimist, siinjuures viitas Kohtupalati prokurör Susi-Tannebaumi 1924. aasta kaasusele ning leidis, et ka Riigikohus on oma 1. septembri 1924. aasta Susi-Tannebaumi asjas tehtud otsuses toetanud ja aktsepteerinud Kohtupalati vanema esimehe üldiste väidete piisavust, st nende mittemotiveerimist.⁵³³ Selline seisukoht ametiisiku poolt, kelle arvamusest sõltus isiku kandidaadiks nimetamine või mitte nimetamine, ei anna võimalust asuda kaksipidimõistetavale seisukohale selles osas, miks naisterahvastel ei olnud tollal erilist motivatsiooni kohtunikuks pürgida, kuna ei olnud erilist mõtet vaidlustada otsust, mida otsuse vastuvõtja põhjendama ei pidanudki.

Riigikogu üldkogu tühistas 25. mai 1929. aasta otsusega Kohtupalati vanema esimehe 17. jaanuari 1929. aasta määruse, millega oli Olli Olesk jäetud kohtuameti kandidaadiks vastu võtmata, ning kohustas Kohtupalati vanemat esimeest Olli Oleski palve uuesti sisuliselt läbi vaatama. Kõnealuses otsuses viitas Riigikohus ka Susi-Tannebaumi asjas 1. septembril 1924. aasta otsusele, milles Riigikohus juba tollal oli selgitanud, et kehtiv seadus ei keela naisterahvaid kohtu teenistusse võtta. Olli Oleski asjas vastu võetud otsuses rõhutas Riigikohus, et kui selline seisukoht juba kord kehtib, siis ei saa seaduspäraseks lugeda selliseid põhjendusi, millistele oli tuginenud Kohtupalati prokurör, st naiste mittesobivus

⁵³¹ Seoses asjaoluga, et Riigikohus oli Kohtupalati prokuröriilt nõudnud selgitust Olli Oleski kohtuameti kandidaadiks nimetamata jätmise kaalutluste osas justnimelt kohtu- ja siseministri kaudu, siis edastades Riigikohtule Kohtupalati prokuröri seisukoha, mis tema enda seisukohast kardinaalselt erines, pidas kohtu- ja siseminister tõenäoliselt vajalikuks Riigikohtule edastada enda isiklik (Olli Oleski kandidaadiks nimetamist toetav) seisukoht. – ERA.1356.1.363, lk 8.

⁵³² ERA.1356.1.363, lk 11, 12.

⁵³³ ERA.1356.1.363, lk 11.

kohtunikuametisse ja naiskandidaatide vastuvõtmisel meeskandidaatide edasiliikumise raskendamine. Lisaks märkis Riigikohus, et kohtuameti kandidaadiks vastuvõtmisega tahetakse võimaldada isikutel, kes on vastava juriidilise hariduse saanud, ennast ette valmistada tulevasteks kohtutegelasteks, ühtlasi lasta neil näidata oma võimeid ja kõlblikkust kohtutegevuseks.⁵³⁴

Olli Oleski palve uuel läbivaatamisel jättis Kohtupalati vanem esimees 18. oktoobri 1929. aasta määrusega Olli Oleski palve rahuldamata lühikese selgitusega – „*Olli Oleski palve kohtuameti kandidaadiks nimetamise kohta on minu poolt tagajärjeta jäetud mittevormilistel põhjustel*“⁵³⁵ ning Olli Oleski 25. novembri 1929. aasta vastava kaebuse⁵³⁶ läbivaatamisel tehtud Riigikohtu 14. detsembri 1929. aasta otsuses on Riigikohus lakooniliselt ja lühidalt asunud seisukohale, et „*kandidaadi kõlblikkuse hindamine kuulub ametisse võtja oma parema äranägemise alla ja Riigikohtule ei ole õigust antud neid oma hindamisele võtta ja omalt poolt kandidaatide nimetusi ette võtta*“. Sellisest põhjendusest tulenevalt jättis Riigikohus Olli Oleski teise kaebuse rahuldamata.⁵³⁷ Sellega oli Riigikohus kinnitanud seisukohta, et kohtuameti kandidaadi taotluste rahuldamata jätmisel ei pea otsust põhjendama.

08.05.1933. a ajalehes „Maa Hääl“ ilmunud artiklis märgiti, et kõigi naisadvokaatide palavamaks sooviks on, naistel võimaldataks kohtunikuks saada. Kõnealuses artiklis mõeldakse, et kuigi see ei ole seadusega keelatud, on naiste kohtunikuks saamine tegelikult siiski takistatud ning naistele ei võimaldata kohtuameti kandidaadi kohale pääseda, kuigi sellel kohal võiks alles otsustada, kas naine on küllalt küps kohtunikuks või mitte.⁵³⁸

Kohtuameti kandidaadiks seega 1920. aastatel naisi vastu ei võetud, kuid arhiivimaterjalidest nähtub, et praktikandina rahukogude kantseleidesse ja erinevatesse osakondadesse võeti naisi ilma vastuseisuta tööle ka 1920. aastatel. Nii mõnedki hilisemad vannutatud advokaadid ja advokaadi abid praktiseerisid enne advokatuuri liikmeks astumist rahukogude juures. Enamasti küll esialgu ilma palgata, kuid tihtipeale pärast mõnekuulist praktiseerimist võeti naised rahukogude poolt tööle sekretäride ja kantseleiametnikena.⁵³⁹

⁵³⁴ ERA.1356.1.363, lk 16, 16 pöördel.

⁵³⁵ ERA.1356.1.366, lk 4.

⁵³⁶ ERA.1356.1.366, lk 1.

⁵³⁷ ERA.1356.1.366, lk 6, 6 pöördel.

⁵³⁸ Igatsus kohtunikutiitli järele. Maarahva ajaleht Maa Hääl nr 54, 08.05.1933. a, lk 5.

⁵³⁹ Vt lähemalt käesoleva töö punktist 3.1.5.

3.3.5. Esimesed naiskohtunikud

Esimene naine, keda tollaegsetes ajaleheväljaannetes nimetati Eesti esimeseks naiskohtunikuks⁵⁴⁰, oli Ljubov Hütsi⁵⁴¹, kes kinnitati Tartu Vaeslastekohtu esimehe ametisse siseministri resolutsiooniga 3. veebruaril 1936. aastal.⁵⁴² Ljubov Hütsi oli eelnevalt ca 7,5 aastat, nimelt alates 1.10.1928. aastast töötanud samas Tartu Vaeslastekohtus sekretärina. Sellel ajal oli Tartu Vaeslastekohtu esimeheks olnud linnapea, kelle funktsioonid olid piirdunud vaid koosolekute juhatamisega ning sisuliselt oli vaeslastekohtu sekretär vaeslastekohtu töö juht.⁵⁴³

Vastavalt tollal kehtinud korrale valiti Ljubov Hütsi Tartu Vaeslastekohtu esimeheks kõigepealt Tartu Linnavolikogu poolt 27. jaanuari 1936. aasta koosolekul⁵⁴⁴, kus Ljuba Hütsi nimi oli ainuke, keda kohe kandidaadina välja pakuti kui kauaaegset sama kohtu sekretäri, ning kelle osas avaldati koosolekul arvamust, et tal on juba olemas vastav kogemus ning kes ühtlasi vastas kõigile kandidaadile esitatavatele nõuetele. Küll arutati koosolekul eelnevalt ka seda, kas ei pea antud ametikoha osas kuulutama välja ikkagi avalikku konkurssi, lisaks arutati, kas koht peaks olema palgaline või palgata. Lõpuks valiti häälteenamusega⁵⁴⁵ vaeslastekohtu esimeheks neljaks aastaks Ljubov Hütsi. Samal koosolekul valiti ka viis vaeslastekohtu liiget, kelleks said linnakooli ja vaimuliku seminari haridusega Tartu metodisti koguduse kirikuõpetaja Aleksander Kuum, kihelkonnakooli haridusega pangategelane Aleksander Keiss, vannutatud advokaat Valter Stackelberg, Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud ajalehtede kaastöötaja Albert Marmor ja advokaat Peeter Ollen.⁵⁴⁶ 31. jaanuari 1936. aasta kirjaga esitati eelnimetatud kohtukoosseis kinnitamiseks siseministrile, mille

⁵⁴⁰ Meie esimene naiskohtunik. Rubriik Naine ja Kodu. – Waba Maa, 13.02.1936, nr 36, lk 8.

⁵⁴¹ Ljubov (teine nimekuju Ljuba) Hütsi, sündis 02.03.1894. a Tartumaal Mäekülas Sangastes talupidaja tütreana; isa nimi Andrei. Ljubov Hütsi suri enne 1961. aastat, täpsed andmed surmadaatumi kohta puuduvad. L. Lindström. Album Academicum II, lk 192. Ljubov Hütsi võeti 01.10.1920. a Tartu Ülikooli vastu esialgu vabakuulajana kaubandusosakonda ning 20.12.1921. a võeti ta Tartu Ülikooli täieõiguslikuks üliõpilaseks. Avaldus Tartu Ülikooli rektorile on Ljubov Hütsi märkinud, et enne Tartu Ülikooli astumist oli ta teenistuses Haapsalu Sõjaväe Sanatooriumis. 17.12.1927. a väljastati Ljubov Hütsile ajutine Tartu Ülikooli tunnistus selle kohta, et Ljubov Hütsi on õigusteaduskonnas nõutavad eksamid sooritanud ning ülikooli valitsuse kinnitusel 16.12.1927. a tunnistatud ülikooli lõpetanuks. – EAA. 2100.1.3125, lk 2, 15, 42. Foto Ljubov Hütsist on lisatud käesolevale tööle (vt lisa 4).

⁵⁴² Siseministeeriumi omavalitsuste osakonna 05.02.1936. a teade Tartu Linnavalitsusele. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

⁵⁴³ Tartu Linnavolikogu 27.01.1936. a koosoleku protokoll. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

⁵⁴⁴ Samas. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

⁵⁴⁵ 23 poolthäält ja 4 vastuhäält. Samas. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

⁵⁴⁶ Tartu Linnavalitsuse 31.01.1936. a kiri siseministrile. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

siseminister 3. veebruari 1936. aasta resolutsiooniga ka kinnitas.⁵⁴⁷ Tartu Vaeslastekohtu koosseisu kinnitamise kohta ilmus ajalehes „Postimees“ ka vastav teade.⁵⁴⁸

18.02.1936. aastal ilmus Ljubov Hütsist pikem artikkel pealkirjaga „Meie esimene naiskohtunik“, artikli juures avaldati ka tema foto. Artiklis märgiti, et tegu on Eestis esimese naisega sel vastutusrikkal kohal. Ühtlasi kirjeldati lühidalt Ljubov Hütsi lapsepõlve, muuhulgas märgiti ära, et tema perekond kuulus erksamate hulka Sangastes. Tema isa võttis elavalt osa valla tegevusest, olles vallavanem, kiriku vöörmünder jne. Ljubov Hütsil oli kuus õde ja kaks venda, Ljubov Hütsi ise oli pere kolmas laps.⁵⁴⁹

Ljubov Hütsi lõpetas Ilmjärve kihelkonnakooli ja omandas Kuramaa kubermangu kloostri juures asuvas vaimulikus keskkoolis kodukooliõpetaja kutse. Ühe aasta töötas ta Otepää haridusseltsi koolis õpetajana, kuid jõudis peagi selgusele, et õpetajakutse teda ei rahulda, mispeale üritas pääseda õppima Petrogradi kõrgematele ülikoolikursustele. Tema lootused Petrogradis aga ei täitunud ning ta teenis aastatel ülalpidamist kodukooliõpetajana Venemaal. Eestisse naasis ta 1915. aastal ning töötas erinevatel töökohtadel: Narvas kontoriametnikuna, Tallinnas toitlusvalitsuses, küttesakonnas ja inseneripataljoni staabis. 1924. aastal valiti ta Tartu linna statistikabüroo asjaajajaks, kus ta täitis sagedasti ka juhataja kohustusi. Alates 01. oktoobrist 1928. a kuni tema valimiseni Tartu Vaeslastekohtu esimeheks 1936. aastal töötas Ljubov Hütsi samas vaeslastekohtus sekretärina. Artiklis „Meie esimene naiskohtunik“ iseloomustatakse Ljubov Hütsi kui visa, edasipüüdva eesti naisena ning märgitakse, et tema isiklik tublidus on teda edasi viinud.⁵⁵⁰

Asjaolu, et Ljubov Hütsi Tartu Vaeslastekohtu esimehe kohale kinnitamine oli tollal tähelepanuväärne uudis, kinnitab ka see, et temast mitmel korral erinevates ajaleheväljaannetes kirjutati. Näiteks ilmus 10. veebruari 1936. aasta ajalehes „Postimees“ teade selle kohta, et Tartu akadeemiliste naiste klubiõhtul austati vaeslastekohtu esimest naisesimeest Ljubov Hütsit. Teates märgiti, et tervitades uut naisesimeest juhiti klubiõhtul tähelepanu sellele, kui raske on naisel edasijõudmine kutsealal, kuna tuleb võita iganenud eelarvamusi naise võimete kohta.⁵⁵¹ 15. novembri 1936. aasta artiklis „Akadeemiliste naiste suurpüha“, milles toodi ära mitmete haritud Eesti naiste nimed, viidati ka Ljubov Hütsile kui eriti tähelepanuväärsele naisele, kellest on saanud Eesti esimene naiskohtunik ning kes on võrsunud Eesti Naisüliõpilasseltsi perest.⁵⁵² Kui Riia linna vaeslastekohtust käidi 1937. aasta

⁵⁴⁷ Siseministeeriumi omavalitsuste osakonna 05.02.1936. a teade Tartu Linnavalitsusele. – ERA.40.1.1034 (nummerdamata).

⁵⁴⁸ Tartu vaeslastekohtu koosseis kinnitati. Rubriik Tartu teated. – Postimees 06.02.1936, nr 35, lk 6.

⁵⁴⁹ Meie esimene naiskohtunik. Rubriik Naine ja Kodu. – Waba Maa, 13.02.1936, nr 36, lk 8.

⁵⁵⁰ Meie esimene naiskohtunik. – Waba Maa, 13.02.1936.

⁵⁵¹ Akadeemilised naised austasid prl. L. Hütsit. Rubriik Tartu teated. – Postimees 10.02.1936, nr 39, lk 7.

⁵⁵² Akadeemiliste naiste suurpüha. Kes need naised on ja mis neist saanud? – Uudisleht 15.11.1936, nr 180, lk 7.

sügisel tutvumas Tartu Vaeslastekohtu asjaajamise ja korraldusega, siis ilmus ajalehes Postimees teade selle kohta, et Riia otsib Tartust eeskju oma vaeslastekohtu reformimiseks. Ühtlasi märgiti kõnealusel artiklis, et Riia külastajale, kes oli üllatunud Tartu Vaeslastekohtu ratsionaalsest töökorraldusest, mille kohaselt kogu asjaajamine lasus vaid kahel töötajal, andis vastavaid seletusi ja andmeid Tartu Vaeslastekohtu esimees Ljubov Hütsi.⁵⁵³ Tähelepanu väärib ka tõik, et 1934. aastal ilmus ajalehes „Postimees“ Ljubov Hütsiga tehtud telefoniintervjuu, kus tollal veel vaeslastekohtu sekretärina⁵⁵⁴ vastas ta vaeslastekohtu pädevust puudutavatele küsimustele.⁵⁵⁵

Ljubov Hütsi oli Tartu vaeslastekohtu esimehe ametis veel 1941. aasta algul, mil ta 30.01.1941. a kirjaga pöördus Tartu Linna Täitevkomitee poole. Tuginedes 01.01.1941. a kehtima hakanud Vene NFSV Perekonna, abielu ja eestkoste seaduste koodeksile, mille kohaselt hakkasid eestkoste ja hoolduse funktsioonid kuuluma vastavatele täitevkomiteedele, tegi ta mainitud kirjas täitevkomiteele ettepaneku likvideerida Tartu vaeslastekohus senisel kujul ja teha vaeslastekohtule ettekirjutus likvideerimise puhul anda kõik lõpetatud ja lõpetamata toimikud ja varad vastavatele Tartu linna asutustele ja osakondadele. Samas kirjas tegi Ljubov Hütsi täitevkomiteele saata kedagi Tallinna tutvuma seal sisseseatud asjaajamise ja menetluse viisidega, mis oleks tarvilik ja otstarbekohane eestkoste ja hoolduse ühtlasemaks korraldamiseks Tartus.⁵⁵⁶ 15.02.1941. a Tartu Linna Rahvahariduse osakonna juhatajale Ljubov Hütsi poolt saadetud kirjast selgub, et Tartu Linna Täitevkomitee poolt saadeti olukorraga tutvuma ja ülevaadet saama Ljubov Hütsi ennast. Kirjast nähtub, et ka Tallinnas ei olnud selleks ajaks vaeslastekohtutest üleantud eestkoste- ja hooldusasjade osas töö korraldatud, mistõttu tegi Ljubov Hütsi viimatinimetatud kirjas ise täitevkomiteele ettepanekud, kuidas Tartus edaspidi eestkoste ja hooldusasju korraldada. Nimelt pani Ljubov Hütsi ette, et kuni hilisemate korralduste saamiseni moodustataks Tartu Linna Rahvahariduse Osakonna Eestkoste ja hoolduse osakond, kellele läheksid üle kõik Tartu vaeslastekohtu varad ja asjaajamine, lisaks tegi ta konkreetsed ettepanekud osakonna töötajate arvu, palkade, sisseseadmiseks minevate kulude osas.⁵⁵⁷

Ometi ei toonud nõukogude võimu kehtestamine ja vaeslastekohtute likvideerimist reguleerivate õigusaktide vastuvõtmine koheselt kaasa vaeslastekohtute kadumist, nimelt seoses Saksa okupatsiooniga alustasid need 1941. aasta oktoobris uuesti tööd vanas

⁵⁵³ Riia otsib Tartust eeskju oma vaeslastekohtu reformimiseks. Rubriik Tartu teated. – Postimees 19.09.1937, nr 253, lk 5.

⁵⁵⁴ Artiklis nimetatakse Ljubov Hütsit „*sekretär õigusteadlane*“. – Waeslastest, „pulmalubadest“ ja eeskostjaist. Rubriik Halloo, mis uudist? – Postimees 10.11.1934, nr 308, lk 7.

⁵⁵⁵ Waeslastest, „pulmalubadest“ ja eeskostjaist. – Postimees 10.11.1934.

⁵⁵⁶ EAA.3501.3.47, lk 41.

⁵⁵⁷ EAA.3501.3.47, lk 44, 44 (pöördel).

koosseisus ja enne 21. juunit 1941. a kehtinud seaduste alusel. Lõplikult likvideeriti vaeslastekohtud 1944. aastal.⁵⁵⁸ Ljubov Hütsi oli tõenäoliselt Tartu Vaeslastekohtu esimehe ametis kuni vaeslastekohtu likvideerimiseni, sest ta on väljastanud Tartu Vaeslastekohtu esimehena kirju nii 1942, 1943 kui ka 1944 aastal ning tema nimi figureerib ka nimetatud aastatel Tartu Vaeslastekohtu palgalehtedel.⁵⁵⁹

Tuleb tõenäoliselt asuda seisukohale, et Ljubov Hütsi kohtunikuks nimetada ei saa – ta valiti linnavolikogu poolt tähtajaliselt neljaks aastaks, ta kinnitati ametisse siseministri poolt mitte riigikohtu poolt, vaeslastekohus oli küll kohtuliku kontrolli all, kuid kuulus pigem administratiivasutuste hulka. Seoses asjaoluga, et Ljubov Hütsit ei saa pidada kohtunikuks, tuleb tõdeda, et esimesed naised valiti Eestis kohtunikuametisse alles 1940. ja 1941. aastal.

31.12.1940. a Eesti NSV ajutise Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega⁵⁶⁰ valiti Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikuks Leida Puusepp⁵⁶¹.

20.03.1941. a Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega⁵⁶² valiti Rakvere Ringkonnakohtunikuks Miralda Tooma⁵⁶³. Miralda Tooma oli eelnevalt, so 1935. aastal lõpetanud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna.⁵⁶⁴ Rakvere Ringkonnakohtuniku ametis oli lühikest aega, sest hiljem töötas Nõmme politseijaoskonna sekretärina ning aastatel 1942–1944 juba Kohtudirektooriumi kohtutäiturite revidendina.⁵⁶⁵

26.03.1941. a Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega⁵⁶⁶ valiti Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikuks Ludmilla Vallner⁵⁶⁷. Ludmilla Vallner oli alates 1931. aastast ÜLKNÜ⁵⁶⁸ liige.⁵⁶⁹

⁵⁵⁸ K. Roosileht. Vaeslastekohtud, lk 67.

⁵⁵⁹ ERA.2967.2.20 (nummerdamata); ERA.2967.2.21 (nummerdamata).

⁵⁶⁰ Seadlus Ülemkohtu ja ringkonnakohtute koosseisude kohta. – ERA.R-3.3.64, lk 21, 21 (pöördel).

⁵⁶¹ Sündinud 30.07.1915. a (isa nimi Juhan). – ERA.R-3.3.64, lk 1.

⁵⁶² Seadlus Konstantin Indus´e Tallinna Ringkonnakohtu liikmeks ja Miralda Tooma Rakvere Ringkonnakohtu liikmeks valimise kohta. – ERA.R-3.3.110, lk 2.

⁵⁶³ Miralda Regina Tomann (teine nimekuju: Toman, 1935. a muudetud perekonnanimi Tooma), sündinud 13.02.1913. a Tallinnas. Õppis E. Lenderi tütarlaste erahumanitaargümnaasiumis, lõpetas selle 1931. a. – EAA.2100.1.16659, lk 2, 3p, 4, 7. Enne Rakvere Ringkonnakohtu kohtunikuks valimist oli töötanud Raudteede Valitsuses kantselei ametnikuna ja alates 1. jaanuarist 1941. a Rakvere 2. jaoskonna Rahvakohtu kohtutäiturina. – ERA.R-3.3.110, lk 1, 1 (pöödrel).

⁵⁶⁴ Õppis Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aastatel 1931–1935. – EAA.2100.1.16659, lk 11, 60.

⁵⁶⁵ Hiljem ka tubakavabriku „Leek“ majandusjuhataja. Suri 03.07.2002. a. – L. Lindström. Album Academicum III, lk 81.

⁵⁶⁶ Seadlus Theodor Uhti Tallinna Ringkonnakohtu esimehe esimeseks asetäitjaks ja Ludmilla Vallneri Tallinna Ringkonnakohtu liikmeks valimise ning Tallinna Ringkonnakohtu liikme Otto Puusta ärakutsumise kohta. – ERA.R-3.3.115, lk 2.

⁵⁶⁷ Sündinud 31.01.1916. a Valgas raudtee töölise tütre. Õppis Leningradi Juriidilises Instituudis õigusteadust. Töötas 1940–1941 Leningradi Advokaatide Kolleegiumis advokaadina-stažöörina. – ERA.R-3.3.115, lk 1. Ilma lõpetatud juriidilise hariduseta, kasvas üles Tjumenis, sõja ajal juriskonsult Tjumenis, 1945. a abiprokurör Harjumaal, 1946. a stažöör, alates 1948. aastast Advokaatide Kolleegiumi liige, Tallinna I Õigusnõuandla, 1950.

16.04.1941. a Eesti NSV Ülemnõukogu seadusega⁵⁷⁰ valiti Eesti NSV Ülemkohtu kohtunikeks kaks naist – Nadežda Tihanova-Veimer⁵⁷¹ ja Hilda Pöder⁵⁷². Nadežda Tihanova-Veimer oli alates 1940. aastast Eesti ENSV ajutise Ülemnõukogu presiidiumi liige ja kuulus Üleliidulisse Kommunistlikusse (bolševistlikusse) Parteisse (ÜK(b)P).⁵⁷³

Nadežda Tihanova-Veimer oli 1926. aastal lõpetanud Tallinna Linna Vene Gümnaasiumi⁵⁷⁴ ning oli enne ülemkohtunikuks valimist töötanud aastatel 1926–1940 tekstiilitöölisena, kuuludes samaaegselt Tekstiilitöölise ametiühingu juhatusse. Oma 2. novembril 1944. aastal kirjutatud elulookirjelduses märgib ta, et poliitilise propaganda pärast oli ametiühingu juhatus 1936. ja 1939. aastal tollase siseministri otsusega tagandatud. 1940. aasta juulikuus valiti Nadežda Tihanova-Veimer Eesti NSV Ülemnõukogu liikmeks ning sama aasta augustikuus määrati Eesti NSV Kergetööstuse Rahvakomissari teiseks asetäitjaks. Eesti NSV Ülemkohtuniku ametis sai ta olla esialgu vähest aega, sest 1941. aasta juulikuus sõitis Venemaale, kuid naastes tagasi Eestisse töötas edasi kohtunikuna.⁵⁷⁵ Ajalooarhiivis leidub küll Nadežda Tihanova-Veimeri Tartu Ülikooli isikutoimik, kuid Tartu Ülikooli astumise ja selle lõpetamise kohta toimikus andmed ja dokumendid puuduvad.⁵⁷⁶

Enne Eesti ENSV Ülemkohtu kohtunikuks valimist 16.04.1941. a oli Hilda Pöder õppinud aastatel 1934–1940 Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas.⁵⁷⁷ Hilda Pöder oli Eesti NSV Ülemkohtu kohtunik 1941. aastal ning aastatel 1944–1957, aastatel 1941–1944 viibis Nõukogude Liidu tagalas.⁵⁷⁸

29. aprillil 1941. a Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega⁵⁷⁹ valiti Viljandi Ringkonnakohtu kohtunikuks Liidia Saarna⁵⁸⁰. Liidia Saarna kuulus ÜLKNÜ-sse juba alates 1930. aastast.⁵⁸¹

a Tallinna II Õigusnõuandla, 1953. a heideti konfliktsuse ja distsiplinaarrikkumiste eest Advokaatide Kolleegiumist välja. – L. Vahtre. Eesti Advokatuuri ajalugu, lk 382.

⁵⁶⁸ ÜLKNÜ – üleliiduline leninlik kommunistlik noorsooühing.

⁵⁶⁹ ERA.R-3.3.115, lk 1.

⁵⁷⁰ Teistel andmetel 09.04.1941. a. Eesti NSV Ülemnõukogu seadus Eesti NSV Ülemkohtu valimise kohta. – ERA.R-3.3.66, lk 4, 6.

⁵⁷¹ Nadežda Tihanova-Veimer (sündinud 13.01.1907. a, teistel andmetel 14.01.1907. a Narvas), rahvuselt venelane. – ERA.R-3.3.66, lk 2; ERAF.1.6.3812, lk 1; EAA.2100.1.17908, lk 1.

⁵⁷² Hilde Valfriide Pöder (sündinud Steinmann; sündis 23.07.1892. a Jõhvi vallas, Ida-Virumaal, surn. 30.08.1973. a, isanimi Mihkel), lõpetas 1934. aastal Tallinna Ülikoolide Seltsi eragümnaasiumi „Tallinna Kolledži“. – EAA.2100.1.12225, lk 3, 5; L. Lindström. Album Academicum III, lk 221.

⁵⁷³ ERAF.1.6.3812, lk 1, 2.

⁵⁷⁴ EAA.2100.1.17908, lk 3, 4.

⁵⁷⁵ ERA.R-3.12.75, lk 1, 3, 4.

⁵⁷⁶ Toimikus sisalduva Nadežda Tihanova-Veimeri elulookirjelduse pöördele on raskestiloetava käekirjaga tõenäoliselt märgitud: „Tartu Ülikooli rektori otsusel 13.11.42 uuesti immatrikuleerimisel“. – EAA.2100.1.17908, lk 1p.

⁵⁷⁷ EAA.2100.1.12225, lk 11, 19, 30.

⁵⁷⁸ L. Lindström. Album Academicum III, lk 221.

⁵⁷⁹ Seadlus Liidia Saarna Viljandi Ringkonnakohtu liikmeks valimise kohta. – ERA.R-3.3.144, lk 4.

Kokkuvõtvalt saab eeltoodust tõdeda, et kui 1920.–1930. aastatel oli tegelikkuses küllaldaselt kõrgema juriidilise haridusega naisjuriste (võttes siinkohal arvesse päris suurt arvu vannutatud naisadvokaate ja nende abisid), keda kohtunikuks nimetada, siis aastatel 1940. ja 1941. kohtunikeks valitud naised olid paljud kõrgema juriidilise haridusega ning mõnedel puudus igasugune juriidiline haridus, aga samas kuulusid mitmed neist kommunistlikusse parteisse. Seega tuleb tõdeda, et Eesti NSV ei vajanud teataval ajaperioodil enam mitte niivõrd haritud juriste, vaid nõutavaks kuulutati „nõukogude jurist“, kelle professionaalsete oskuste ja teadmiste suhtes tehti väga suuri mööndusi.⁵⁸²

Mitmete naiskohtunike 1940. aastate algul ametisse valimise valguses võib hoolimata sellest, et kõrgema juriidilise hariduse olemasolu enam niivõrd ei tähtsustatud, asuda seisukohale, et naisharitlaste võimalused avardusid Eesti NSV-s nii mõneski valdkonnas.⁵⁸³ Siinkohal saab tuua analoogiat naisnotarite ametisse nimetamise järsu tõusuga – kuigi esimene naisnotar nimetati Eestis ametisse 1936. aasta lõpus, siis järgmiseid naisnotareid hakati sarnaselt naiskohtunikega ametisse nimetama 1940. aastate esimeses pooles.

⁵⁸⁰ Sündinud 26.02.1915. a Vologda linnas Vologda oblastis töölise tütre. 1932. a lõpetas Pedagoogilise Tehnikumi. Aastatel 1933–1936 töötas algkooli juhatajana Vologda linnas. 1940. aastal lõpetas Juriidilise Instituudi Leningradis. Aastatel 1940–1941 töötas Advokatuuri osakonna juhatajana Venemaal. – ERA.R-3.3.144, lk 1, 1p.

⁵⁸¹ ERA.R-3.3.144, lk 1 (pöördel).

⁵⁸² P. Järvelaid, M. Pihlamägi. 80 aastat Eesti Vabariigi justiitsministeeriumi, lk 91.

⁵⁸³ Väino Sirk. Haritlaskond osutus visaks vastaseks. Tuna 1/2004, lk 53.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida naisadvokaate, naisnotareid ja naiskohtunikke Eestis 20. sajandi esimesel poolel ning neis ametites olnud naisjuristide karjääri algust ja selle kulgu, vaadelda ühiskondlik-poliitilisi tegureid, mis mõjutasid naisjuristide karjääri alustamist ja edasist kulgemist ning võrrelda töös käsitletavate ametite professionaliseerumisprotsesse omavahel.

Magistritöös oli püstitatud järgnev hüpotees: Eesti ühiskondlik-poliitilised olud ja muudatused seadusandluses 20. sajandi esimesel poolel avaldasid mõju naisjuristide professionaliseerumisele Eestis. Magistritöös püstitatud hüpotees leidis kinnitust.

Kõigepealt tuleb märkida, et Eestis ja Euroopas toimunud naisjuristide professionaliseerumise alguse osas saab tuua ühiseid paralleele, kuna ka Euroopas tõid suuremad ühiskondlikud muudatused kaasa ühiskonna suhtumise muutumise naisjuristidesse ja nende ametisse pääsemise õiguse laienemise ning enamikes Euroopa riikides oli naisjuristide karjääri alustamisel takistuseks ühiskonna üldine halvustav suhtumine naiste ülikooliõpingutesse ja naiste juristina töötamise. Enamikes Euroopa riikides hakati aga naisi ülikoolidesse vastu võtma aastakümneid varem võrreldes Eesti ülikoolidega. Kui Eestis avanesid naistele ülikoolid peamiselt alles 20. sajandi esimestel kümnenditel, siis enamikes Euroopa riikides said naised ülikooliharidust omandada juba 19. sajandi teisel poolel. Seega võimalus alustada naisjuristi karjääriga saabus naiste jaoks enamikes Euroopa riikides võrreldes Eestiga varem.

Naisjuristide karjääri mõjutanud ühiskondlik-poliitiliste mõjutegurite osas saab välja tuua, et kui Vene tsaaririigi ajal oli naistel juriidilise kõrghariduse omandamine Eestis sisuliselt võimatu ning seetõttu ka õigusvaldkonnas naisi ei tegutsenud, siis Eestis Vabariigi iseseisvumisega saavutasid Eesti naised nii hääleõiguse kui ka võimaluse astuda Eestis ülikoolidesse, hoogsalt avardusid naise jaoks hariduse omandamise võimalused ning tasapisi hakkasid iseseisvusaastatel avarduma naise võimalused hakata tegutsema õigusvaldkonnaga seotud erialadel.

Kui paljudes Euroopa riikides kulges juba vastavatesse ametitesse asunud naisjuristide professionaliseerumine mööda loogilist arenguteed, st mida rohkem naisi juristidena vastutusrikkastel kohtadel ametisse võeti, seda rohkem kinnistus ka ühiskonnas arusaam, et naised on juriidilist kõrgharidust nõudvates ametites meestega võrdsed, sama osavad ning võimekad, siis Eesti puhul katkestas sellise loogilise arengutee nõukogude vägede okupatsioon 1940. aastal ning 1944. aastal asetleidnud Eesti teistkordne annekteerimine

Nõukogude Liidu poolt. Juba 1940. aastal toimunud nõukogude vägede poolt Eesti kuulutamine sotsialistlikuks vabariigiks tõi enesega kaasa senise õigussüsteemi lõhkumise ja asendamise nõukogude õigussüsteemiga ning seniste eestimeelsete ja kõrgema juriidilise haridusega kohtunike, advokaatide ja notarite asemele hakati vajama isikuid, kes toetaksid nõukogude poliitikat ning uute inimeste valikul jäeti haridus ja oskused tahaplaanile ning määravaks said poliitilised vaated. Sellel ajal ei tehtud enam vahet, kas ametipostil oli mees või naine, mis tegelikkuses laiendas naistel võimalusi asuda erinevatesse õigusvaldkonnaga seotud ametitesse.

Magistritöös püstitatud uurimisküsimustele vastuseid otsides jõudis käesoleva töö koostaja alljärgnevatele järeldustele. Eesti naisjuristide karjääri alustamist Eestis mõjutas otseselt asjaolu, et täieõiguslike üliõpilastena hakati naisi Tartu Ülikooli vastu võtma alles 1917. aastal, antud asjaolu tulenes seadusandlusest, kuid seaduses sätestatu on omakorda ju ka ühiskonnas valitsevate seisukohtade peegel. Teiseks avaldas suurt mõju Eesti ühiskonnas laialt levinud arusaam, mida sageli ka ajaleheveergudel avaldati, et naise loomulikud ülesanded (laste kasvatamine ja koduperenaisekohustused) ei eelda koolihariduse olemasolu. Naise mõistust, oskusi ja andeid halvustavad artiklid tollastes ajaleheväljaannetes mõjutasid tõenäoliselt nii mõnegi naise enesekindlust, mis omakorda takistas ametikohtadele kandideerimast. Seega leiti, et naine ei sobi kutsealasele tööle ning tema võimed ja oskused ei ole selleks piisavad. Sellise põhjendusega jäeti ametisse võtmata ka esimesed naisjuristid, kes soovisid asuda kohtunikuametisse 1920. aastatel. Ühiskonna suhtumist naistesse mõjutas ka eesti naise õiguslik seisund 1920. ja 1930. aastatel, mis tulenes Balti Eraseaduse sätetest, mille kohaselt kuulus abielunaine mehe eestkoste alla ja oli mehest sõltuv. 1920. aasta põhiseadus sätestas samal ajal üldise põhimõtte, et naine on mehega võrdne, mistõttu sellises õiguslikult vastuolulises olukorras olid naisjuristid huvitatud tähelepanu juhtimisest vajadusele võtta vastu uus, põhiseadusega kooskõlas olev perekonnaseadus ning naisjuristid osalesid ka ise aktiivselt selle loomisprotsessis ning avaldasid artikleid naiste ja meeste võrdsetest õigustest.

Kõige esimestena hakati juriidilise kõrgharidusega naisjuriste ametisse võtma alates 1923. aastast advokaadiabidena ning aastatel 1923–1930 võeti advokatuuri vastu 19 naisadvokaadiabi. Aastatel 1930–1939 lisandus neile 23 advokaadiabi. Seega lisandus advokatuuri naisjuriste stabiilselt, osad ka lahkusid, kas siis omal soovil, mille taga võisid olla väga erinevad põhjused, kuid ei saa ka välistada seda, et advokaatide üleproduktiooni aastatel mõni naisadvokaadiabi vandeadvokaadiks vastu ei võetud ning ta kustutati

advokaadiabide nimekirjast, sest advokaadiabina tegutsemise aeg viis aastat oli täis saanud. Esimene naine võeti vandeadvokaadiks vastu 1930. aastal ning aastatel 1930–1939 sai vandeadvokaadiks kokku 22 naist.

Esimene naisnotar nimetati ametisse 1936. aastal ning tähelepanuväärne on, et esimesena ametisse nimetatud naisnotar jäi ainukeseks naisnotariks kuni aastani 1944, mil alles nõukogude võimu taaskehtestamisel hakati aktiivselt naisi notariteks nimetama. Miks naised Eesti iseseisvusaastatel ei esitanud taotlusi notariametisse kandideerimiseks, käesoleva uurimuse materjalide pinnalt ei selgunud, kuid teada on, et meesnotarite ametisse nimetamisel oli tollal üpriski tihe konkurents.

Kui Eesti ühiskond pidas esimeseks naiskohtunikuks 1936. aastal vaeslastekohtu esimeheks nimetatud naist, siis tuleb siinkohal nentida, et vaeslastekohtu puhul ei olnud tegu puhtakujulise kohtuasutusega, vaid pigem administratiivse asutusega, mis allus kohtulikule kontrollile ning tema esimeheks siseministri poolt nimetatud isikut ei saa pidada kohtunikuks. Seega tuleb kinnitada juba varasemates uurimustes avaldatud tõsiasi, et esimesed naiskohtunikud nimetati ametisse alles 1940. ja 1941. aastal nõukogude võimu poolt. Esimene katse saada kohtunikuametisse tehti ühe naisjuristi poolt juba aga 1924. aastal, kuid tema taotlust ei rahuldatud põhjendades tagasi lükkamist sellega, et tegu on naisterahvaga. Ka 1929. aastal teise naisjuristi püüdlused kohtunikuks saada ei viinud soovitud tulemuseni, kuigi naine otsuse kuni viimase astmeni edasi kaebas.

Huvitava asjaoluna ilmneb eeltoodust, et naisadvokaatide ametisse asumisel takistusi tulenevalt sooküsimusest 1920.–1930. aastatel Eestis ei esinenud ning naisi võeti advokatuuri eelnimetatud kümnenditel aastate lõikes vastu stabiilselt ilma probleemideta. Naisnotarite ja kohtunike puhul ei saa analoogset järeldust teha. Olgugi, et peamine hulk naisnotareid ja esimesed naiskohtunikud nimetati sarnaselt ametisse alles nõukogude võimu poolt Nõukogude Eestis, siis muudes nimetatud ametitesse asumise asjaoludes erilisi paralleele tuua ei saa. Olulise erinevusena tuleb nentida, et kohtunikuameti vastu tundsid naisjuristid suurt huvi, millest kirjutati ka ajaleheveergudel, ning sellesse ametisse prooviti naisjuristide poolt korduvalt ka saada, ühtlasi valiti just kohus tihtipeale kohaks, kus enne advokaadiametisse asumist praktilisi oskusi ja teadmisi sooviti saada, kuid ühtki naist siiski Eesti iseseisvusaastatel kohtunikuks ei võetud. Naisjuristide püüdlused said kohtunikuametisse pürgimisel takistatud juurdunud seisukohast, et naine kohtunikuks ei sobi, ühtlasi seisukohast, et kohtuameti kandidaadiks vastuvõtmata jätmist motiveerima ei pidanud. Notariameti vastu, vaatamata asjaolule, et üks naisnotar 1936. aastal ilma probleemideta ja sooküsimuse

tõstatumiseta ametisse asus, näis naisjuristidel aga huvi puuduvat – arhiivimaterjalid näitavad, et mingit tungi notariametisse naisjuristide poolt ei olnud.

Magistritöös kasutati naisadvokaatide uurimisel elulugudel põhinevat ehk prosopograafilist meetodit ning naisadvokaatide kohta saadud andmeid üldistades tegi käesoleva töö autor järgnevad järeldused. Esimeste naisadvokaatide puhul oli iseloomulik, et nad olid kõik peamiselt väga noored – 20.-ndates aastates ja varajastes 30.-ndates aastates naised, vaid mõne üksiku puhul oli tegu neljakümnendates aastates naisega.

Naisadvokaatide päritolu kohta saab välja tuua, et naised olid pärit väga erineva taustaga peredest ning seega naiste päritolus kindlat sotsiaalset gruppi ei valitsenud. Küll tuleb aga märkida, et päris paljud uuritud naisadvokaadid olid nõ linnalapsed, kes olid sündinud Eesti erinevates linnades.

Advokatuuri astumisele eelnevat teenistuskäiku ja tegevust iseloomustab paljude naisadvokaatide puhul see, et töötati enne advokatuuri astumist kooliõpetajana-tunniandjana, ühtlasi töötasid nii mõnedki tulevased naisadvokaadid eelnevalt erinevates ametites sekretäri, asjaajaja, kantseleiametniku või arveametnikuna. Ühe iseloomustava asjaoluna saab välja tuua sedagi, et enne advokatuuri astumist esitasid nii mitmedki naised kohtutele palveid end ilma palgata praktikandina tööle võtta, ning praktiseerima võetud naised töötasid seetõttu rahukogude erinevates osakondades praktikandina, õpilasena ja kantseleiametnikuna.

Seega kokkuvõtvalt – advokaadikutse vastu oli naistel huvi ja soov ametisse saada ning sellesse ametisse naisi ka võeti, kohtunikuameti vastu oli naistel samuti huvi, kuid sellesse ametisse neid ei võetud, kuid notariametisse, kuhu vähemalt alates 1936. aastast oleks tõenäoliselt naisi võetud (oli ju üks naine juba ametis), siis sellesse ametisse soovi ega tungi ei olnud ning ühtki naisnotarit ka aastatel 1937–1944 ametisse ei võetud. Eesti iseseisvumine tõi endaga kaasa võimaluse naistel omandada juriidilist kõrgharidust Eestis ning naisadvokaatide näitel kulges Eesti Vabariigis naisjuristide professionaliseerumisprotsess stabiilselt. Eesti iseseisvusaastatel toimunud protsessi tõi aga kardinaalse muutuse nõukogude võimu okupatsioonid ja repressioonid, millega kaasnes olukord, kus naisjuristide võimalused asuda erinevatesse ametitesse küll tunduvalt laienesid, kuid samal ajal ei peetud enam oluliseks mitte niivõrd juriidilise hariduse olemasolu kuivõrd nõukogude võimule lojaalseid vaateid ja parteilisust.

Käesolev magistritöö käsitles kõige põhilisemaid ameteid, mida õiguskarjääriga üldiselt seostatakse. Käesolev töö võimaldab järgmistel uurijatel esimeste naisjuristide

teemavaldkonda edasi arendada ning vaadelda ja analüüsida esimeste naisprokuröride, naispolitseinike, kohtutäiturite, kriminalistide ja teiste õigusvaldkonnaga lähemalt või kaugemalt seotud naisametnike karjääri Eestis.

РЕЗЮМЕ

Целью данной работы на соискание степени магистра было желание исследовать карьерный путь женщин-адвокатов, женщин-нотариусов и женщин-судей в Эстонии в первой половине XX века, а также исследовать начало и дальнейшее развитие карьеры находящихся на этих должностях женщин-юристов, обозреть общественно-политические факторы, которые оказали влияние на начало и дальнейший рост их карьеры, а также сравнить между собой процессы профессионализации профессий, рассматриваемых в данной работе.

В данной работе на соискание степени магистра выдвинута одна гипотеза и два исследовательских вопроса. Гипотеза была выдвинута следующим образом: общественно-политические условия и изменения в Эстонии в первой половине XX века оказали влияние на профессионализацию в Эстонии.

Исходя из цели данной работы на соискание степени магистра, автор работы пытался найти ответы на два исследовательских вопроса:

- Какие факторы оказывали влияние на начало карьеры женщин-юристов Эстонии в Эстонии в первой половине XX века, а также каковыми являлись проблемы, которые были связаны с началом карьеры юриста.
- Кто были эти конкретные первые женщины-юристы, которые в начале XX века в Эстонии вступили в должность адвоката, нотариуса или судьи, в т.ч. когда и каким образом они в должность вступали и как складывалась их дальнейшая карьера.

Установленная в данной работе на соискание степени магистра гипотеза нашла частичное подтверждение.

Прежде всего, необходимо отметить, что в части начала произошедшей в Эстонии и Европе профессионализации женщин-юристов, можно провести общие параллели, поскольку и в Европе наибольшие общественные изменения повлекли за собой изменения отношения общества к женщинам-юристам и расширения их права для того, чтобы суметь добиться и получить должность, да и в большинстве Европейских стран во время, когда начинали свою карьеру женщины-юристы, препятствием было общее пренебрежительное и неодобрительное отношение к обучению женщин в университетах и к их работе в должности юристов. В большей части Европейских стран, женщин стали принимать на учебу в университеты на десятки лет раньше, по сравнению с университетами Эстонии. Если в Эстонии открывались для женщин университеты в первых десятилетиях XX века, то в большинстве Европейских стран

женщины могли приобрести университетское образование уже во второй половине XIX века. Тем самым, можно с уверенностью констатировать, что возможность начать карьеру женщины-юриста для женщин Европы, наступила раньше.

В части общественно-политических воздействующих факторов, оказавших влияние на карьеру женщин-юристов, хотелось бы отметить то, что когда в Европе профессионализация вступивших в соответствующую должность женщин-юристов уже шла своим логичным путем развития, а именно, чем больше женщин принимали в качестве юристов на ответственные должности, тем больше в обществе укреплялось понятие о том, что женщины, находясь на должностях, требующих высшего юридического образования, не уступают мужчинам, являются такими же умелыми и способными, то в случае с Эстонией, такой логичный путь развития прервала оккупация Советскими войсками Эстонии в 1940 году, а также произошедшее в 1944 году вторичное аннектирование Эстонии со стороны Советского Союза. Уже в 1940 году объявление Советскими войсками Эстонии Социалистической Республикой, повлекло за собой разрушение существующей до сих пор правовой системы и заменой советской правовой системой. На место до сих пор находящихся на должности и дружелюбно настроенных по отношению к Эстонии судей адвокатов и нотариусов, требовались лица, которые придерживались бы советских политических взглядов, поддерживали бы советскую политику и помогали бы советским властям утвердиться, а при избрании на должность новых людей, оставляли на задний план образование и навыки работы, однако определяющим фактором при выборе являлось социальное происхождение и политические взгляды. В это время уже не делали разницу, находились ли на посту или в должности женщина или мужчина, существенным фактором было то, чтобы он/она были лояльны к существующему государственному строю.

Пытаясь найти ответы на поставленные в данной работе на соискание степени магистра работе, автор данной исследовательской работы пришел к следующим выводам. На время, когда в Эстонии начался карьерный рост женщин-юристов Эстонии, напрямую повлияло то обстоятельство, что в качестве полноправных студентов женщин стали принимать на учебу в Тартуский Университет только в 1917 году, данное обстоятельство исходило из законодательства, что можно охарактеризовать как результат или отражение, царивших в обществе позиций и точек зрения. Во-вторых, большое влияние, оказало широко распространенное в Эстонском обществе понятие, которое часто публиковали в печатных изданиях в колонках объявлений о том, что

естественные задачи женщин (воспитание детей и обязанности домохозяйки) не предполагают наличия школьного образования, что женщине не обязательно получать школьное образование, поскольку ее задача состоит не в том чтобы ходить на работу и зарабатывать себе доход, а считалось что задача женского предназначения состоит в том чтобы женщина рожала и воспитывала детей, содержала в порядке и следила за домом, а в случае если женщина все-же захочет учиться и посещать школу, то женщины могли бы обучаться бы на таких курсах где они смогли бы развивать навыки домохозяйки. В то время для многих было чуждым, если женщина самостоятельно хотела чего-нибудь достичь, и в печатных изданиях того времени публиковались статьи, в которых об устремленных к познаниям и активных женщинах писали пренебрежительные отзывы. Пренебрежительные и нелестные статьи, опубликованные в печатных изданиях тех лет, вероятнее всего оказывали негативное влияние на самооценку и самоуверенность некоторых женщин, что в свою очередь препятствовало тому, чтобы женщины выставляли свои кандидатуры на те, или иные должности. Тем самым, считали, что женщина вообще не соответствует и не в состоянии выполнить профессиональную работу и ее возможности и умение не являются для этого достаточными. Именно с такими обоснованиями не принимали на должность первых женщин-юристов, которые хотели вступить на должность судьи в начале 1920 годов. На отношение общества к женщинам также оказал влияние правовой статус эстонской женщины в 1920 и 1930 годах, который исходил из Балтийского Частного Закона (Balti Eraseadusest) согласно которому, жена находилась под опекой своего мужа и находилась в зависимости от мужа, хотя Конституцией 1920 года был установлен общий принцип, что женщина и мужчина равны. Находясь в такой, в юридическом смысле противоречивой ситуации, женщины-юристы были заинтересованы в необходимости принять новый, находящийся в соответствии с Конституцией, новый Закон о семье, и женщины-юристы и сами активно участвовали в процессе его создания, а также публиковали статьи о равноправии мужчин и женщин.

В качестве самых первых, имеющих высшее юридическое образование женщин-юристов, на должность помощника адвоката, стали принимать, начиная с 1923 года, а в период с 1923–1930 годы в адвокатуру приняли 19 женщин-помощников адвоката. В период времени с 1931–1939 годы к ним присоединились 23 помощника адвоката. Тем самым, адвокатура стабильно пополнялась женщинами-юристами, часть из которых также уходила с должности, по собственному ли желанию, за чем могут скрываться различные причины, однако нельзя исключить и того, что в годы перепроизводства

адвокатов, некоторые из женщин-помощников адвоката на должность присяжного адвоката просто не принимали и погашали из списка помощника адвоката, поскольку, 5-летний срок действия в качестве помощника адвоката уже истек. Первую женщину приняли на должность присяжного адвоката в 1930 году, а в период времени с 1930–1939 годы присяжными адвокатами стали всего 22 женщины.

Первая женщина-нотариус вступила в должность в 1936 году и заслуживающим внимание обстоятельством является то, что назначенная на должность женщина-нотариус была единственным нотариусом в Эстонии вплоть до 1944 года, когда лишь после вновь установленной советской власти, стали активно назначать женщин на должность нотариуса. Почему же в годы, когда Эстония была независимым государством, женщины не представляли ходатайства и не выставляли свою кандидатуру на должность нотариуса, это и сейчас, на основе исследованных в ходе данной работы, осталось не выясненным, однако известно, что при назначении на должность мужчин-нотариусов шла довольно острая конкуренция.

Если Эстонское общество считало первой женщиной-судьей, назначенную в 1936 году на должность председателя сиротского суда женщину, то в действительности в случае с сиротскими судами, мы имеем дело с исключительно судебным учреждением, а скорее всего с административным учреждением, которое являлось подведомственным контролю со стороны суда, а также назначенного министром внутренних дел на должность председателя, в действительности нельзя считать судьей. Поэтому, придется подтвердить уже из ранее исследованных работ выявленную неоспоримую истину о том, что первые женщины-судьи были назначены на должность советскими властями только в 1940. и 1941. году. Несмотря на то, что уже в 1924 году одна женщина-юрист пыталась получить должность судьи, однако ее ходатайство было отклонено со ссылкой на то, что поскольку речь идет о женщине, то ее ходатайство удовлетворить нельзя. Также и в 1929 году попытки второй женщины-юриста стать судьей не привели к желаемым результатам, хотя женщина обжаловала решения, вплоть до последней инстанции.

На основании вышесказанного, в качестве интересного обстоятельства, оказывается то, что, исходя из проведенного опроса, выяснилось, что в 1920–1930 годы в Эстонии не было препятствий при назначении на ответственные должности и в разрезе вышеперечисленных десятков лет женщин принимали в адвокатуру стабильно и без

проблем. Если говорить о женщинах-нотариусах и судьях, то аналогичного вывода сделать нельзя. Хотя основное количество женщин-нотариусов и первых женщин-судей принимались на должности подобным образом только в Советской Эстонии советскими властями, то в части иных, указанных обстоятельствах вступления в должность, особых параллелей привести нельзя. В качестве существенного различия, приходится констатировать, что женщины-юристы проявляли огромный интерес к должности судьи, о чем периодически писали и на страницах печатных изданий, а также женщины-юристы неоднократно пытались получить эту должность, вместе с тем, именно суд выбирали местом, где до вступления на должность адвоката хотели получить практические навыки и знания, однако в годы, когда Эстония была независимым государством, ни одну из женщин не назначили на должность судьи. Попыткам женщин-юристов при их стремлении получить должность судьи препятствовала укоренившаяся в обществе точка зрения в части того, что женщина на должность судьи не подходит, вместе с тем, исходя из позиции, что не нужно мотивировать решение об отказе принять кандидатуру на судебную должность. В случае с должностью нотариуса - наоборот, несмотря на обстоятельство, что одна женщина-нотариус, все же, в 1936 году без каких-либо проблем и предварительно проведенного опроса вступила в должность нотариуса, как усматривается из архивных документов у женщин-юристов все же, отсутствовал всякий интерес к должности нотариуса, и никакого наплыва желающих не было.

В данной работе на соискание степени магистра при исследовании женщин-юристов, за основу были взяты истории жизни, составление коллективных биографий, т.е. используя просопографический метод, а также, обобщая полученные о женщинах-адвокатах данные, автор данной исследовательской работы пришел к следующим выводам: если говорить о первых женщинах-адвокатах, то естественно то, что все они, в основном, были достаточно молодыми – 20-ти летние, в раннем 30-ти летнем возрасте женщины, лишь в единственном случае речь могла идти о женщине 40 лет.

В части происхождения женщин-адвокатов можно отметить то, что женщины были различного происхождения и, никакая социальная группа, при этом не доминировала. Однако, можно сказать, что достаточно многие, из исследованных женщин-адвокатов, были городскими детьми, которые родились в различных городах Эстонии.

В части средних учебных заведений нельзя привести в пример ни одной школы, в которой женщин училось бы заметно больше чем мужчин. В те времена для девушек

были открыты гимназии, частные гимназии, коммерческие школы и прочие учебные заведения, где девушки могли бы получать среднее образование, во многих городах находилось несколько средних учебных заведений. При этом необходимо учесть то обстоятельство, что женщины родились в различных уездах и городах Эстонии и, как правило, среднее образование получали в школах своего родного уезда или города.

Предшествующий поступлению в адвокатуру послужной список и деятельность многих женщин-адвокатов характеризует то, что до поступления в адвокатуру они работали школьными учителями - зарабатывающими уроками, вместе с тем, будущие женщины-адвокаты предварительно работали чиновниками-служащими в различных должностях, (например, секретарями, делопроизводителями, чиновниками канцелярии, счетоводами).

Тем самым, обобщив вышесказанное, хочется отметить, что у женщин имелся интерес и желание получить должность адвоката и, что на данную должность женщин все-же принимали, также у женщин имелся интерес к должности судьи, однако на данную должность их не принимали, хотя на должность нотариуса, на которую, начиная с 1936 года вероятнее всего женщин приняли бы (была же одна женщина уже в должности), то желания получить эту должность и наплыва желающих не было, а в период 1937-1944 годы на должность нотариуса не была принята ни одна женщина. Благодаря независимости Эстонии у женщин появилась возможность получить в Эстонии высшее юридическое образование, и на примере женщин –адвокатов, процесс профессионализации женщин-юристов проходил в Эстонской Республике стабильно. Однако в происходящие в годы суверенитета Эстонии процессы кардинальные изменения внесли оккупация и репрессии со стороны советских властей, повлекшие за собой ситуацию, при которой возможности женщин-юристов поступить на различные должности, конечно же значительно расширились, но вместе с тем уже существенным стали считать не столько наличие юридического образования, сколько лояльное отношение и взгляды по отношению к советской власти, так и наличие партийной принадлежности.

Данная работа на соискание степени магистра охватывает и рассматривает самые основные должности, которые, как правило, можно приобрести, благодаря юридической карьере. Данная исследовательская работа дает возможность последующим исследователям и далее развивать, изучать и анализировать сферу деятельности первых женщин-юристов, первых женщин-прокуроров, женщин-

полицейских, судебных исполнителей, криминалистов и карьеру женщин-чиновников, сфера деятельности которых, менее тесно и или тесно связаны с осуществлением права в Эстонии.

В качестве одного характеризующего обстоятельства, можно вынести даже то, что до поступления на должность в адвокатуру, многие женщины подавали в суды прошения для принятия их на практику без оплаты, а в общем то они и работали в различных отделениях участковых судов в качестве практикантов, учеников и чиновников.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aafrika naiste elust. Postimees 07.08.1927.
2. Aaslawa, E. Kuiwõrd on naised siiski õigustatud tungima „meeste kutsetesse“. Postimees 07.03.1925.
3. Aasma, V. (toim). Eesti notariaadi X aastapäev. Kogumik. Tallinn: Notarite koda 2003.
4. Akadeemilised naised austasid prl. L. Hütsit. Postimees 10.02.1936, lk 7.
5. Akadeemiliste naiste suurpüha. Uudisleht 15.11.1936.
6. Albisetti, J. C. Portia Ante Portas: Women and the Legal Profession in Europe, ca 1870-1925. Journal of Social History, 2000/33, nr 4.
7. Andresen, A., Jansen, E., Karjahärm, T. jt. Eesti ajalugu. V. Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Tartu: Ilmamaa 2010.
8. Anepaio, T. Eesti Vabariigi kohtunikekorpus (1918–1940): väitekirjandus õigusteaduse magistri teaduskraadi taotlemiseks. Tartu: Tartu Ülikool, 1993.
9. Ant, J., Kessel, E., Pajur, A. (koost). Eesti Vabariigi sise poliitika 1918-1920. Dokumentide kogumik. Tallinn: Umara, 1999.
10. Antsla sai notari. Postimees 14.10.1933.
11. Aron, E. Naise õiguslikust seisukorrast ja väljavaateist selle parandamiseks. Üliõpilasleht nr 5, 12.04.1927.
12. Barkala, E. Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing 1926-1940. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001.
13. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1927. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1928.
14. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1928. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus, 1929.
15. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1929. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1930.
16. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1930. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1931.
17. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1931. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1932.
18. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1932. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1933.
19. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1933. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1934.

20. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1934. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1935.
21. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1935. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1936.
22. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1936. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1937.
23. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu 1937. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1938.
24. Eesti Vabariigi Advokatuuri Nõukogu 1938. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1939.
25. Eesti Vabariigi Advokatuuri Nõukogu 1939. aasta aruanne. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus 1940.
26. End. Mustla notar süüpingil. Postimees 27.10.1934.
27. Elva notari tegevuse uurimine jätkub. Postimees 26.11.1934.
28. Ernits. V Eesti üliõpilaste ja vilistlaste üleüldise nimekirja arvulised kokkuvõtted. Üliõpilaste Leht detsember 1915, nr 7.
29. Esimene naisnotar andis ametitöötuse. Postimees 01.12.1936.
30. Grau, K. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis. Õigus nr 8, 1939.
31. Grau, K. Advokatuuri õigusajaloolise arengu põhijooni Eestis. (järg) Õigus nr 9, 1939.
32. H. Viidekop kolmandaks notariks? Postimees 09.06.1936.
33. Ilus, O. Tšehhi naine. F. Plaminkova ja Tšehhi naisliikumise saavutised. Postimees 28.03.1939.
34. Johanson, K. jt. Eesti naise seisund sillakohtust võrdõiguslikkuse seaduseni. Korp! Filiae Patriae artiklite kogumik. Tartu: Korporatsioon Filiae Patriae, 2001.
35. Jutuajamine kohtukoja esimehe J. Reichmanniga. Eesti Sõna 25.10.1941.
36. Järva-Jaani notar. Postimees 16.11.1932.
37. Järvelaid, P., Pihlamägi, M. 80 aastat Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumi 1918-1998. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 1999.
38. Karjahärm, T., Sirk, V. Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997.
39. Karjahärm, T., Sirk, V. Vaim ja võim. Eesti haritlaskond 1917–1940. Tallinn: Kirjastus Argo, 2001.
40. Kolmandaks notariks E. Joaste. Postimees 16.06.1936.
41. Korea naine. Postimees 12.12.1927.
42. Kostel, U. Kutsehariduse walikust. Postimees 16.06.1936.

43. K.-O., M. Meie esimene naiskohtunik. Waba Maa 13.02.1936.
44. Korpiola, M. Attempting to Advocate: Women Entering the Legal Profession in Finland, 1885–1915. Sara L. Kimble, M. Rowekamp. *New Perspectives on European Women's Legal History*. School for New Learning Faculty Publications 2015, Paper 2.
45. K.P. Miks läheb naine ülikooli. Üliõpilasleht nr 5, 12.04.1927.
46. Kroonik. Päevast päeva. Postimees 28.01.1935.
47. Kuidas elab Euroopa naine. Postimees 03.12.1928.
48. Kuidas naised kõnelevad. Postimehe Nädalaleht 04.04.1923.
49. Kägo, L. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1924–1928. Uurimistöo. Tartu: Tartu Ülikool 2015;
50. Kägo, L. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1929–1933. Uurimistöo. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
51. Leppik, L. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Dissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2006.
52. Lindström, L., Hiio, T., Tamman, H. jt. *Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918-1944, II. Matriklinumbrid 1-10191*. Tartu: Tartu Ülikool, 1994.
53. Lindström, L., Hiio, T., Tamman, H. jt. *Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918-1944, III. Matriklinumbrid 10192-19954*. Tartu: Tartu Ülikool, 1994.
54. Martin, A. Naiste kutseharidus ja kutseline tegevus. ERK (üld-, majandus- ja kultuurpoliitiline ajakiri) nr 5, aprill 1933.
55. Maruste, R. (toimetaja). Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lõpetanute ja õigusteadust õpetanute nimekiri 1919-1989. Tartu: TÜ Trükikoda, 1989.
56. Mis vahe on vannutatud advokaadi, vannutatud advokaadi abi, era-advokaadi ja nn „nurga-advokaadi“ vahel. (järg) Õigus ja Kohus nr 4, aprill 1914.
57. Moodsast Türgi naisest. Päevaleht 21.06.1926.
58. Mäelo, H. Eesti naine läbi aegade. Tallinn: Varrak, 1999.
59. Mäelo, H. Meie naisliikumine õigele alusele. Päevaleht 28.10.1925.
60. Mänd, J. Vera Poska-Grünthal – Eesti esimesi naisjuriste. Uurimistöo. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
61. Mänd, J. Naisadvokaadid Helene Poska-Niinemann, Olga Desideria Olesk, Hildegard Vilma Therese Anderson, Josephine Helene Einer, Juta Rentik ja Salme Piiraja. Uurimistöo. Tartu: Tartu Ülikool 2014;
62. Naine maailmarevolutsiooni eestvõitlejana. Päevaleht 19.07.1926.
63. Naine võitluses olemasolu eest. Waba Maa 28.04.1934.
64. Naisadvokaadi esinemine sõjakohtus. Päevaleht 22.11.1923.

65. Naise ülesanded meie ajal. Uus Eesti 27.02.1936.
66. Naised olgu walwel oma õiguste eest. Postimees 02.11.1936.
67. Naised ilma õigusteta. Postimees 06.08.1928.
68. Naisliikumisest. Päevaleht 16.06.1923.
69. Naisliikumine Hispaanias. Päevaleht 24.10.1927.
70. Naiste pioneeritöö kultuuripõllul. Postimees 15.11.1936.
71. Naiste elu Pühal maal. – Päevaleht 20.06.1927.
72. Naiste wabadused ja sündijate arw. Päevaleht 15.07.1928.
73. Notarid algatavad uuendusi. Postimees 28.02.1933.
74. Notar Järva-Jaanis. Postimees 16.11.1933.
75. Notar A. Siska 10. a ametijubel. Postimees 14.02.1932.
76. Notar M. Juurik 50-aastane. Postimees 02.11.1936.
77. Notar kuritarvitajana. Postimees 26.01.1935.
78. Notar Tuksami kuritarvitused. Postimees 28.01.1935.
79. Paides uus notar. Postimees 06.11.1930.
80. Poska-Grünthal. W. Jooni naiste tegewusest Inglismaal. Postimees 13.09.1938
81. Prantsuse naine. Postimees 25.07.1928.
82. Raudsepp, H.-L. Naisvandeadvokaadid – Nora Jassov, Marie Neumann, Rahil Gordin, Sinaida Krutikova, Marianna Matson. Tartu: Tartu Ülikool 2014;
83. Reidla. K. Naisüliõpilased Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1918–1940. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
84. Reimann, V. Eesti ajalugu. Tartu: Ilmamaa, 2014.
85. Reisik, M. Maa naised!. Postimees 01.04.1919.
86. Reisik, M. Naised walima!. Postimees 05.04.1919.
87. Reisik, M. Naiste ligem ülesanne. Postimees 15.03.1919.
88. Riia otsib Tartult eeskuju oma waeslastekohtu reformeerimiseks. Postimees 19.09.1937.
89. Riigiwolikogu teated. Seadus ja Kohus. Õigusteadline ajakiri nr 7-8, juuli-august 1910.
90. Roosileht, K. Vaeslastekohtud. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2003.
91. Rägo, R. Kohtutegelaste praktilisest ettevalmistusest ja kohtuameti kandidaatidest. Õigus nr 7, 1929.
92. Rägo, R. Missugusel määral kohtunikkude arwu suurendada. Õigus nr 9/10, 1921.
93. Rápina ootab notarit. Postimees 07.02.1932.
94. Rápina sai notari. Postimees 01.04.1932.
95. Sandel. L. Naisvandeadvokaadid – Helene Johanson-Tikko, Margot Viirman-Kanemägi, Hilda Maikalu, Anna Semper, Salme Valentin. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2014;

96. E. Schandevyl. Women in Law and Lawmaking in Nineteenth and Twentieth-Century Europe. England, Surrey: Ashgate Publishing Ltd 2014
- Schneider, H. Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval (lühülevaade). Tartu: Juura, 1994.
97. Schultz, U., Shaw, G. Women in the world's Legal Professions. Oxford-Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003.
98. Sepp, J. Ameerika naised pikas võitluses hääleõiguse eest. Postimees 07.10.1920.
99. Siilivask, K. (koost) jt. Tartu Ülikooli ajalugu II 1798-1918. Tallinn: Kirjastus Eesti Raamat, 1982.
100. Tamm, R. Naiste tung meeste elukutsetesse. On sellest head või halba loota?. I osa. Postimees 27.02.1925.
101. Tamm, R. Naiste tung meeste elukutsetesse. On sellest head või halba loota?. II osa. Postimees 28.02.1925.
102. Tamm, R. Naiste tung meeste elukutsetesse. On sellest head või halba loota?. III osa. Postimees 01.03.1925.
103. Tamm, R. Naiste tung meeste elukutsetesse. On sellest head või halba loota?. IV osa. Postimees 03.03.1925.
104. Tamul, S. (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 1999.
105. Tammkõrv, T. Eesti naisadvokaadid esimese iseseisvusperioodi ajal. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
106. Tartu waeslastekohtu koosseis kinnitati. Postimees 06.02.1936.
107. Uus notar Rakveres. Postimees 06.01.1932.
108. Vahtre, L. Eesti Advokatuuri ajalugu 1919-1994. Tallinn: Ilo, 2005.
109. Vahtre, L. Eesti Notariaadi ajalugu 1918-2003. Tallinn: Juura, 2008.
110. Valga notar A. Treufeldt lahkus. Postimees 07.01.1935.
111. Valitsus tagandas Tuksami. Postimees 07.02.1935.
112. Veel üks Mustla notari läbi kannatanu. Postimees 03.05.1934.
113. Vändrasse notariks Voldemar Üprus. Postimees 14.06.1934.
114. Uus notar Elva. Postimees 09.04.1935.
115. Waeslastekohtu asjaajamine maksuliseks?. Postimees 08.02.1935.
116. Waeslastest, „pulmalubadest“ ja eestkostjaist. Postimees 10.11.1934.
117. Wahwad naised ja Päevaleht 06.05.1925.
118. Weisberg, D. K. Barred from the Bar: Women and the legal Education in the United States 1870–1890. Journal of Legal Education, 1977, vol. 28.
119. Wenemaa naised ja poliitika. Postimees 17.04.1924.

- 120. Wiljandi kolmanda notari koht täitmisele. Postimees 29.04.1936.
- 121. 6.nov. suri Narva notar Jaak Vaabel. Postimees 07.11.1936.
- 122. 25. mail suri Rakveres sealne notar Karl Hannus. Postimees 22.05.1937.

Õigusaktid:

- 123. Advokatuuri seadus. – RT 1938 nr 36.
- 124. Ajutine notariaalseadus. – RT 1919 nr 24.
- 125. Baltimaa Eraseadus. Kättesaadav arvutivõrgus:
<http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=14500>.
- 126. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT 1920 nr 113/114.
- 127. Kohtuasutiste ja riigiteenistuse seadus. – RT 1924 nr 149.
- 128. Kohtunike ja kohtu-uurijate ametisse määramise kord. – RT 1921 nr 2.
- 129. Linna vaeslastekohtute koosseisu seadus. – RT 1935 nr 97.
- 130. Määrus ajutiste kohtute sisseseadmisest. – RT 1918 nr 1.
- 131. Riigiasutuste koosseisude seadus. – RT 1927 nr 27.

Arhiivimaterjal:

- 132. Anderson, Hildegard-Vilma – ERA.32.4.309.
- 133. Baumverk Valentina Vladimirovna – ERAF.1.6.4984.
- 134. Dobruschkes, Helene (matrikli nr.3774) – EAA.2100.1.1394.
- 135. Deksnis, Emma (matrikli nr.8750) – EAA.2100.1.1354.
- 136. Einer, Josephine – ERA.32.4.336.
- 137. Einer, Josephine Karli t. – ERA.R-8.2.43.
- 138. Eliaser, Agnia (matrikli nr.13228) – EAA.2100.1.1610.
- 139. Furmansky, Sore-Sara (matrikli nr.8142) – EAA.2100.1.2061.
- 140. Frey, Ilse (matrikli nr.2051) – EAA.2100.1.1990.
- 141. Gordin, Rahil Bentsiani t – ERA.R-9.2.157.
- 142. Gordin, Rahil – ERA.32.4.358.
- 143. Hütsi, Ljubov (matrikli nr.2898) – EAA. 2100.1.3125.
- 144. Ilma Saarepera teenistustoimik – ERA.R-924.1.339.
- 145. Ilus, Olinde – ERA.32.4.390.
- 146. Ivanova, Linda – EAA.P-766.10.18.
- 147. Jaan Anvelt ja Alma Ostea-Anvelt – ERA.R-1399.1.64.

148. Jachnin, Rahel Morduchi t., vannutatud advokaadi abi – ERA.1947.5.410.
149. Jachnin, Rahel (matrikli nr.5167) – EAA.2100.1.3338.
150. Jachnin, Rahel Morduchi t. – ERA.1357.4.1088.
151. Jassov, Nora – ERA.32.4.401.
152. Johanson, Helene – ERA.32.4.405. Kapp, Martha – ERA.1357.4.2195.
153. Kanemägi, Margot, vannutatud advokaadi abi – ERA.1947.5.443.
154. Kanemägi, Margot, vannutatud advokaadi abi – ERA.1947.5.443.
155. Kallas, Veronika (matrikli nr.11548) – EAA.2100.1.4162. Karaste, Nadeshda (matrikli nr.10391) – EAA.2100.1.4429.
156. Kapp, Martha (matrikli nr.10764) – EAA.2100.1.4397.
157. Kickelbach, Julia (matrikli nr. 2497) – EAA.2100.1.4962.
158. Kickelbach, Julia – ERA.1357.4.2205.
159. Kickelbach, Julia Aleksandri t., kantseleiametnik – ERA.1947.5.464.
160. Kirjavahetus notarikohtade asutamise, notarite ametisse määramise, ametist vabastamise ja eksamineerimise küsimustes – ERA.76.1.348.
161. Kirjavahetus notarite ametisse määramise, ümberpaigutamise, eksamineerimise ning kontorite asukohtade muudatuste küsimuses. Statistilised aruanded notarite ja kinnistusjaoskondade sekretäride tegevuse ja sissetulekute kohta 1937.a. septembrist kuni 1938.a. veebruarikuuni – ERA.76.1.352.
162. Kirjavahetus koosseisu kohta – EAA.M-785.1.5.
163. Kirjavahetus isikulise koosseisu asjus – ERA.2967.2.20.
164. Kirjavahetus Vannutatud Advokaatide Nõukoguga vandeadvokaatide ja nende abide registreerimise ning nimekirjast kustutamise kohta koos nimekirjadega – ERA.32.4.301.
165. Kirjavahetus sotsiaalministeeriumi, maksude peavalitsuse ja Tartu linna täitevkomiteega hooldusküsimustes ning vaeslastekohtu likvideerimise ja asjaajamise rahvaharidusosakonnale üleandmise asjus – EAA.3501.3.47.
166. Kohtunike – ja kohtu-uurijate ametisse määramise kord – ERA.80.1.554.
167. Kohtu isikulise koosseisu ja kohtuliikmete tasulehed – ERA.2967.2.21.
168. Krutikov, Sinaida – ERA.32.4.423.
169. Kruse, Vera (matrikli nr.8454) – EAA.2100.1.6050.
170. Kurfeldt, Marta – ERA.1357.4.2236.
171. Kurfeldt, Marta – ERA.32.4.429.
172. Kuus, Elsa (matrikli nr.6989) – EAA.2100.1.6419.
173. Linna vaeslastekohtute koosseisu seadus – ERA.31.3.2779.

174. Linna vaeslastekohtute koosseisu seadus – ERA.31.3.2784.
175. Lipandt, Fanny-Benita – ERA.1357.4.505.
176. Lippand, Fanny Benita Evelina (matrikli nr 391) – EAA.2100.1.7903.
177. Maikalu, Helmi (matrikli nr.6650) – EAA.2100.1.8517.
178. Maikalu, Hilda – ERA.32.4.466.
179. Maikalu Hilda – ERA.1108.14.484.
180. Maikalu, Hilda (matrikli nr.4218) – EAA.2100.1.8518.
181. Makkar, Ella (matrikli nr.11971) – EAA.2100.1.8553.
182. Matson, Marianna – ERA.32.4.478.
183. Matson, Marianna (matrikli nr.3849) – EAA.2100.1.8922.
184. Neumann, Marie – ERA.1108.20.190.
185. Neumann, Marie – ERA.32.4.501.
186. Notariaal-alal töötajate nõupidamiste protokollid – ERA.R-984.4.798.
187. NSVL KRK ja NSVL Ülemkohtu notariaadialased direktiivkorraldused, käskkirjad, ringkirjad ja juhendid – ERA.R-984.4.777.
188. Oinas, Alma Rosalie (matrikli nr.1475) – EAA.2100.1.10430.
189. Olesk, Olli kaebus Kohtupalati vanema esimehe määrusele 17. jaanuarist 1929. a tema kohtuameti kandidaadiks määramata jätmise kohta – ERA.1356.1.363.
190. Olesk, Olli kaebus Kohtupalati vanema esimehe määrusele 18. oktoobrist 1929. a tema kohtuameti kandidaadiks nimetama jätmise kohta – ERA.1356.1.366.
191. Ostra-Oinas, Alma Marguse t. – ERA.1357.4.1320.
192. Personaalraamat V (saksa Pihtkond) – EAA.3149.1.103.
193. Piiraja, Salme, vannutatud advokaadi abi – ERA.1947.5.676.
194. Poska-Grünthal, Veera – jur – EAA.2100.2a.24.
195. Poska-Grünthal, Veera – ERA.32.4.550.
196. Poska-Grünthal, Wera (matrikli nr.2984) – EAA.2100.1.11859.
197. Poska-Niineman, Helene Jaani t. – ERA.1357.4.1203.
198. Poska-Niinemann, Helene – ERA.32.4.549.
199. Pöder, Hilda Valfriide (matrikli nr.14483) – EAA.2100.1.12225.
200. Põltsamaa notari Ilma Saarepera aruanded – ERA.2121.1.108.
201. Raedur (Kuus), Elsa-Amalie – ERA.2633.2.571.
202. Rätsepp, Salme Rosalie (matrikli nr.66) – EAA.2100.1.13810.
203. Saarepera, Ilma (matrikli nr.10776) – EAA.2100.1.14218.
204. Schlilfstein, Malka Israeli t. – ERA.1357.4.752.
205. Seadlus Ülemkohtu ja ringkonnakohtute koosseisude kohta. – ERA.R-3.3.64

206. Seadlus Konstantin Induse Tallinna Ringkonnakohtu liikmeks ja Miralda Tooma Rakvere Ringkonnakohtu liikmeks valimise kohta – ERA.R-3.3.110.
207. Seadlus Theodor Uhti Tallinna Ringkonnakohtu esimehe esimeseks asetäitjaks ja Ludmilla Vallneri Tallinna Ringkonnakohtu liikmeks valimise ning Tallinna Ringkonnakohtu liikme Otto Puusta ärakutsumise kohta – ERA.R-3.3.115.
208. Seadlus Eesti NSV Ülemkohtu valimise kohta – ERA.R-3.3.66.
209. Seadlus Liidia Saarma Viljandi Ringkonnakohtu liikmeks valimise kohta – ERA.R-3.3.144.
210. Sosi, Salme Karli t – ERAF.147.3.450.
211. Stepanov, Tatjana ettekanded puhkusele saamiseks – ERA.1357.4.2088.
212. Stepanov, Tatjana (matrikli nr.13193) – EAA.2100.1.15136.
213. Susi, Auguste (matrikli nr 372) – EAA.2100.1.15284.
214. Susi, Auguste – ERA.1357.4.522.
215. Susi, Auguste – ERA.20.2.55.
216. Susi-Tannebaum, Auguste kaebus Kohtupalati vanema esimehe määrusele 26. märtsist 1924. a tema kui naise kohtuametikandidaadiks määramisest keeldumise kohta – ERA.1356.1.356.
217. Tannebaum, Auguste Johani t. – ERA.1357.4.1168.
218. Tanner, Auguste – ERA.1.3.4744.
219. Tanner, Felix; Tanner, Auguste – ERA.1.3.4745.
220. Tartu Linnavolikogu koosolekute protokollide ärakirjad – ERA.40.1.1034.
221. Tihanova (Veimer) Nadežda Alekseevna – ERAF.1.6.3812.
222. Tikko, Helene Jaagu t. – ERA.R-1.20.2307.Veimer, Nadezda – EAA.2100.1.17908.
223. Tooma Miralda Regina (matrikli nr.11688) – EAA.2100.1.16659.
224. Uuesson, Anna (matrikli nr.12173) – EAA.2100.1.17368.
225. Valentin, Salme Gustavi t. – ERA.1357.4.912.
226. Valmisriiete äri, kastitööstus „Eksporkast“ Mooses Furmansky – ERA.891.2.8534.
227. Veimer, Nadežda – ERA.R-3.12.75.
228. Veske, Linda (matrikli nr.13716) – EAA.2100.1.18077.
229. Viirman-Kanemägi, Margot Elsbeth (matrikli nr. 367) – EAA.2100.1.18272.

Lisa 1. Auguste Susi-Tannebaum –19.10.1923. aastal vastu võetud vannutatud advokaadi abi

Lisa 2. Fanny Benita Evelina Lippand – 19.10.1923. aastal vastu võetud vannutatud advokaadi abi

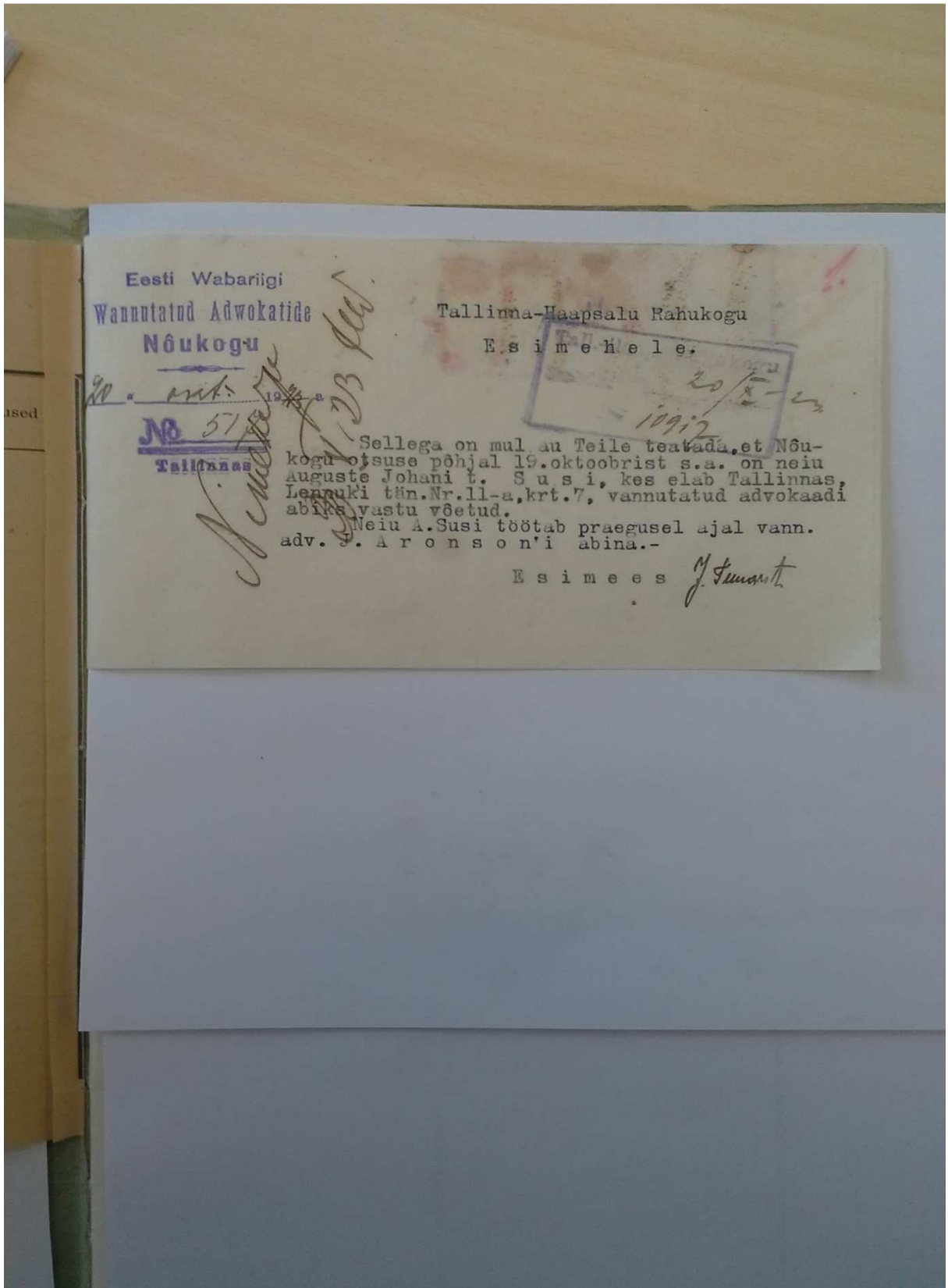
Lisa 3. Ilma Sarepera – 12.11.1936. aastal ametisse nimetatud esimene Eesti naisnotar

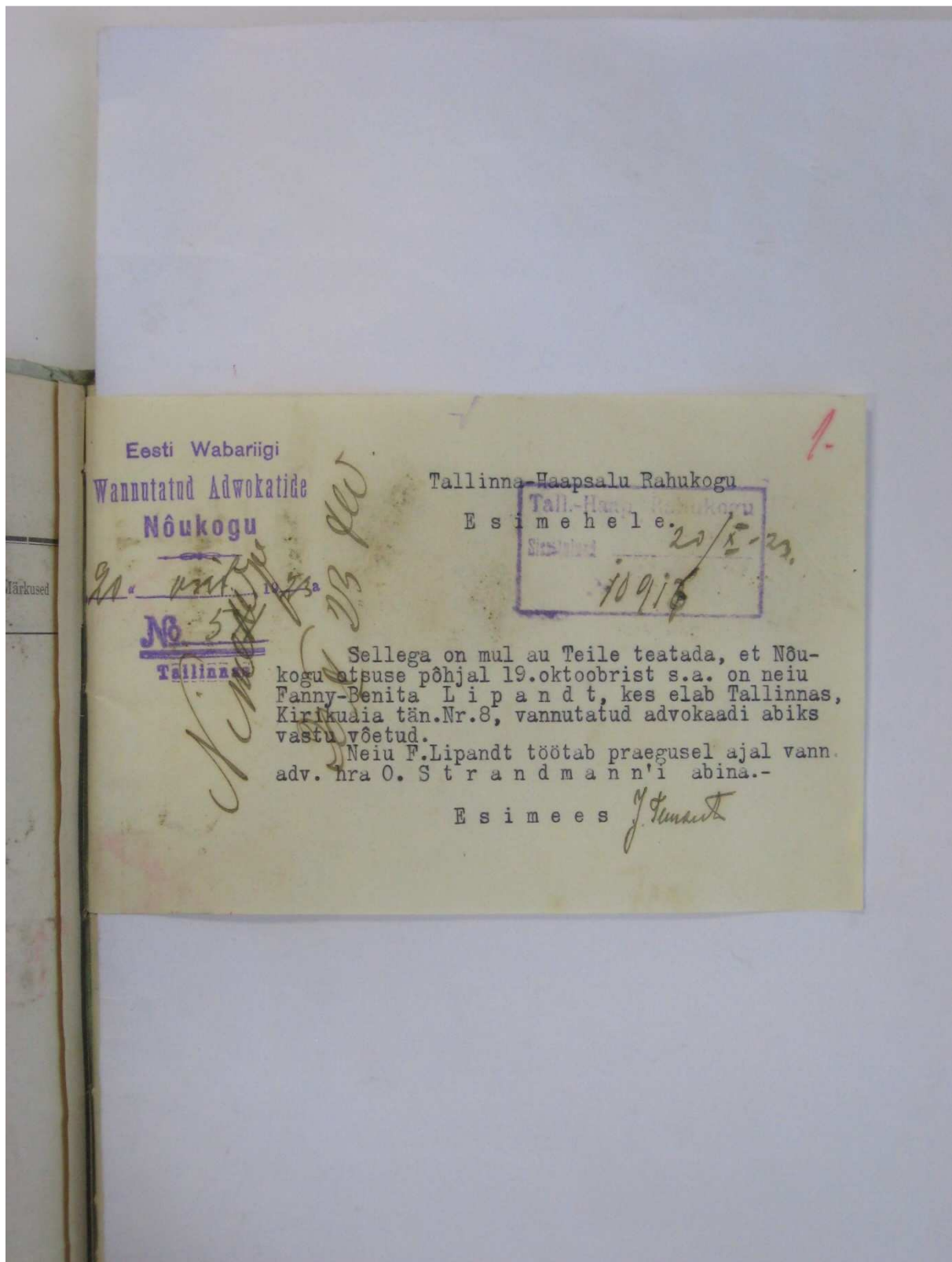
Lisa 4. Ljubov Hütsi – 03.02.1936. a ametisse nimetatud Tartu Vaeslastekohtu esimees

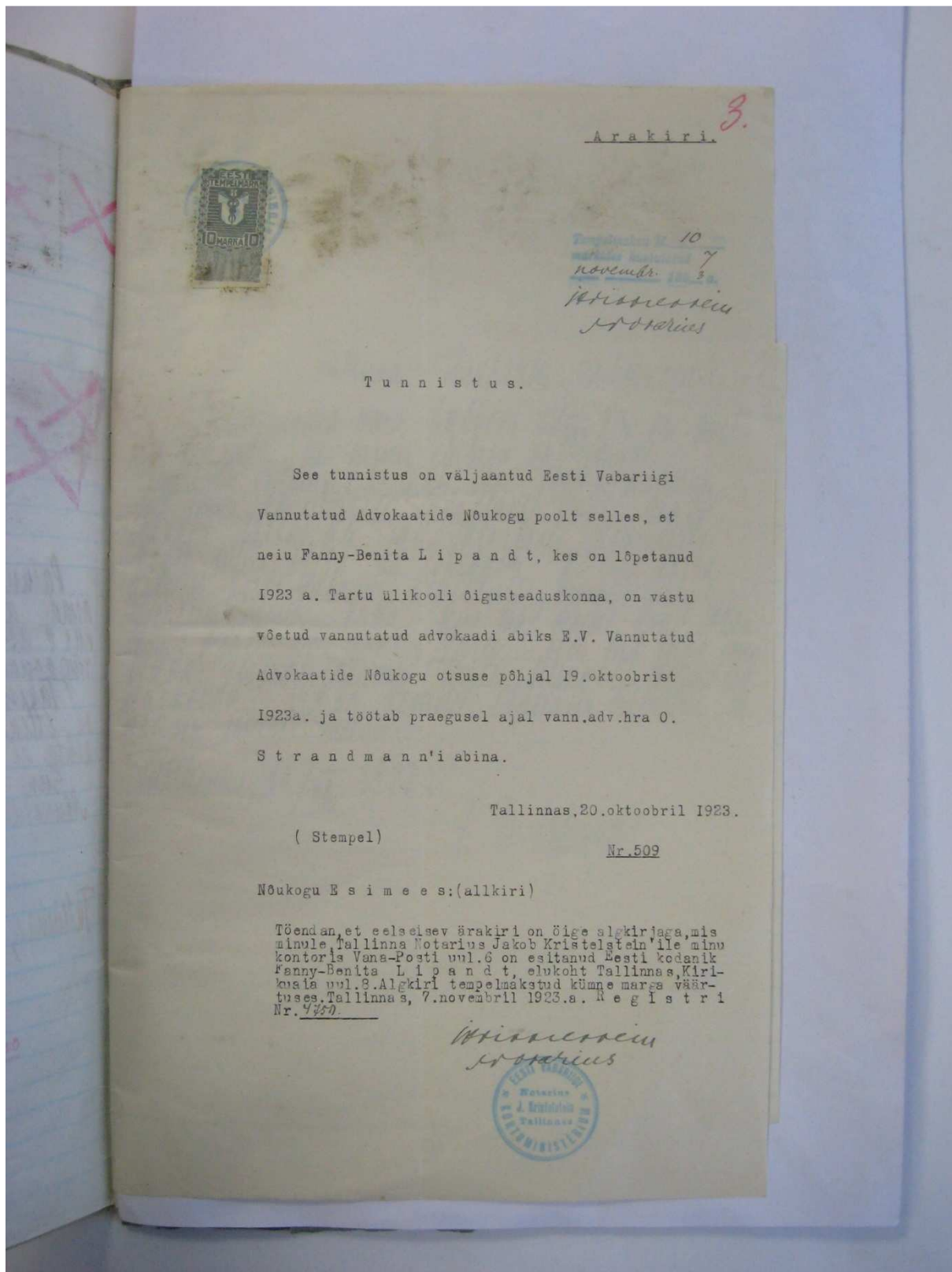
Lisa 5. Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923. aasta teade Auguste Susi-Tannebaumi vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta

Lisa 6. Vannutatud Advokaatide Nõukogu 20.10.1923. aasta teade Fanny Benita Evelina Lippandi vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta

Lisa 7. Fanny Benita Evelina Lippandi tunnistus vannutatud advokaadi abiks vastu võtmise kohta

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Heli-Triin Räis (sünnikuupäev: 07.03.1976. a)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Naisüliõpilaste professionaliseerumise algus Eestis“

mille juhendaja on *PhD* Merike Ristikivi

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015. a